# BOGOSLOVSKA SMOTRA

God. XXXIII Broj 2

## „PETAR NE UMIRE!"

OVAJ NATPIS IZ KATAKOMBA DANOMICE POSTAJE STVARNOST. NI VRIJEME NI PROSTOR SA SVOJIM NEPOGODAMA NE MOGU NAUDITI CRKVI, JER POČIVA NA JAMSTVU »NON PRAEVALEBUNT« — VRATA JE PAKLA I SMRTI NE ĆE NADVLADATI (Mt 16,19). SMRĆU DOBROG IVANA XXIII PETAR NIJE UMRO. DNE 21. VI 1963. ETEROM SE PRONESE VESELA VIJEST: »JAVLJAM VAM VELIKU RADOST: IMAMO PAPU.«PROTOĐAKON SV. CRKVE IZUSTI IME NJEGOVE EMINENCIJE-KARDINALA IVANA-KRSTITELJA MONTINI. JOŠ NIJE NAVRŠIO PET GODINA U KARDINALATU, A U 66. GODINI ŽIVOTA UZIMA KORMILO PETROVE LAĐE U SVOJE RUKE KAO PAVAO VI.

NA TU VIJEST ODJEKNU U SRCIMA MILIJUNA OSJEĆAJ USHIĆENJA, PRIZNANJA, ODANOSTI, POSLUHA. USHIĆENJA — IMAMO UČITELJA, PASTIRA, SUCA OCA; PRIZNANJA — SVA JE DUHOVNA VLAST U NJEGOVIM RUKAMA; ODANOSTI — LJUBAV I POŠTOVANJE BITNE SU KARAKTERISTIKE PRAVIH SINOVA; POSLUHA — DJECA SMO, UČENICI, OVCE, PODANICI. DAKAKO, SVE TO VRIJEDI IZRAVNO SAMO ZA DUHOVNE ODNOSE, ZA PODRUČJE VJERE I MORALA.

DO PRIJESTOLJA TEOLOGIJE KAO BOŽANSKE MUDROSTI STOJIMO KAO UČENICI. ZA TEOLOGA CRKVENO UČITELJSTVO PREDSTAVLJA »PROXIMAM ET UNIVERSALEM VERITATIS NORMAM« — NEPOSREDNI I SVEOPĆI KRITERIJ ISTINE. A KRISTOV NAMJESNIK NA ZEMLJI JE SVJEDOK, ČUVAR, TUMAČ I SUDAC ISTINE, KRISTOVE ISTINE. CRKVA JE KRISTOVO MISTIČNO TIJELO. ONA IMA JEDNA USTA. KAD SVETA STOLICA PROGOVARA U IME ISUSOVO KROZ TA, JEDNA USTA, PROGOVARA KRIST (TUMAČI NAM TEOLOG SV. BONAVENTURA).

PAVAO VI ODMAH NASTUPA U SLUŽBI ISTINE. REKAO JE DA ĆE NASTAVITI STAZAMA SVOJIH SLAVNIH PREDŠASNIKA: NASTAVITI I ZAVRŠITI OPĆI CRKVENI SABOR — IZDATI CRKVENI ZAKONIK U OBLIKU KOJI VIŠE ODGOVARA POVIJESNOM RAZVOJU — NASTOJATI OKO UČVRŠĆIVANJA PRAVDE U SVIJETU, JER JOŠ IMA NA SVIJETU KRAJEVA U KOJIMA ČOVJEK ŽIVI NA NAČIN NEDOSTOJAN ČOVJEKA — POSVETITI SVE SNAGE OČUVANJU MIRA U SVIJETU — RADITI IZ PETNIH ŽILA OKO TOGA DA ONA KRISTOVA BAŠTINA »DA SVI BUDU JEDNO« POSTANE STVARNOST.

RAZUMIJE SE, PAVAO VI SVIJESTAN JE SVOJE SLABOSTI. ZNA IPAK DA BOŽJA VELIČINA MOŽE I PREKO SLABIH SREDSTAVA PROIZVESTI VELIKE STVARI. PUNIM PRAVOM PAVAO VI OČEKUJE DA ĆE SVAKI VJERNIK, DONEKLE I SVAKI ČOVJEK, OSJETITI POZIV DA MU POMOGNE U TIM UZVIŠENIM POTHVATIMA. ZA SVAKOG VJERNIKA NAPOSE VRIJEDI ONA PAVLOVA: »DUŽNIK SAM MUDRIMA I NERAZUMNIMA« — SVIMA (RIM 1,14).

SVAKI ĆE OD NAS VRŠITI SVOJU DUŽNOST, ODANO I POSLUŠNO POMAGATI SV. OCA. ON ĆE GOVORITI — MI ĆEMO SLUŠATI; ON ĆE NAS VODITI — MI ĆEMO GA SLIJEDITI; POUČAVATI ĆE NAS — MI ĆEMO NJEGOVU NAUKU USVAJATI; OTAC NAM JE — LJUBIT ĆEMO GA I ŠTOVATI. RECIMO I MI ZAJEDNO S NJIM: »U IME GOSPODINOVO IDIMO U MIRU« — IDIMO NAPRIJED.

I POPRATIMO SVOJE OSJEĆAJE ŽARKOM MOLITVOM: »GOSPOD GA SAČUVAO I POŽIVIO GA I BLAŽENOG GA UČINIO NA ZEMLJI I NE DAO GA NA VOLJU NJEGOVIM NEPRIJATELJIMA.«

UREDNIŠTVO

# PAPA DOBROTE I JEDNOSTAVNOSTI

Dne 3. VI 1963. čovječanstvo se osjetilo siromašnijim. Ivan XXIII završi povijest zemaljskog putnika u 82. godini života, u još ne navršenoj 5. godini Pontifikata. Stotine milijona katolika prožme onaj osjećaj što prožme djecu kad se ova osjete sirotama. Prestalo je kucati srce dobrog duhovnog oca. Klonule ruke pastira. Zašutjela usta mudrog učitelja. Taj događaj bolno odjeknu u srcima svih ljudi »dobre volje«.

## Na izvoru veličine

Osobnost Ivana XXIII razvila se po načelima evanđeoskog zrna (Iv 12,24). Javno je priznao duboki osjećaj svoje duše: osjećaj malenkosti pred Bogom. Zbog toga mu se istina i objavila (Mt 11,25). Duh-Sveti, kao srce Crkve. iz tog oplođenog zrna prenosio je bujan život u sve udove mističnog Tijela. Veličanstvena panorama Crkvene vitalnosti! Očit dokaz trajne prisutnosti Onoga koji je obećao biti sa svojima u sve dane do svršetka svijeta (Mt 28,20). Možda malo mislimo na riječi »u sve dane«. Svaka epoha, svaki decenij kao da je jedan »dan«. Dan očita dokaza Kristove prisutnosti u Crkvi. Karika tih dana čini lanac povijesti. Povijest će biti ispunjena očitim dokazima Kristove prisutnosti. Što su pojedini Kristovi namjesnici na zemlji? Oni su posebna pojava te Kristove prisutnosti. Kao osobe ispunjaju povijest, kao Kristovi namjesnici predstavljaju Crkvu.

Na čemu je sazidana veličina Ivana XXIII? Dok je biskupovao odabrao je lozinku »Poslušnost i mir« tj. poslušnost prema Bogu, mir sa svim ljudima. Kao Kristov namjesnik predstavio se čovječanstvu kao *»ponizni službenik svete majke Crkve«*, osjećajući se uvijek kao »l'umile figlio del popolo« skromno, ponizno dijete naroda. Bez pretjeranosti, u stvarnoj ocjeni svoje malenkosti pred Božjom veličinom svoju službu je smatrao »poniznom, malom službom«.

Istina je, svijeća je došla na svijećnjak, da svijetli svima u kući novog Siona (Mt 5,16). Ta svijeća je zasvijetlila osobito u poniznosti prema Bogu, skromnosti prema ljudima. Nije li to ostvarenje one osobito izražene Kristove kreposti? Kreposti poniznosti i skromnosti? (Mt, 11,30). »Humilitas facit hominem capacem Dei« — *poniznost* čovjeka osposobljuje da primi Boga i božanske vrednote, rekao je sv. Toma (in Math. ist. mj.). Duša je u poniznosti otvorena prema nebu, podložna Duhu, osjetljiva na svaki njegov mig. Što su osjetljive strune najsavršenije harfe prema živom instrumentu duše koja živo reagira na svaki podražaj Duha, zanosno vibrira te odašilje mlazove svjetla i topline u svijet drugih duša? Takva duša ne može a da u *skromnosti* ne sredi i ne zasladi svoje odnose prema drugim ljudima.

Darom *uma* prodire u božanske istine osobito u istine o Božjoj dobroti i milosrđu, o jedinstvu u Trojstvu kao idealu jedinstva među ljudima. — Iz njegovih govora, pisama, enciklika odrazuje se ona slastna, topla spoznaja svih istina što se odnose na Boga. — Darom *znanja* razumije vrijeme u kojem živimo, odgonetava simptome novog načina života, zna govoriti čovjeku današnjice jezikom koji je tom čovjeku shvatljiv. — Dar *savjeta* sjaji u njegovoj duši kada »paene ex inopinato« tj. neočekivano, iznenada stvara odluku o sazivu Sabora. Još više, priznao je da je i na licu, u očima prisutnih opazio kao neko nebesko svjetlo, neku nadzemaljsku radost baš u trenutku kada je navi-

jestio velik događaj, Sabor, sastanak najistaknutijih sinova Crkve da vijećaju o životnim pitanjima evanđelja mira u današnjici.

Krist je rekao da je došao da donese život, život u obilju (Iv 10,10). Svoj životni program označuje Ivan XXIII ovako: »Potaknuti kršćanski narod na put dobrote i milosrđa, da se spasi, uzdigne, osokoli«. Rekao je netko da dobrota nije sredstvo već cilj. Zašto? Jer je veličina. Što je drugo dobrota nego ostvarenje onoga »tko se ponizi —biti će uzvišen«?

### Za jedinstvo svih ljudi

Kada je Krist odlazio s ovoga svijeta ostavio je svijetu oporuku: »Magnum mysterium unitatis« — veliku tajnu jedinstva. Ivan XXIII preuzima tu oporuku. Naviješta je gromkim glasom u času kada uzima na svoja leđa križ Pontifikata kao 263. namjesnik Kristov, nasljednik sv. Petra. Tu istu oporuku i on šapće prisutnima na svojoj samrtnoj postelji. Jedinstvo i mir to je leitmotiv svih njegovih govora, smjer svih njegovih nastojanja. Eto programa: »Jedinstvo svijeta u slozi i u miru; jedinstvo kršćana u jednoj Crkvi; jedinstvo katolika u jednoj vjeri, upravi i bogoštovlju; jedinstvo misli, htijenja i osjećaja svih ljudi u istini, pravdi i ljubavi.«

Sitni duhovi ne mogu čeznuti za jedinstvom. Čežnja za jedinstvom je plod velikog srca. Ta je čežnja konstruktivna, jer tko se brine za jedinstvo isto je kao da se brine za opstanak stvari, predmeta ili zajednice. Zajednica opstoji dok je jedna i jedinstvena. Krist je molio ne samo da njegovi sljedbenici budu ujedinjeni već da budu jedno (Iv 17,21). Jedno u dobru, u Bogu, u međusobnoj ljubavi kao jedno srce i jedna duša (Dap 4,32).

Kako Ivan XXIII zamišlja na poseban način jedinstvo ljudi današnjice? Zamišlja ga kao jedinstvo u nastojanju da se izbjegne rat, jer rat razjedinjuje i uništava. Možemo zamisliti čovječanstvo kao ne znam kako veliko kraljevstvo, svejedno, ako je u sebi nesložno, opustit će, a kuća će se na kuću srušiti (Lk 11,17). Kula će civilizacije pasti ako joj se podgrizu temelji. Nestane li mira nestati će blagostanja i sreće. A svaki je čovjek pozvan da gradi zgradu i ovozemne sreće. Bez dezerterstva kao i bez očaja u slozi i miru treba tu sreću graditi. Svi su ljudi na taj rad obvezani. Nema iznimke.

### Mirotvorac

Ovaj »Papa mira« nije samo govorio o miru. On je pravilno shvatio mir iskreno ga zastupao, dosljedno provodio. Put mira je put Betlema, put one »vesele vijesti«. U miru je misija Krista, dosljedno misija kršćanstva.

Prevažno je ispravno shvatiti mir. Odstraniti sve kontrafrakcije. Mir nije plod prisile niti baština zlih. Pravi je mir onaj Kristov mir (Iv 14,27). To je mir u istini, u kreposti, napose u čistoći srca. Mir na bazi pravde i ljubavi.

Ovo treba dobro pamtiti. Mir se sastoji u pravilno poredanom jedinstvu ili slozi. Gdje nema poštivanja ljestvice vrednota nema ni pravog mira. Daleko od šovinizma, egoizma, u suživljavanju se sastoji tajna mira. U tom smislu govori Ivan XXIII u radio-poruci za Božić 1959: »Tako će se moći govoriti konvivenciji a ne samo o koegzistenciji, koja, zbog toga što ne označuje taj duh solidarnosti podiže brane iza kojih se ugnijezduju međusobno sumnjičenje strah i nasilje«. Konvivencija je suživljavanje, više nego aktivna koegzistencija. Konvivencija uključuje jedinstvo u mislima, željama, osjećajima nastojanjima.

Živa bića su pozvana da ostvare konvivenciju, a neživima je dovoljna koegzistenzija. Živa bića čeznu za mirom. Ne samo čeznu. Oni ga traže, zahtijevaju. Mir je uvjet napretka. Kad je Ivan XXIII preuzeo službu Pontifikata sve je to osjetio i rekao. Evo njegovih riječi: »Ljudi traže onaj mir po kojemu ljudska obitelj može slobodno živjeti, cvasti i napredovati... Na miru, ako je utemeljen na zakonitim pravima i ako je hranjen bratskom ljubavi, razvija se umjetnost i kultura, snage svih se ujedinjuju u plodonosnoj kreposti, raste privatno i skupno bogatstvo«.

Čovječanstvo je na razne načine priznalo Ivanu XXIII da je pravi ljubitelj mira, evanđeoski mirotvorac. To je malo. Krist je mirotvorcima obećao nepropadljivu nagradu. Mirotvorci će se »zvati sinovi Božji« (Mt 5, 9). Oni preuzimaju ulogu Sina Božjega, koji je u svom križu pomirio sve što je na nebu i na zemlji (Kol 1,20), on je naš jedini mir (Ef 2,14). — Mirotvorci na zemlji spremaju ono jedinstvo sretne vječnosti, u kojemu će se svi nazivati sinovi Božji. Mirotvorici su ujedno tvorci jedinstva i bratstva, time i jednakosti. Doista »blago mirotvorcima«!

## Za pravilno uređenje društvenih odnosa

Jest, Ivan XXIII je veliki pobornik mira, ali mira koji nastaje na bazi poštivanja čovječjih prava, na pravdi i ljubavi. Bez tih kreposti nema pravog mira. Nametnuti mir samo je stanje prisilne nepomičnosti. Prisila je negacija spontanosti. Spontanost i ljubav su pravi začin mira.

Mir je spokojstvo u pravilnom poretku. Svi ljudi se mogu sporazumjeti u tome da poštuju prirodni moralni zakon, jer im je svima isti. Taj zakon traži da se poštuju prirodna čovječja prava. On otvara vrata vjeri koja jedina integralno shvaća čovjeka i njegov život projicira preko vremena i prostora. Time čovjeku otvara mogućnost da se hrani višim, duhovnim vrednotama, koje će ispuniti sve praznine njegova srca.

Teško je uvesti pravilan porođaj u ljudske odnose. Osobni i narodni egoizam uvijek pružaju zapreke. Mnogi su i nedorasli situaciji današnjice. Ova je bogata iznenađenjima, promjenama. Na otvoru Sabora rekao je Ivan XXIII »Providnost nas vodi prema novom uređenju ljudskih odnosa. Ovi odnosi idu prema ostvarenju viših i neočekivanih planova i to ne samo nastojanjem ljudi već i preko njihovih očekivanja. Ali sve, pa i ljudska protivljenja, Providnost upućuje na veće dobro Crkve«.

Potrebno je, dakle, biti osjetljiv na sve što donosi promjenljivost svakidašnjeg zbivanja. Uočiti nove situacije. Suživljavati se s novim načinom života, ali u isto vrijeme držati se čvrsto nepromjenljivih zasada prirodnog moralnog zakona i Božjih zapovijesti. Tako će se novo prikladno ucijepiti u staro, a ovo će oplođeno stvarati uvjete za uvijek nova dostignuća na svim područjima ljudskog znanja i umijeća.

## Vizija bujnog života

Ivan XXIII meditira o veličini Crkve nad grobom Spasitelja o Uskrsu god. 1959. »Crkva živi kao što živi i njezin božanski Utemeljitelj. Crkva ide naprijed snagom života kao što i Isus. Nastojali su da i nju pokopaju. Činili su spomen njenoj agoniji i njenoj smrti. Crkva, međutim, nosi u sebi nesavladivu snagu Utemeljitelja. S njim je uvijek nanovo uskrsnula opraštajući

svima, brineći se za životnu sigurnost i utjehu slabih, siromašnih, patnika, svih ljudi dobre volje«. To je realizam dubokog poznavaoca situacije ali i optimizam onoga koji zna za tajnu uspjeha Crkve i za uvjete njena razvoja.

U čuvanju tradicije Ivan XXIII je beskompromisan. Kleru koji je hodočastio na grob Pija X govori da »unutarnju strukturu Crkve sačinjava ona snaga što je crpi iz uvjerenja da mora ostati vjerna misiji koja joj je povjerena od njenog božanskog Utemeljitelja, bez osvrta na to da je proglase strogom, odviše obazrivom ili bez osvrta na to da se ona takvom na oko i pokaže«. Uvjet svakog pravog napretka jest u tome da se iskoristi što je stečeno kroz prošlost te da se čvrsto stoji na zasadama koje se ne mijenjaju, jer na labavim temeljima labava je zgrada[1].

## Riječi koje ne će proći

To su riječi neumrlih socijalnih enciklika. Prva je *Ad Petri cathedram* od 29. VI 1959. Crkva je uvijek mlada, svakim danom brojnija. Ona raste iznutra i izvana. Današnjica traži da se naglasi kako je ljudima potrebito istinu misliti, govoriti, živjeti, poštivati. Osobito je potrebita istina o jedinstvu i miru. Stroga je dužnost štampe, radia, televizije, kina i sl. da raskrinkavaju laž a da ljudima otkrivaju pravu, objektivnu istinu. Jedna je od tih istina i ona o jednakosti svih ljudi. Ta istina naglasuje bratstvo. Sposobna je da se na njoj izgradi čvrsta zgrada mira. A mir, jedinstvo, slogu, suradnju treba promicati među ljudima. Bratstvo, ljubav pokrit će one neke nejednakosti među ljudima. To je uzvišena, životna istina.

Druga je enciklika *Mater et Magistra* od 15. V 1961. U njoj se predočuje najsuvremeniji oblik socijalnog pitanja. Centralna se točka može tražiti u nauci o odnosima između nejednako razvijenih zemalja. Ta je nejednakost velik uzrok nereda, kako je istaknuo davno Pijo XII u poruci o Božiću 1942. Odonda do danas učinilo se mnogo da se ta teškoća izgladi. Daleko smo od rješenja pitanja. Ne smije se sustati. Potrebno je razvijati konvivenciju u istini, pravdi i ljubavi. Te kreposti će pomoći u rješavanju drugih gorućih pitanja kao što su pitanja o socijalizaciji, o visini nadnice, o odnosima na produktivnom sektoru, o pravu i dužnostima privatnog vlasništva, o ingerenciji države u djelatnost pojedinaca, o agrarnoj krizi, o suradnji na međunarodnom polju itd.

Treća je *Pacem in teris* od 9. IV 1963. To je duhovna oporuka velikog Pape mira. U njoj je kondensirano sve što je govorio za svog života o miru među ljudima. Dakako, svoju je nauku razvio, prikazao u jasnoj formi, razumljivim jezikom, toplim stilom. Baza je svega: poštivanje osnovnih, nepovredivih, neotuđivih čovječjih prava. Dužnosti pak vežu pojedince međusobno, s državom, državu s pojedincima kao i države međusobno.

## Obnoviteljski duh

Ivan XXIII je počeo obnovom vjerskog života u Rimu. U siječnju 1960. održana je rimska Sinoda. — Kao životno djelo Ivana XXIII povijest će spo-

1) Ivan XXIII pokazuje svoju očinsku brigu za razne pojave duhovnog života svojih ovaca-duša. Dne 1. VIII 1959. izdaje enciklično Pismo *Sacerdotii nostri primordia*. U tom Pismu razmatra o dostojanstvu svećeničke službe u svjetlu uzornog svećenika sv. Ivana M. B. Vianney-a. — Dne 26. IX iste godine u *Grata recordatio* potiče na molitvu sv. Krunice osobito kroz mjesec listopad. — U *Princeps Pastorum* od 28. XI iste godine govori o misijskom apostolatu. — Tako i u mnogim drugim spisima nastoji uvjerljivo i toplo promicati bujan život milosti svojih vjernika.

minjati početak Drugog Vatikanskog Sabora. Najvažniji zadatak Sabora jest čuvati polog vjere i drugima ga prikazivati na najefikasniji način. Taj polog krije životnu sreću za čovjeka. Crkva mora svoju nauku predočivati ljudima naših dana, tako da je oni shvate, zavole, prigrle, usvoje. Treba odbaciti pesimizam. Poboljšanje, napredak, sreća uvijek stoje pred čovjekom. Ne smije se sustati već oko tih vrednota nastojati svim silama.

### Papa povijesti

Ivan XXIII ulazi u povijest. U kratkom Pontifikatu ispunio je mnoga vremena (Mudr 4,13). Rečeno je da je njegova smrt jače odjeknula nego li smrt bilo kojeg državnika naših dana. On je uskliknuo »žao mi je naroda«, a narod ga nije ostavio. Sin naroda živio je u narodu i za narod. Mase su ga naroda otpratile i na vječni počinak. Danas mu se divimo. Divimo se osobito njegovoj jednostavnosti, koja izgleda vrlo složena kad se nastoji da se raščini, analizira i prikaže složenoj psihi današnjice.

Želimo li sažeti svu životnu misiju Ivana XXIII u jednu riječ? Ta bi mogla biti ova: *žrtva*. Žrtvovao je sebe za Crkvu, za mir, za čovječanstvo. U zadnjim trenucima života prinio je Bogu svoje patnje kao žrtvu na oltaru ovim riječima: »Za Crkvu, za Sabor, za mir«. Zato je živio, u tom svjetlu je umro. U tom će znaku ispunjati povijest.

Petar je govorio preko Ivana, a Ivan je preko Petra primio garanciju da će njegova misija ostati trajna, neuništiva. Ivan XXIII je mrtav, ali i mrtav govori. I govorit će kroz vjekove. Vjernici će ga slušati, jer u svakom Kristovom Namjesniku gledaju Krista i ponavljaju mu: »Gospodine, komu ćemo otići? — Ti imaš riječi vječnoga života (Iv 6,68).

Uredništvo

# IDEJNI SADRŽAJ ENCIKLIKE „Mir na zemlji"

Dr Jordan Kuničić O. P.

SUMMARIUM: Finis articuli non alius est quam praecipua capita doctrinae, quae in hac encyclica inveniuntur synthetice exponere. Opus est haec ad suprema principia doctrinae socialis catholicae reducere — nexum eiusdem doctrinae cum doctrina sociali traditionali, praesertim cum doctrina Pii XII, ostendere; — obiectiones aliquas, quae ex textu moveri possent, praevenire, puta quoad ius ad laborem, quoad salarii familias strictam exigentiam quoad ius interveniendi Status etc.

Cordi omnium esse debet, ut aedificium pacis super basim solidam ordinis moralis in defensionem humanae personae extruatur. Inter petras quibus hoc aedificium constare debet necesse est ut cuiusque hominis activa cooperatio principem locum obtineat. Exoptatissima pax non aliter condi confirmarique potest nisi ordine, quem Deus constituit, sancte servato. Ad hanc ideam ordinis moralis omnes ideae, quae socialem ordinem spectant, reducantur oportet illique subordinatae maneant.

Dogodilo se oko Galilejskog mora. Sakupilo se silno mnoštvo. Isusu i njegovim učenicima posta jasno da je to mnoštvo gladno. Krist nije došao na zemlju da izravno rješava prehranbeno pitanje, iako on, kao Bog, hrani sve što je živo. Ipak je dokazao da ima autentično čovječje srce, srce puno samilosti. »Žao mi je naroda ... nemaju ništa za jelo« (Mk 8,2). I nahrani ih tjelesnim kruhom i duhovnim kruhom istine.

Zamislimo da isti Spasitelj gleda oko sebe ljude našeg stoljeća. Kao da ih gleda zgrbljene nad atomom kako otimaju njegovu tajnu snagu ili upitnim pogledom zure u svemirske daljine. Nemamo razloga tvrditi da ih ne bi bodrio, da i unaprijed proučavaju zakone svemira, jer je iz zakona najlakši put do spoznaje zakonodavca, ali je izvjesno da bi im, kao nekada farizejima i saducejima, uputio i riječ opomene: »Lice neba znadete prosuditi, a znakove milosnog vremena ne znate» (Mt 16,1—4).

Krista u tjelesnom obliku ne vidimo. Tko vjeruje taj će uvijek moći pratiti čudesne pojave vjerskog života. Dne 9. travnja ove godine mnoštvo svijeta, preko televizije, moglo je pratiti neobičan događaj: Ivan XXIII, Kristov namjesnik na zemlji, potpisivao je encikliku *Mir na zemlji.* I on je u srcu obujmio čitav svijet. Htio je gladnim dušama pružiti sočnu hranu istine. Obnovio je onu istu nakanu, koju je Krist imao prije nego je sebe prinio na križ za žrtvu, a ta je: »Za život svijeta, za otkup i za spas svih ljudi«.

Doista, Ivan XXIII je progovorio svima ljudima dobre volje. Progovorio je i nevjernicima, jer i oni priznavaju prirodno-moralni zakon, koji je zajednički životni ustav svih ljudi. Nije li taj događaj jedan od znakova milosnog vremena? Vrijeme Gospodnjeg pohoda? (Lk 19,44). Na ljudima je, da ovom pozivu odgovore, da ih ne stigne kazna koju zasluže svi koji se oglušе na glas Gospodinov.

Namjesnik Kristov na zemlji primjenjuje načela prirodno-moralnog zakona, načela vjere i morala, na konkretne prilike. On želi dati putokaz u neizvjesnim situacijama sadašnjice. Time on ispunja dužnost koja mu je naređena, naime: »Idite u cijeli svijet i propovijedajte Veselu vijest svakom stvorenju« (Mk 16,15; Mt 28,29). Gdjegod je pitanje savjesti, pa i na području vremenitog poslovanja, mora se čuti glas duhovne vlasti. Ona postupa kao učitelj, liječnik, sudac, nadasve kao otac. Tim postupkom Ivan XXIII želi

pokazati smjernice za sretniju budućnost. Svaka je takva intervencija kao neka posebna milost s neba[1].

Enciklike obično ne iznose nove dogme. Ne iznosi ih ni ova. Niti u enciklikama svaka iznesena nauka članak vjere. Nije ni u ovoj. Ipak će svaki vjernik primiti Papine riječi pristankom punim poštovanja. To mu je dužnost, jer preko apostola govori Krist (Lk, 10,16). Još više: vjernici su dužni iskreno upoznati sadržaj enciklike, usvojiti ga i širiti ga. Daleko od tendencioznih, pristranih jednostranih tumačenja slijediti će objektivnu nauku enciklike i usvojiti je prema naredbi Kristovoj: »Tko vas sluša, mene sluša. Tko vas prezire, mene prezire, Tko prezire mene, prezire onoga, koji je mene poslao« (Lk 10,16).

## UVOD

Sva bića, osobito čovjek, čeznu za mirom. Pojam pak mira usko je povezan s pojmom reda ili poretka. Koji se elementi traže za mir? Prije svega se traži *red*, tj da se pravilno poreda sve što se mora dovesti u red. Taj pravilni poređaj mora ostati u nekom *spokojstvu*. Teolozi usvajaju poznatu definiciju mira predloženu od sv. Augustina, prema kojoj mir nije drugo nego »spokojstvo u pravilnom poređaju«[2].

Nema mira bez reda ili pravilnog poređaja. Nema pravilnog poređaja bez nekog počela, ideje vodilje, glavne točke, prema kojoj sve što se dovodi u red prima i drži svoje mjesto. Tko ne poštuje ljestvicu vrednota tj. ne ocjenjuje pravilno vrednote taj se odriče i reda, dosljedno se odriče i mira.

Ne može se zanijekati da je red značajna karakteristika svemira. Sve je podložno nekom redu. Podložan mu je i čovjek kao svemirko biće, kao stvorenje Božje. Posebna je čovječja odlika u tome što je on pozvan da i sam stvara red. Stvara red u pojmovima — kad ispravno izriče misli, stvara red oko sebe kad npr. gradi kuću. Postoji još časnije područje, na kojemu čovjek stvara red, a to je područje svijesnog djelovanja. Čovjek je obdaren sposobnošću samoodređenja, čovjek je slobodan, zato je pozvan da stvara red u svojim činima, da sve štogod čini bude pravilno učinjeno.

Velika je to odlika čovječja da on nije samo podložan redu već da je pozvan da i sam bude redatelj. Tom će pozivu udovoljiti ako uvijek bude imao pred očima onu zvijezdu, po kojoj se mora ravnati na moru života, onaj putokaz u labirintu svakovrsnog djelovanja. Koja je to zvijezda? U čovječjem srcu nalazi se usađeno svjetlo prirodno-moralnog zakona, koje mu se nameće kao bezuvjetni imperativ. To je onaj prirodni moral (Rm 2,10), glas dobra i zla. A čovječje srce je sijelo slobodnog samoodređenja. To znači da ni kruta sila ni slijepi zakoni prirode ne mogu biti faktori koji će u čovjeku i oko čovjeka uvoditi red već to mora biti svijesna i slobodna čovječja volja. Ova će uvesti red u čovjeku, da sluša razum i vjeru: uvesti će red u odnosima poje-

---

1) Najznačajnije enciklike socijalnog sadržaja jesu: *Rerum novarum Lava XIII* od 15. V 1891, u kojoj se idejno planira deproletarizacija radničkog staleža. *Quadragesimo anno Pija* XI od 15. V 1931, žarkim pozivom upućuje mjerodavne da i druge slojeve društva treba urediti po načelima evanđeja u pravdi i ljubavi; radio-poruka Pija XII od 1, VI 1941. nosi naslov *La solennita* i komemorira pedesetgodišnjicu RN te donosi direktive za rješenje osnovnih pitanja o upotrebi materijalnih dobara, o radu i o obitelji: *Mater et Magistra Ivana* XXIIII od 15. V 1961. ponavlja tradicionalnu društvenu nauku kat. Crkve te daje direktive za rješavanje pitanja današnjice npr. za rješavanje pitanja ravnoteže između bolje i slabije razvijenih zemalja.

2) Sv. Augustin, *De civitate Dei*, XIX 13, 1; sv. Toma, II—II q. 29, a 1 ad 1.

dinca prema pojedincu, osobito na temelju pravde i ljubavi; potrebno je da uvede red u odnosu pojedinca prema državi, konačno i države prema drugim državama, odnosno prema zajednici država.

Čovjek ostaje zapanjen kada promatra red zvijezda ili tajni red sitnih živih bića. A nije li divljenja vrijedan onaj statički red *bitnosti*, u kojemu svako biće promatramo kao iskricu beskrajnog svjetla Božje bitnosti? Još više nas zanosi promatranje dinamičkog reda, reda *međuovisnosti* i međuuzročnosti, koji omogućuje da jedno stvorenje djeluje na drugo npr. sunčane zrake na biljku, biljka na čovjeka itd. Nadasve nas iznenađuje onaj red *svrhovitosti*, finaliteta, koji nam predočuje kako svako biće kao lađica plovi prema svome cilju, sva pak bića idu prema zajedničkom cilju svemira: sveopćoj harmoniji na slavu Stvoritelja! Nema, dakle, izoliranih bića, nema u potpunom smislu osamljenih bića. Svemir je kao kuća, čovječanstvo je kao jedna obitelj. Odnosi među bićima morali bi biti odnosi sveopćeg bratstva.

Razumljivo da Ivan XXIII traži red ili pravilan poređaj kao preduvjet mira. On tom naukom postavlja pečat filozofske dubine enciklici koja nam tumači društvenu problematiku i pruža smjernice za društveno uređenje. Kamen temeljac je ovaj: čovjek je dužan uvoditi red kojemu će kao prirodna nadogradnja biti udijeljen mir. Najglavnije će za čovjeka biti to: da poštuje ljestvicu vrednota, npr. da više cijeni vrednotu kreposti nego li vrednotu fizičke sile, više istinu nego jakost mišica. Istine prema kojima se mora ravnati u svom životu i djelovanju.

Time će čovjek ispuniti poziv prirode, one specifične ljudske prirode koja ga čini kraljem svemira. Ispuniti će i poziv milosti. Da, jer i dolazak Kristov, dolazak milosti, obilježen je i motiviran time, da se uspostavi poremećeni red. Grijeh je poremetio red. Treba uvesti prijateljske odnose između čovjeka i Boga. To je uvjet mira između duše i Boga. Eto kako više vrednote diktiraju da se uvede pravilan poređaj: tijelo podložno duši, materijalne vrednote duhovnim vrednotama, razum vjeri, priroda milosti, sve stvoreno Bogu.

Rekao je netko da će čovječanstvo sjati od reda i mira kada bude održavalo Krista, koji je kao božanska harmonija među prolaznim ljudima. A nije li i Krist sav svoj život i svoje djelovanje uredio prema vrhovnoj točki svega: prema volji Božjoj? Nije li Krist došao da izmiri čovjeka s Bogom, da sve ljude skupi u jedno? (Iv 10,16). Krist je vrhovni redatelj, najviši mirotvorac. Uvoditi red i mir u život i djelovanje znači nastavljati djelo Kristovo, djelo sveopćeg izmirenja, sveopće sreće.

Lako je govoriti da za mirom svi ljudi čeznu. To je razumljivo. Teže je provesti u djelo istinu da mir kao cilj i svršetak svih dobara i svega zbivanja[3] ne dolazi kao dar s neba nikomu tko ga ne nastoji steći. Krepostan čovjek, napose pak čovjek prožet ljubavlju prema Bogu i bližnjemu, stvara mir u sebi i oko sebe. Mir je plod kreposti. Mir se zarađuje, zaslužuje, mir je kao nagrada. Bez nastojanja oko sticanja kreposti nema mira kakav želi Ivan XXIII naime mira *»kojemu je temelj istina, mjerilo i svrha pravednost, pokretna snaga ljubav, a metoda rada sloboda«*.[4]

3) Piše sv. Toma u komentaru prve Posl. Korinćan ma 1,1: »Vrhovna je vrednota milost, početak svih vrednota. Prije milosti u nama je sve nepotpuno. Zadnja je vrednota mir, jer mir je opći cilj ljudske duše. Bilo kako netko shvati mir, on u sebi uključuje svršetak bilo u vječnoj slavi, bilo u upravljanju među ljudima, bilo u odnosu među ljudima«.

4) Najbolji komentar ovih riječi nalazi se u radio-poruci Pija XII od 24. XII 1942. Predmet je govora: temeljni elementi društvenog života. Koji su to? To je život u redu

Žalosna nas je činjenica zaustavila u promatranju ovih svijetlih i lijepih ideja. U nerazumnoj prirodi vlada zavidan red, a u čovjeka i među ljudima ponajčešće vlada nered i nemir. To je činjenica. Očita i bolna. Očit je i njezin izvor. Izvor toj pojavi nalazi se u čovječjoj slobodnoj volji, u njegovom samooodredivom htijenju. Čovječja slobodna volja ima dvije oštrice. Čovjek može širiti red i mir, biti izvorom sreće, ali može širiti nered, nemir, biti izvorom nesreće. Koliko puta mjesto ljubavi sije mržnju — a žanje neslogu, kao da zaboravlja da je od Boga obdaren slobodnom voljom da svijesno i hotimično širi ljubav i slogu. Zbog toga i trpi, jer mržnju donosi nemir i uništenje, ljubav pak mir i napredak.

Što iz svega ovoga zaključujemo? Istaknimo barem ovo: tko ne opaža u svijetu red i ne osjeća dužnost da uzljubi red kao temelj mira griješi proti osnovne dužnosti čovjeka, još više kršćanina. Radi toga je očito da tko niječe da opstoji prirodno-moralni zakon i da on ima svoju vrhovnu, bezuvjetnu obavezu taj ne će shvatiti niti plodonosno primjeniti ove prve ideje Papine enciklike. Drugim riječima: tko slijedi pozitivizam, tj. svu i jedinu obaveznu snagu daje pozitivnim zakonima, taj se nalazi na poziciji koja je oprečna poziciji Ivana XXIII.

Još nešto. Iz gornjega se izvodi da je posve logično što katolička sociologija zastupa mišljenje da se socijalno pitanje, odnosno društveno uređenje, ne može provesti na bazi sile i nametanja već na bazi poštivanja prirodno-moralnog zakona, osobito na bazi poštivanja onih osnovnih njegovih načela, koja možemo grupirati oko Dekaloga. U Dekalogu je, prema tome, osnovna smjernica za takvo uređenje života i djelovanja, da tim načinom života i djelovanja čovjek poluči svoju vremenitu i vječnu sreću[5].

Jasne su nam početne riječi enciklike: »Mir na zemlji, dubinska čežnja ljudi svih vremena može se uspostaviti i učvrstiti jedino punim *poštivanjem reda* što ga je Bog odredio«.

## 1. ODNOSI IZMEĐU POJEDINACA

Bez sumnje je da niti pojedine epohe niti pojedini narodi ne predstavljaju jedinstven način života. Svaka epoha, svako stoljeće, možda i decenij, pokazuje neke svoje osobite oznake u načinu života i djelovanja.

Naše doba iznosi nam tri osobite oznake u društvenim odnosima. *Prvo*, radnici su došli do prava što im pripadaju kao osobama, i to na svim područjima društvenog života, a došli su do njih nastojanjem i nekom borbom; *drugo*, žena je ušla u javni život te traži da joj se priznaju prava kao muškarcu te da se s njom ne postupa kao sa sredstvom već kao sa osobom, koja je od prirode obdarena neotuđivim pravima npr. pravom izbora zvanja: *treće*, svi narodi postaju, ili barem nastoje da postanu, nezavisne političke jedinice,

---

ili pravilnom poređaju (u podložnosti Bogu, u razvoju i usavršavanju ljudske osobe, u pravnom redu među ljudima) i spokojstvu (pravilne djelatnosti). Da se ostvari to spokojstvo u pravilnom poređaju ili u miru potrebito je: prvo, poštivati dostojanstvo i pravo čovjeka kao osobe; drugo, čuvati jedinstvo obiteljskog života; treće, priznati radu njegova prava i čast; četvrto, uspostaviti pravilan pravni poredak; peto, ostvariti kršćanski pojam države.

5) Objekt, zadatak etike, katoličke moralke, dosljedno i katoličke sociologije, jest: promatrati specifično ljudske čine koliko su u sebi pravilno ostvarene i koliko su usmjerene prema cilju. Vidi sv. Tomu u kometaru *ETH. AD NICOMACHUM* lib. 1, br. 2 (u izdanju Pirotta).

samostalne države. Ako pojedine etničke skupine ne mogu ostvariti svoju zasebnu državu one barem traže svoja etnička, narodna prava.

Tu smo na temeljnoj nauci. Kada konstatiramo kako svi narodi odbacuju rasnu diskriminaciju i kompleks inferiornosti, a brane svoje dostojanstvo, razlog tomu gledištu nalazimo u uvjerenju da su svi ljudi jednaki, da nema povlaštenog položaja i da ga ne smije biti. Ta svijest jednakosti jest jeka moralnih vrednota usađenih u čovječjem srcu, a te su: prirodna prava i dužnosti. U tome je pravi temelj dostojanstva čovjeka kao osobe (analogno i političke zajednice ili države), što je čovjek pojedinac i država povlašteni nosilac prirodnih, općih, nepovredivih i neotuđivih prava i odgovorni nosilac mnogih dužnosti prema Bogu, sebi i bližnjemu, dosljedno i prema državi.

Čovjek je, drugim riječima, *osoba* tj. nosilac prava i dužnosti[6]. Pitanje je: da li je čovjek današnjice toga svijestan? Je li čovjek današnjice svijestan gdje se nalazi izvor njegove duhovne misije u svijetu? Zna li gdje je izvor prave kulture? Je li spreman vršiti svoje moralne obaveze? Otvara li dušu prema visinama, prema Bogu, izvoru svih prava, garantu vršenja svih dužnosti?

a) *Prirodna prava.* Mnogo ih ima, iako im se posvuda ne posvećuje velika pažnja. Još opstoji kmetstvo; još ima robova; još nije nestalo kolonijalizma; još se na razne načine vrijeđa dostojanstvo čovjeka kao osobe, razumnog i slobodnog bića. Svi ljudi bez razlike imaju pravo npr. na egzistenciju i na doličan način življenja, na umno i moralno kultiviranje, na slobodno ispovijedanje vjere prema diktatu ispravne savjesti, na slobodan izbor zvanja, na razvijanje slobodne inicijative na ekonomskom području, na nagradu za rad[7], na uposlenje[8], na razna udruživanja, na političko samoodređenje, na pravnu sigurnost itd.[9].

Jest, Deklaracija čovječjih prava proglašena je u Povelji UN iz godine 1948. Znamo za Deklaraciju god. 1789. U Deklaraciji iz god. 1948. kao da čitamo nastavak i ispravak one deklaracije iz god. 1789. Čovjeku se priznaja njegovo dostojanstvo. Naglasuju se njegova prirodna prava. Čovjek današnjice, bilo gdje se on nalazio na zemaljskoj kugli, ima se na što pozvati. Poželjno bi bilo, piše Ivan XXIII, da čovjek u toj Deklaraciji uzmogne »naći stvarnu zaštitu prava koja neposredno izviru iz njegovog osobnog dostojanstva« (u V

6) U običnom govoru zovemo »osobom« čovjeka individualno istaknutog, duševno samostalnog, čovjeka značaja. Taj se pojam temelji na metafizičkom pojmu osobe, koliko je zamišljamo kao individualni, samostojni subjekt razumske naravi. Tako je shvaća tradicionalna filozofija. Vidi sv. *Tomu* I P q. 29, a. 1. — Kad ovoj definiciji nadodamo »subjekt prava i dužnosti« tada pobliže označujemo čovjeka kao osobu s pravno-etičkog gledišta. Prava i dužnosti izviru iz pojma osobe kao samostojnog, razumskog subjekta. U pojmu osobe s kršćanskog gledišta svi elementi ostaju isti, ali mu nadodajemo nadnaravni element milosti tj. da je svaki čovjek otkupljen krvlju Kristovom, pozvan na sve plodove milosti za života na zemlji i poslije smrti.

7) Ivan XXIII ističe da radnik ima pravo na nadnicu, koja je dovoljna da on i njegova obitelj mogu provoditi život dostojan čovjeka. Znači li to da je obiteljska nadnica naređena u svim okolnostim i to s naslova pravednosti? Možda one najstrože? Ne, jer isti Papa se poziva na druge kriterije koji dolaze u obzir za odmjerivanje nadnice npr. na raspoloživo bogatstvo, na ekonomsko stanje bilo uopće bili u poduzeću. Prema tome katolički sociolozi mogu i dalje precizirati tu nauku. Vidi našu *Katolička sociologija* Zagreb 1961, str. 73, br. 161.

8) Iako Papa govodi da čovjek ima wravo na rad ostaje i dalje dužnost katoličkih sociologa da to pravo detaljnije određuju. Vidi našu *Kat. soc.* str. 68, br. 144—148.

9) Nauka o čovjeku kao osobi — daleko je od kulta ličnosti i daleko od raznih načina depersonalizacije čovjeka — razvija se u duhu kršćanskog personalizma osobito od Lava XIII. Prihvaća je Pijo XI a osobito je razvija Pijo XII. Vidi u našoj *Kat. soc.* str. 19, odnosno br.24—31.

dijelu). Međunarodni Forum ne može biti dovoljna garancija da će se ta prava poštivati ako ne bude imao takvu vlast, da ona može »uspješno djelovati na svjetskom području« (IV dio). Bez te efikasne kompetencije i najsavršenija Deklaracija ostati će mrtvo slovo[10]. A svaki će objektivni promatrač uvidjeti da zajedničko dobro čovječanstva traži tako efikasnu ustanovu[11], jer je to zajedničko dobro čovječanstva isprepleteno i samo ga takva ustanova može dovoljno čuvati.

Dok s jedne strane svaki dobronamjerni čovjek hvali nastojanja mjerodavnih da se ta prava provedu u djelo, s druge strane ne zaboravimo da to priznanje čovječjih prava ne ide u prilog liberalističkom kapitalizmu, koji pojedinca izlaže samovolji bezimenih snaga, prisili anonimnih faktora. — Niti to priznanje čovječjih prava ide u prilog autonomizmu, jer ovaj ne priznaje da ta čovječja prava izviru iz moralnog reda i da se moraju ostvarivati u skladu s moralnim redom a ne po načelima samovolje. — Konačno, priznanje tih prava ne ide u prilog Comte-u niti njegovim mnogobrojnim pozitivističkim sljedbenicima. Comte je, doista, laskavo priznao da je »individualistički virus« zaustavljen od katolicizma[12], ali po njegovoj teoriji »socijalno« apsorbira i uništuje ono što je »individualno«, tj. pojedinac se utapa u društvu, društvo guta pojedinca.

Prirodna prava čovjeka traže da se objektivnom pravu dade prvenstvo nad subjektivnim pravom. To znači da »pravedno«, tj. ono što nekomu pripada neovisno o volji drugoga, što je s njim sraslo po prirodi i što se ne može njemu oduzeti a da se ne povrijedi njegova osoba — mora biti kao svetinja. Pogaziti svetinju nije samo zločin već takav postupak na osobit način vrijeđa Boga, koji je osnivač i garant objektivnog reda morala.

b) *Odgovarajuće dužnosti.* Iz svakog prirodnog čovječjeg prava izvire i odgovarajuća dužnost, npr. iz prava čovjeka na život ili samoodržanje izvire dužnost za njega da se brine za život a za drugoga da ga u tome u granicama zakona ne spriječava već da mu, ukoliko je moguće, pomogne.

Proti raznih struja[13] tvrdimo da se dužnosti čovjeku nameću po njegovoj društvenoj naravi. Kako bi čovjek mogao živjeti u društvu kad ne bi u društvu vrijedile zapovijedi pravednosti već bi se usvojila načela u prilog krađe, laži, klevetanja itd? Kao što pravda i ljubav grade sretno društvo tako, naprotiv, nepravda, mržnja i drugi poroci ruše društvo. Svi postupci što ruše društvo mogu se nazvati protuprirodnim, jer čovječja je narav po sebi usmjerena na društvenost. Pravo veli Ivan XXIII da oni koji zapostavljaju dužnosti, dok glasno ističu prava, izlažu se pogibli da jednom rukom ruše ono što su s drugom sagradili« (u II dijelu). Zar ne bi svijet izgledao sređeniji kada bi ljudi više nastojali da vrše dužnosti nego li da se pozivaju na prava? Zar

---

10) Katolički sociolozi priznaju veliku prednost deklaraciji čovječjih prava iz god. 1948. u sporedbi s Deklaracijom iz god. 1789. Osim toga katolički sociolozi na sastanku u San Sebastianu predložili su što bi trebalo nadodati, što razjasniti i u ovoj novoj Deklaraciji UN, kako se može vidjeti u *La documentation catholique* god. 1949, stupac 402—429; 477—490.

11) Benedikt XV u enciklici *Pacem Dei munus* od 23. V 1920. zastupao je isto mišljenje. Poželjno je piše on, da se svi narodi ujedine u jedno društvo ili bolje u jednu obitelj naroda, da u toj obitelji svi nađu garanciju svoje nezavisnosti te da bude zaštićen pravilan poredak u ljudskom društvu. U toj je obitelji vidio također sredstvo da se čovječanstvo sačuva od rata. — Vrlo jasno govorio je u istom smislu i Pijo XII, i to osobito 24. XII 1939. i 1. IX 1944. Vidi AAS (1940) 5—13 i AAS (1944) 249—258.

12) E. Rideau, *Paganisme ou christianisme*, Paris 1954, str. 92.

13) Vidi našu *Kat. sociologiju*, str. 15., br. 17—24.

ne bi vršenje osnovnih dužnosti prema Bogu uslovilo izgradnju sretnije budućnosti? Ne zaboravimo da je čovjek ukorijenjen u Bogu. Tko čupa taj korijen uništuje izvor prava i dužnosti.

c) *Suradnja*. Čovjek nije »prisiljen« da živi u društvu već on uviđa da mu odgovara živjeti u društvu (obitelji, raznim udruženjima, državi i sl.). U isto vrijeme uviđa da se ne može živjeti u društvu ako se ne vrše dužnosti prema društvu. Ivan XXIII piše da čovječji život u društvu moramo smatrati »duhovnom činjenicom«. Čovjek svijesno i voljno ulazi u društvo da spozna istinu, da ostvari pravednost, uvede ljubav, da se moralno usavrši, da razvije svoje sposobnosti, u jednu riječ: da poluči ovozemnu i prekogrobnu sreću.

Na taj način život u društvu postaje dužnost. Svaki član društva mora nastojati da stekne i širi *istinu*, koja će mu otkriti vrijednost prava i dužnosti: da provede u djelo poštivanje tuđih prava, vršenje svojih dužnosti, pomaganje drugomu da i on vrši svoje: *ljubav*, jer ljubav najsavršenije ujedinjuje ljude, upotpunjuje pukotine pravde, oživljava i dočarava zajednički život. To je onaj poredak, o kojemu piše Ivan XXIII da se »temelji na istini; ostvaren je u skladu s pravednošću; traži da ga ljubav oživljuje i upotpunjuje; zahtijeva neprekidno povezivanje u slobodu i uvijek novoj i sveljudskoj ravnoteži« (ovdje I dio).

Kao zaključak ovog prvog dijela slijedi duboka istina da se tajna za pravilno uređenje odnosa među ljudima nalazi u ispravnom pojmu čovjeka[14], u njegovom pravilnom odnosu prema drugim ljudima[15] i prema društvu, osobito državnom društvu. Liberalni individualizam i bezbojni totalitarizam uništuju čovjeka i njegovo dostojanstvo. Kršćanski personalisti sve dublje prodiru u sadržaj istine o čovjeku kao osobi[16], a poticaj i pravac dao im je Pijo XII[17] Osloboditi čovjeka od pritiska ekonomske, idejne, društvene prisile velik je, težak zadatak doista naprednih mililaca.

## 2. ODNOSI POJEDINCA PREMA DRŽAVNOJ VLASTI

Kako će se odrediti ti odnosi? Svijest o dostojanstvu ljudske osobe mora biti kao odlazna točka uređenja tih odnosa. Činjenica je da se po svim državama nastoji sažeto i jasno označiti temeljna čovječja prava; — određuju se prava, kompetencije i metode rada pojedinih funkcija državnih vlasti; — pravno se uređuju odnosi između građana i državnih vlasti; — građani aktivno sudjeluju u javnom životu; — državnoj vlasti se stavlja kao glavni zadatak da »prizna, poštiva, harmonijski uskladi, štiti i unapređuje prava i dužnosti građana« (ovdje II dio).

Najprije treba biti na čistu s pojmom državne vlasti. Priroda potiče čovjeka da stvara društva, a nijedno se društvo ne može održati bez neke vlasti. Bog je stvorio čovjeka i njegovu društvenu narav. To znači da je i društvo i vlast od Boga (Rim 13,1—6). Bog, tvorac moralnog reda, ne može se odreći

14) *Istu*, str. 12 br. 15—17.
15) *Istu*, str. 21, br. 31 i slijed.
16) Rideau nav. dj. str. 181—201.
17) Usporedi osobito radio-poruku od 24. XII 1942. AAS (1943) 9—24. Tu se iznose smjernice za pravilno uređenje odnosa između političkih zajednica. Sjetimo se da je u to vrijeme nacionalsocijalizam harao Evropom. Pijo XII govori: »Porijeklo i bitni cilj društvenog života jest u tome da se uščuva, razvije i usavrši čovječja osoba. Društveni život čovjeku omogućuje da ispravno provede u djelo pravila i vrednote religije i kulture što ih je Stvoritelj namijenio svakom pojedincu i čitavom čovječanstvu bilo u cjelini bilo u prirodnim ograncima istoga«.

svoga vrhovništva nad čovjekom i nad njegovim djelovanjem u društvu. U pojmu se vlasti, dakle, nalaze tri bitna aspekta: prvo, ona je u sebi svojstvo pravno-moralne naravi a ne fizičpa sila; drugo, ona je u odnosu prema Bogu kao sudjelovanje u Božjoj vlasti, u upravljanju svijetom i svemirom; treće, ona mora u svom funkcioniranju poštivati zakona prirodno-moralnog i Božjeg zakona, osobito mora poštivati čovječju osobu, njezina prava.

Ovo je stara nauka katoličke sociologije[18]. Ivan XXIII osobito precizira jedan bitni element u pojmu državne vlasti, naime: zajedničko dobro, radi kojega opstoji državna vlast. Zajedničko dobro države jest blagostanje, napredak, sreća državljana. Jedno od sredstava da se ta sreća poluči nalazi se u priznavanju etničkih osobina narodnim manjinama, jer te manjine imaju svoja etnička prava. — Niti će se ta sreća državljana moći postići ako nosioci vlasti budu upravljali po načelima favoritizma[19]. Uzor upravljanja neka im bude Bog koji ne gleda tko je tko već samo gleda tko čini ono što je pravedno i Bogu drago (Dap 10,35). — To zajedničko dobro ili sreća građana jest sreća koja pristaje čovjeku, razumnom biću. Čovjeka pak treba shvatiti integralno, tj. računati na to da čovjek ima tijelo ali i neumrlu dušu. Očito je da čovjeka ne može potpuno usrećiti nijedna ovozemna vrednota. Potpuna sreća čovjeka čeka u vječnosti. To znači da čovjeka ne možemo integralno shvatiti niti kao društveno biće ako mu ne omogućimo da razvija svoj duhovni život, život vjere i milosti. Duhovne i milosne vrednote spadaju u integralni pojam čovjeka kao osobe u otkupljenom čovječanstvu.

Osnovna je dužnost državne vlasti jasno naznačena. Ta je: »Štititi nedirnuta prava čovječje osobe i olakšati izvršenje njezinih dužnosti« kako piše Ivan XXIII. U tu svrhu državna vlast opstoji. Ako bi prekršila tu dužnost zanijekala bi sebe; protivila bi se razlogu svog opstanka; ne bi mogla s pravom tražiti od svojih podanika da oni vrše svoje dužnosti prema njoj. Podložiti se Bogu i poštivati čovjeka — eto okosnice u pojmu državne vlasti. Nije li u toj nauci najdublji temelj i najjača garancija čovjeku da će se njegova prava poštivati?

Veliko se pitanje sastoji u ovome: kada i koliko se državna vlast može uplitati u život i u djelatnost pojedinaca da ne povrijedi njihova osnovna prava? Liberalizam je državnu vlast svodio na ulogu pasivnog promatrača, despotizam pak i totalitarizam pretvorili su je u nasilnika. Ivan XXIII u enciklici »*Mater et Magistra*« piše da je danas uplitanje državne vlasti u život građana, radi mnogih i vrlo kompliciranih okolnosti, češće nego li je bilo prije. Danas državna vlast ima temelja da se uplicće u život građana mnogostruko, široko, organski. To se osobito odnosi na ekonomsko poslovanje građana. U ovoj enciklici pak isti Papa tvrdnju proširuje: »Iskustvo dokazuje da, ako nema potrebne intervencije državne vlasti, razvija se ekonomska, društvena i kulturna neravnoteženost, osobito u naše vrijeme«. Zbog toga državna vlast mora usklađivati rad pojedinca kada ovi ostvaruju svoja prava; — ona mora raditi na tome da se socijalno uzdignu svi slojevi državnog društva: preventivno ići ususret eventualnim negativnim faktorima, raznim događajima, prirodnim katastrofama; — mora imati na srcu uposlenje neuposlenih; — odmjerivati

---

18) Usporedi našu *Kat. soc.* str. 24, br. 36—40; str. 47, br. 87—114.

19) Ne smije se nazvati favoritizmom postupak one države koja dokazuje poseban obzir prema najslabijima i najpotrebnijima. Kao što majka pokazuje veću pažnju prema bolesnoj djeci slično i država mora pokazati veću brigu prema potrebnijima. To je prirodni zakon.

pravedne nadnice; — omogućivati pojedincima da napreduju u ostvarivanju svojih prava; — stvoriti pravni poredak i brinuti se da se provede itd.

Razumije se: intervencija državne vlasti mora biti uvijek u skladu s načelom *subsidiarnosti*, tj. državna vlast će rad pojedinaca i pojedinih udruženja usmjerivati, koordinirati, stimulirati, nadopunjati, uklapati u zajedničko dobro, ali nikada se ne će *substituirati* niti pojedincu niti pojedinim udruženjima u vršenju prava i dužnosti koja pripadaju tim pojedincima ili pojedinim udruženjima po prirodno-moralnom zakonu. Kada bi državna vlast pretjerano skučila privatnu inicijativu u djelovanju na području raznog društvenog djelovanja, ili kada bi ukinula osobnu odgovornost ogriješila bi se o taj najvažniji zakon socijalne filozofije[20].

Nije lako upravljati ljudima. Nije lako poštivati granice primjerenog uplitanja državne vlasti u život i u rad pojedinaca. Danas je potrebito paziti na ove tri stvari: *prvo*, ljudi na vlasti moraju biti vjerni pravnim propisima — pristupačni raznim zahtjevima sadašnjice — sposobni da prilagode pravne propise razvoju prilika — oni moraju imati bistre pojmove o svojim zadatcima — uvijek moraju biti razboriti, normalni, praktični, odlučni; *drugo*, struktura i funkcioniranje zakonodavne, izvršne i sudske vlasti nikada ne smije baciti s vida vremenske i prostorne prilike pojedinih država, tj. pravne odredbe ne mogu se jednom zauvijek odrediti ali uvijek moraju biti u skladu s moralnim redom, osobito sa zahtjevima objektivnog prava[21]; *treće*, građani su pozvani da aktivno sudjeluju u javnom životu, gdje ih čekaju uvijek nova, velika područja djelovanja te im se otvaraju mogućnosti za svestrani razvoj njihove osobe.

Ovaj drugi dio enciklike određuje odnos pojedinca prema političkoj zajednici ili državi. Dva su kriva smjera u određivanju tih odnosa: individualizam pretjerano ističe pojedinca, totalitarizam pretjerano ističe državnu vlast. Oba se smjera sastaju u jednoj točci: odnose između pojedinaca i političke zajednice nastoje odrediti na bazi suprotnosti. Katolička sociologija nastoji riješiti te odnose u duhu međuovisnosti, međuuzročnosti, po načelima solidarizma, po zakonu prave ljubavi prema bližejnmu.

Što traži ta međuovisnost? Pojedinac neka vrši svoje dužnosti i neka ostvaruje svoja prava u skladu sa zakonima. Promičući tako svoje dobro ili svoju sreću on u isto vrijeme djeluje i na zajednicu, jer nema jednog čina pojedinca, a da se taj čin ne bi odrazio dobro ili zlo na zajednicu[22]. Pojedinac se mora osjetiti vezanim uz druge članove zajednice. Mora biti prema njima pomoći kao što jedan ud pomaže drugom udu u istom organizmu. — Međutim, i politička zajednica djeluje na pojedinca vršeći svoje dužnosti. I država

---

20) Ovaj princip prvi put je jasno formulirao Pijo XI u Qa te ga nazvao »gravissimum principium«. Usvojio ga je i razvio Pijo XII. Ivan XXIII u enciklici »M. et M.« kategorički tvrdi da ekonomski sistemi koji proizvodnju možda dovedu do maksimum-a al pri tome povrijede dostojanstvo čovječje osobe ili sistematski otupljuju osjećaj odgovornosti zaslužuju da budu proglašeni nepravednim.

21) U vezi toga očito je da npr. prirodno pravo svojine doživi u praksi razne modifikacije — eksproprijaciju, nacionalizaciju, oporezovanje i sl. — ali prvenstvo uvijek pripada objektivnom pravu, a to je: to pravo treba uvijek priznati, jer je privatna svojina prikladno sredstvo da čovjek afirmira sebe, da razvije uspješnije svoju djelatnost. Po objektivnom pravu privatna svojina ostaje uvijek element trajnosti i vedrine obiteljskog života.

22) Općenito piše sv. Toma: »Nema nijedne djelatnosti dijela — člana zajednice — a da ta djelatnost ne spada i na cjelinu ili zajednicu« *in Eth ad Nicomachum* knj. I, br. 5.

ima svoje dužnosti i to velike i teške. Ivan XXIII ih je sintetizirao ovako: »Štititi nedirnuta prava čovječje osobe i olakšati izvršenje njezinih dužnosti«.

Temeljna istina ostaje ista: pojedinac uživa ontološko i finalističko prvenstvo nad društvom, pa i nad političkom zajednicom, ali svoj odnos prema društvu ne rješava u duhu antinomije već u duhu međuovisnosti i solidarizma, tj. ne u duhu međusobne mržnje i borbe već u duhu sloge i suradnje[23]. Sociolozi bi morali više nastojati oko toga da pokazuju na ovu međuovisnost, koja je konstruktivna, nego da se bave isticanjem opozicije između pojedinca i državne zajednice, jer opozicija ili mržnja više je destruktivne naravi i ne vodi sreći.

## 3. ODNOSI IZMEĐU POLITIČKIH ZAJEDNICA

Činjenica je da se državnici u naše doba često sastaju. To treba pohvaliti. Živa izmjena misli ljude zbližuje. Svi su uvjereni da jedino sporazum može rješavati nesuglasice. Pregovori su moćno sredstvo da mjesto straha zavlada ljubav i solidarizam.

Svaki državnik predstavlja svoju državu. Država je kao pravno-moralna osoba, time zasebni, samostojni subjekt u odnosu prema drugoj državi. Odnosi između država moraju se urediti tako da ta samostalnost države ostane netaknuta. To traži dostojanstvo države kao pravno-moralne osobe. Dirnuti u tu samostalnost znači dirnuti u opstojnost iste države.

Tako smo opet na području morala. Drukčije ne može ni biti. Svi državnici nastupaju kao ljudi, podložni moralu. Zbog toga moraju izbjegavati laži, nepravdu, klevetanja itd. Kada nastupaju kao predstavnici vlasti moraju i taj nastup uskladiti s normama morala, jer vlast je zahtjev prirodno moralnog zakona, a njezino funkcioniranje podložno je moralu. Čovjek je uvijek opkoljen propisima morala. To je izvor njegove časti, ali i odgovornosti. Tko niječe moralni red — siječe granu na kojoj stoji.

Državnici traže zajednički jezik, jednu platformu za razumijevanje, nešto »čvrsto« kao odlaznu točku za efikasne sporazume. To zajedničko što ih sve spaja jest prirodno-moralni red. On bi bio dovoljan da unese u sva raspravljanja državnika povjerenje. Rješenja svih nesuglasica mogu se naći u pozivu na rješenja morala, jer moral zadire duboko u čovječje srce. On je, u isto vrijeme, svestran, najdalekosežniji. Tko dublje promatra uvjerit će se, da je u suštini svih društvenih i međudržavnih pitanja najvažnija točka pitanje moralnih vrednota, osobito poštvanje tuđh prava.

Ova nauka ne samo odbija pozitivizam, koji ističe pozitivne zakone iznad moralnih zakona, već osobito pogađa makiavelizam[24], koji se nekako smatra »amoralnim«, kao da boravi »onkraj« morala. Makiavelizam se ne osvrće na

23) Alain Birou u djelu *Socioologie et religion* Paris 1959. str. 159 piše: »U ovom sukobu nije se nikada opazilo da neko prvenstvo društva nad osobama nije drugo nego prvenstvo vrednota što ih ista osoba daje društvu«. Čovjek stvara, uzdržava, promiče društvo. On mu utiskuje bitne oznake, bira cilj i sredstva, dakle, on mu određuje vrednote, jer ih bira. Moramo ipak priznati da i društvu ili zajednici u odnosu prema pojedinoj osobi ili osobama pripada neko prvenstvo. Ako se naime radi o istom dobru, vrednoti ili cilju i društva i pojedinca, a ne mogu se u isto vrijeme zadovoljiti i društvo i pojedinac prvenstvo pripada zajednici ili društvu. Ako se naime radi o istom dobru, pojedinca i zajednice prečniji je život zajednice. Vidi sv. Tomu u spomenutom komentaru u prošloj bilješci, br 30.

24) N. Machiavelli (1469—1572) svojim djelom *Il principe* ističe svoju naciju do šovinizma prema onom krivom načelu da *cilj posvećuje sredstvo*. Time se ruši moral u svojoj bitnosti.

moral u međunarodnim odnosima, dapače smatra da se ti odnosi mogu urediti jedino na bazi pozitivnih zakona. Ivan XXIII, naprotiv, traži da se ti odnosi svedu na moralne zakone. To je onaj red što je upisan u ljudska srca, u srca svih ljudi, kao element strukture njihove duše. On je baština svih ljudi, nepromjenljiv. U njegovim dubinama nalazi se vapaj i zahtjev za istinom, pravdom, slobodom i ostalim krepostima na kojima s može sagraditi solidna zgrada društvenog i međudruštvenog života.

a) *Istina.* Ne može biti mira gdje vlada nepovjerenje, licemjerstvo i laž. Istina spada u temelje pravilnog društvenog uređenja[25]. Istina je npr. da su sve političke zajednice po svom prirodnom dostojanstvu jednake, jer su i ljudi koji ih sačinjavaju po prirodi jednaki. Nijedan narod nema prava isticati svoju superiornost nad drugim narodom. U ime istine odbacuje se rasizam, osuđuju se sve metode informacija kojima se izobličuje istina ili se vrijeđa ugled kojeg naroda.

Jest, među narodima ima razlike u kulturi i u civilizaciji. Ta činjenica neka ne služi zato da jedan narod ističe svoju superiornost nad drugim narodom. Neka radije razvijeniji i bogatiji narod ili država učini i druge narode kulturnijima, bogatijima, sretnijima. Ljudski rod možemo promatrati kao »jednog čovjeka«, kao »jedno tijelo« , a da ne upadnemo u zablude organicizma[26].. Dosta je da između jednog organizma i čovječanstva uočimo neku sličnost. Nikada ne smijemo tu sličnost pretvoriti u jednakost, jer bi time zanijekali samostojnost pojedinih naroda ili država[27].

b) *Pravda.* Pravda traži da se svakomu dade ono što mu pripada. Tako kategorički tvrdi sv. Pavao: »Podajte svakomu ono, što mu pripada: onomu koji s pravom traži porez, porez; koji carinu, carinu; koji poštovanje, poštovanje, koji čast, čast« (Rim 13,7). Tako i svaka država ima pravo na egzistenciju, na pravilan razvoj, na samostalnost. I narodne manjine imaju pravo da se razvijaju u svojoj specifičnoj kulturi, dakako, niti na štetu općih vrednota niti na štetu države u kojoj borave. Isto tako svi narodi imaju pravo na svoje samoodređenje, na narodnu »osobnost«, kulturu, jezik, običaje itd. Pravda je, kako se vidi, najjača zaštita dostojanstva ljudske osobe.

Nema ozbiljnih mislilaca koji bi pravdi zanijekali glavnu društvenu ulogu. Ima ih, doista, koji ne uviđaju potrebu moralne obnove za sređivanje društvenih odnosa[28], ali i oni pravdi priznavaju uvijek važnu ulogu. Ipak je istina da je pravda u krizi. Pozitivizam nije iskreni borac za pravdu, jer on ističe pozitivni zakon (koji je često apsolutistička samovolja) nad prirodno-moralnim[29], a to znači pogreb pravde. Mnogo još ima posla oko toga da pravda doista postane voditeljicom društvenog života i pravim kriterijem njegova uređenja.

---

25) Crkva se je uvijek držala načela da treba braniti one koji traže svoja prava i da treba pomoći onima koji su potrebni. Zbog toga je ona doživjela ponekad i prividne neuspjehe, ali taj neuspjeh je nije odvratio od puta istine. Vidi radio-poruku Pija XII od 4. IX 1949. u AAS (1949) 458—462; poruku istog Pape od 24. XII 1954. u kojoj govori o koegzistenciji naroda za sačuvanje pravog mira. Proti hladnog mira i koegzistencije u strahu i zabludi ističe potrebu koegzistencije u istini i suradnji. Vidi AAS (1955).

26) Organicizam pretjeruje sličnost društva s čovječjim tijelom. Radi toga vrijednost pojedinca svodi se na funkcionalnu vrijednost: koliko služi cjelini ili društvu. Mi to odbijamo. Čovjek je osoba. Nikada se ne smije poistovjetiti s dijelom cjeline niti se njegova uloga smije određivati samo u odnosu prema cjelini, jer on je za sebe subjekt prava i dužnosti. Vidi govor Pija XII 13. IX 1952. u kojemu uzgredice govori o pitanju.

27) S v. T o m a, I—II P. q. 81, a. 1.

28) E. R i d e a u, nav dj. str. 89—90.

29) P i j o XII u govoru 13. XI 1949, AAS (1949) 604—608

c) *Djelotvorna solidarnost.* To je ona djelotvorna kršćanska ljubav. Propisi pravde nijesu dovoljni da srede ljudske odnose. Traži se i ljubav. »Ljubav, koja ne poštuje pravednost, mora se nazvati hipokrizom, nakazom ljubavi; pravednost pak koja se ne osvrće na ljubav slična je tijelu bez duše, slovu koje ubija«[30]. Djelotvorna solidarnost mora oživljavati, olakoćivati, uljepšavati ljudske odnose.

Široko je i duboko područje na kojemu se ta djelotvorna solidarnost mora očitovati. Evo nekoliko primjena: djelotvorna solidarnost ne dopušta da se koja država izolira i zatvori u krug samoživosti, naprotiv, ona traži da svaka država surađuje s drugima, ako se radi o tome da se zajedničkim nastojanjem postigne koje više, zajedničko dobro; — solidarnost poziva obrađivače zemlje u krajeve koji obiluju obradivim zemljištem; — solidarnost ne pušta kapital da spava već ga nastoji pretvoriti u izvor blagostanja, jer je kapital radi čovjeka a ne čovjek radi kapitala; — solidarnost traži da, oni koji mogu, pomognu nerazvijenim zemljama da ulože kapital u svrhu pribavljanja sve snažnijih proizvodnih sredstava; — i izbjeglice su ljudi, moraju im se priznati prava čovjeka, a solidarizam traži od države koja ih prima da im omogući takav život da »njihove duše mogu ljudski disati« (ovdje III dio); — još više: gostoprimska država morala bi nastojati da izbjeglice uzmognu vedrije pogledati u budućnost, da joj se nadaju sretnijoj za sebe i za svoju obitelj.

Koja je najteža zapreka miru? Rat. Solidarnost traži da se provede razoružanje. Ljudi strepe da nešto nepredvidivo i nekontrolirano ne ubaci iskru rata i pokrene ratnu mašinu. Ljudi se boje nepoželjnih posljedica nuklearnih pokusa. Djelotvorna solidarnost traži: međusobno povjerenje, poštivanje međunarodnih ugovora, razoružanje duhova, odstranjivanje ratne psihoze. Potrebno je da se predstavnici država kao i svi pojedinci odreku i same pomisli na ratno razračunavanje.

Je li to moguće postići? Svakako je moguće i dužnost da se ne sustane na putu. Dobra volja može mnogo, ljubav više. Mir je tako uzvišen cilj da svaka žrtva izgleda neznatna prema njegovoj veličini. Isplati se mnogo žrtvovati za mir, jer u njemu je i sreća ovog života.

d) *Sloboda.* Svaka država, kao pravno-moralna osoba, ima pravo na svoju samostalnost. Ona će dokazati tu svoju samostalnost ako vlastitom inicijativom radi oko napretka. Istina je da ima ekonomski slabije razvijenih država, ali njihova samostalnost ne će biti uništena ako od razvijenijih država prime pomoć. Ekonomski razvijene države, kada pružaju mnogostruku pomoć slabije razvijenim državama, moraju priznati i poštivati moralne, etničke, političke tekovine one države kojoj pomažu u njenom ekonomskom razvoju.

Dostojanstvo osobe, pojedinaca i političke zajednice, zahtijeva slobodu a računa na solidarnost. Svaka ideja, faktor, pokret koji bi krnjio slobodu činio bi atentat i na opstojnost pojedinca ili političke zajednice. Bez slobode nema rada, nema poleta, nema zadovoljstva. Kršćanstvo je zadužilo čovječanstvo i ovom tekovinom, slobodom, jer je oduvijek zastupalo mišljenje da sloboda izvire iz neumrle, razumske duše, iz dostojanstva ljudske osobe. Sloboda je također ograda onih prirodnih čovječjih prava. Tko bi čovjeka ili državu lišio spomenutih prava ili slobode zaslužio bi osudu kao pljačkaš i nasilnik[31].

---

30) Vidi našu *Kat. soc.* str. 27, br. 39; str. 29, br. 42.

31) Pijo XII pravo govori da je nauka o čovječjim pravima mogla izgledati revolucionarnom Neronu, ali kršćanstvo je započelo tu revoluciju u Betlehemskoj noći. ISTINA je došla među ljude da im podigne svijest dostojanstva. Vidi govor 4. XII 1949. pred članovima Kongresa USA.

## 4. ODNOS PREMA SVJETSKOJ ZAJEDNICI

Očito je da se sve države osjećaju usko povezanim. Malo važniji događaj u jednoj odjekuje po svim državama. Ekonomije pojedinih država toliko se isprepliću da ekonomija jedne države nekako postaje integralnim dijelom svjetske ekonomije. Napredak i razvoj jedne države odrazuje i uslovljuje napredak i razvoj druge ili drugih država.

To znači da čovječanstvo posjeduje svoje, zajedničko, općečovječansko dobro. U tom općečovječanskom dobru središnju točku sačinjava: MIR. Ali kako će se to uzvišeno dobro moći uspješno postići i sačuvati ako ne postoji jedna svjetska, općečovječanska vlast? Ta je vlast potrebita, apsolutno potrebita. Ona ne bi smjela biti silom nametnuta već stvorena zajedničkim sporazumom. Njeno funkcioniranje mora biti iskreno, nepristrano i dovoljno efikasno. Bez efikasnosti svjetska vlast bi ostala prazno slovo.

I ta svjetska vlast također mora priznati, poštivati, štititi neotuđiva prirodna čovječja prava. Njezina je intervencija poželjna gdjegod se ta prava bezobzirno gaze. Još više: ta svjetska vlast bi morala imati na srcu da se pojedinci i pojedine države što brže razvijaju, jer razvoj dijela uslovljuje razvoj cjeline[32], tj. razvoj i napredak jedne države morao bi poslužiti kao sredstvo za razvoj drugih država.

O kojoj sili ovisi uspjeh toga plana? O ljudskoj volji. I za najviše nosioce vlasti na svijetu vrijedi ona evanđeoska istina, prema kojoj mir ovisi o »dobroj volji«. Daleko od egoizma i šovinizma države bi morale biti kao »živi udovi jedne svjetske zajednice« (ovdje IV dio). Ne osjećaš li kako u tim riječima Ivana XXIII vibrira misao sv. Pavla? Doista sv. Pavao ističe tri svojstva ljudskog tijela: različitost udova, njihovu ovisnost i skladnu suradnju. I države su različite npr. više ili manje ekonomski razvijene; međusobno su ovisne, kako to svjedoči svakodnevno iskustvo; slijedi, da im je suradnja sveta i velika dužnost. Kada jedna država pruži pomoć drugoj prigodom prirodnih nepogoda, npr. potresa, poplave i sl., obistinjuju se riječi sv. Pavla: »Ako pati jedan ud, s njim pate svi udovi« (1 Kor 12,12—27).

## 5. PASTORALNE DIREKTIVE

Nije dovoljno reći da vjernici aktivno sudjeluju u javnom životu na socijalnom, političkom, kulturnom području. Traži se više. Ta njihova suradnja mora postati sredstvom da se razvija njihova osoba. Oni su naime i ljudi i kršćani. Posvuda ih mora voditi vjera i ljubav. Bez vjere i ljubavi najuspješnija njihova aktivnost bila bi izvorom njihova osiromašenja.

Očito je da vjernici moraju biti stručno spremni, sposobni, vješti u svom poslu. Nijedan posao nije samo materijalna, tehnička djelatnost. Svaki posao traži potpunog čovjeka. Potpun čovjek-kršćanin u svojoj službi ili djelatnosti gleda strogu dužnost i uzvišenu službu. Svaki posao otkupljuje, spašava, usavršava, ali uz uvjet da bude potaknut, rukovođen i motiviran duhovnim ciljevima, jer materija i tehnika SLUŽE čovjeku. Bez duhovnih vrednota (isti-

---

32) P i j o XII upozorava da bi današnje pokoljenje moglo naučiti od prošloga kako je potrebito da vlast međunarodne zajednice bude imala neku efikasnost, te da u samoj organizaciji ne budu tolike praznine da kompromitiraju uspjeh zadatka radi kojega je ta Organizacija nastala Vidi gore bilj. 11.

ne, poštenja, pravde, ljubavi itd.) rad čovjeka zarobljuje, degradira, pretvara ga u nijemo oruđe[33].

Konstatira se da malo ima kršćanskog kvasca u ovozemnom poslovanju kršćana. I ipak mnogo ima kršćana na najodgovornijim mjestima. Što se događa? U njihovoj je duši nastao rascjep između vjere i ovozemnog djelovanja. A taj je dualizam potrebno ukloniti te stvoriti jedinstvo između vjere kao svjetla i kršćanske ljubavi kao pokretne snage. Prethodno se traži integralni, neprekidni vjerski odgoj. Ako vjernik paralelno sa stručnom spremom ne stiče i odgovarajuće vjersko znanje i moralni odgoj posve je shvatljivo da u konkretnom životu nastane neka vrst »monstruma« s pretjerano razvijenim jednim dijelom (stručna sprema) a zakržljalim drugim dijelovima (vjerski, moralni odgoj).

Ne niječemo da je sve to teško polučiti. Vrlo je teško načela provoditi u djelo. Teško je društveni život dovesti u sklad s objektivnim zahtjevima pravednosti. Ivan XXIII piše da taj problem ne može jednom zauvijek biti definitivno riješen, jer se prilike mijenjaju. Zar sustati? Ne. Živimo u atomsko doba. Čovječanstvo je na novim putevima. Perspektive su bezbrojne. Zašto da svemirska osvajanja ne posluže dobrobiti čovjeka? Uvijek savršenijim društvenim uređenjima? Koja je to društvena ustanova a da ne bi mogla napredovati? Koje poduzeće ne želi postići uvijek nove uspjehe?

U želji za blagostanjem sastaju se ljudi svih vjera. U priznavanju nekih načela prirodno-moralnog reda slažu se svi ljudi. Može se i mora se na tim temeljima izgraditi zgrada razumijevanja, nezaiteresirane suradnje, lojalnosti u svemu što je dobro ili što vodi prema dobru i sreći. Nije potrebito ni govoriti o kompromisu u dogmama vjere. Idejna, principijelna, dogmatska raznolikost ne smiju smetati konkretnoj, civilnoj slozi i suradnji. U zajedničkim istinama — sloga; u idejama o kojima se slobodno raspravlja — sloboda; u životu i djelovanju — ljubav.

Ovdje Ivan XXIII preuzima temeljnu nauku kršćanstva, primljenu od Krista: razlikuj zabludu — od onoga koji je u zabludi, grijeh od grešnika. Onaj koji ne misli kao ti, koji je možda u zabludi, grešnik — ipak je čovjek sa svim uslovima časti koji mu pripadaju kao čovjeku. I on traži istinu, čezne za srećom. Zar je nemoguće da Božje svjetlo digne koprenu s njegove duše i to baš u kontaktu s tobom? Zar ti ne možeš poslužiti Bogu kao apostol da se on spasi.

Istina je da postoje krive filozofske teorije o bitnim pitanjima čovječjega života. Međutim, ekonomski-socijalni-politički-kulturni život trajno se razvija, mijenja i akomodira historijskim prilikama svakidašnjice. Iz krivih filozofskih zasada mogu izniknuti pozitivni i hvalevrijedni elementi, koji će uspješno rukovoditi konkretnim djelovanjem. Nikakvo čudo da na praktičnom području i pravi vjernik, po diktatu razboritosti, sudi da u ovim ili onim prilikama može i mora provesti neko zbliženje, neki susret, suradnju s onima koji ne misle isto kao i on, koji ne vjeruju. Razboritost je krepost koja se uvijek drži bezkompromisno načela, ali mudro primjenjuje načela promjenljivim prilikama mjesta i vremena.

Razumije se da Crkva ima pravo i dužnost da intervenira kod svoje djece kadgod se radi o praktičnoj primjeni vjerskih ili moralnih načela. Vjernik

33) Pijo XII u govoru od 16. V 1954. govori da materijalni napredak, kojemu vjera i moral ne pružaju protutežu postaje rak-ranom ljudskog društva. Vidi radio-poruku 16. V 1954. Poruka je upućena desetom »Katholikentag«

ne postupa razborito ako u pitanjima suradnje s onima koji protivno misle (ne vjeruju) ne postupa po načelima prirodnog morala, u skladu s društvenom naukom Crkve, prema direktivama Crkvenog Učiteljstva i kompetentne Crkvene vlasti.

U svakom slučaju, i vjernik i nevjernik bi se morali držati načela da se ništa trajna ne postizava nagološću. »Priroda ne čini skokove« — to je pravilo neprolazne mudrosti života. Priroda radi postepeno. Postepenost ili gradacija jest zakon života u svim njegovim manifestacijama. Uloga je kvasca poučna. Treba raditi iznutra kao kvas, koji će masu pretvoriti u nove, plemenitije oblike. To znači da evolucija podiže, stišava strasti, stvara bratstvo, daje poleta. Ona je stvaralačka.

Tko može ostati indiferentnim pred ovim dubokim i dalekosežnim idejama? U veličanstvenom pothvatu sređivanja u svijetu u istini, pravdi, ljubavi i slobodi vjernik je primio ulogu da postane »zraka svjetla, središnja točka ljubavi, kvasac koji će oživjeti masu: a to će postići u većoj ili manjoj mjeri prema tome koliko u intimnosti samoga sebe bude živio u jedinstvu s Bogom« (ovdje V dio). Kada će mir djelovati kao umirujuća snaga i prema vani, odraziti će se i na odnose s drugim ljudima.

Krist kao »Knez mira« bez sumnje odobrava ove misli spasenja[34]. Njegova je vruća želja spasenje svih ljudi. U tu je svrhu i došao. A došao je prvotno radi grešnika. Zbog toga se njegova karakteristika sastoji u blagosti i milosrđu. Proučimo prispdobu o kukolju. Dok ne dođe vrijeme žetve »ostavite oboje nek raste« (Mt 1330). To je zakon zajedničkog života, zajedničkog rasta na istoj zemlji. Eno nam Krista u Matejevoj kući gdje sjedi za stolom s carinicima i grešnicima. Farizejima se to nije svidjelo. Krist je ostao pri svom i poučio: »Više volim milosrđe nego žrtvu« (Mt 9,13). Razboritost mora odlučiti što se može u konkretnim slučajevima učiniti, a da se ne ogriješi o načela vjere i morala. Krist je upozorio svoje da budu mudri kao zmije a bezazleni kao golubovi (Mt 10,16). Teška je ali i neophodno potrebita krepost razboritosti! Hoćeš li u ovom trenutku izabrati načelo blagost ili strogosti? Nasilno spriječiti onaj nered ili tolerirati? Odgovoriti će ti razboritost, jer ona je vodič moralnog djelovanja i pojedinca i društva, podložnika i nadležnoga.

*

Završimo. Često razmatrajmo ove riječi: »Mir mora biti osnovan na istini, mjeru i cilj mu daje pravednost, pokreće ga ljubav, a učvšćuje se i razvija radom u slobodi«. Ove riječi Ivana XXIII primjenjuju vjekovnu definiciju mira, prema kojoj je mir spokojstvo u pravilnom poređaju[35]. To znači da najprije treba uvesti red u mslima, htijenju, osjećajima, djelovanju, pa da će mir automatski nastupiti.

A svi želimo da taj mir nastupi i ostane. Sve čezne za mirom, kliče sv. Augustin. Zapamtimo, međutim, da je mir krepost, koju treba steći, nagrada koju treba zaslužiti. Zli ne mogu niti iskreno željeti ni pravilno zastupati vrednotu mira. »Pravi mir se ne može naći nego kod dobrih ljudi i u vezi s pra-

---

34) Krivo bi bilo misliti da su ovo neke nove teorije Crkv. Učiteljstva. Još gore bi bilo utvrditi da se radi o nekom doktrinalnom ustupu. Dovoljno je uočiti nauku Pija XII o toleranciji, konkretno i o jedinstvenom sind katu i sl. Vidi Pismo Pija XII njemačkom Episkopatu 1. XI 1945; govor 6. XII 1953.

35) Sv. Toma II—II q. 29.

vim vrednotama«[36]. Mir je plod kršćanske ljubavi. Ljubav uvodi jedinstvo, slogu. Zbog toga je provođenje mira zaslužno djelo, zalog blaženstva, blaženstvo na ovoj zemlji (Mt 5,9). Kristov mir ima svoje karakteristike. Bez istine, pravde, ljubavi i slobode mir je samo falsifikat, prividni mir, bolje reći to je nemir (Iv 14,27).

Mir je kao veličanstvena, dragocjena zgrada. Njezin je temelj: red ustanovljen od Boga za obranu dostojanstva ljudske osobe. Taj red jest prirodno-moralni red. Kojim će se kamenjem ta zgrada izgraditi? To je kamenje istine, pravde, ljubavi, slobode. Tko će tu zgradu graditi? Svi ljudi dobre volje, napose Kristovi vjernici, jer je Krist došao na svijet da uvede mir u čovječju dušu, mir među ljude i među države.

Možemo reći da ova enciklika rekapitulira svu katoličku sociologiju. Zlatna nit koja se provlači kroz ovu encikliku, kao i kroz katoličku sociologiju, jest: čovjek kao osoba jest korijen, porijeklo i cilj svega i svakoga društvenog uređenja. U toj su istini sve druge istine, sadržane u enciklici, tijesno povezane. Sve je dosljedno u enciklici povezano i kompaktno. Ne smije se uzeti samo jedan odlomak, ne smije se otkinuti jednu ideju pa je po miloj volji tumačiti. Katolička društvena nauka pruža zaokružen pogled na život uopće: i pojedinačni i skupni. Ta sodiologija i nije drugo nego primjena katoličke moralke na društveni život i društveno djelovanje čovjeka[37].

Ivan XXIII, upućujući encikliku u svijet, u jednom osjećaju zagrli sve narode. Svoju očinsku poruku istine poprati molitvom. Jest, uzaludna su sva ljudska nastojanja oko mira ako Bog ne blagoslovi ta ljudska nastojanja. Svaki vjernik je dužan isto tako molitvom i osjećajem ljubavi pratiti sudbinu ove neumrle enciklike. Papa je rekao: »Nadam se da će ljudi rado primiti i otvoriti svoje srce poruci ove enciklike«[38]. Danas se može već ustvrditi da je prijem ove enciklike u svijetu sveopći. Dao Bog da se i plodovi toga prijema što prije vide!

Nije li enciklika kao kucanje Kristovo na vrata ljudskog srca? U njoj su riječi istine, riječi spasa. Ljudi neka dobro promisle, jer u enciklici nije samo poziv i obećanje, u njoj je i prijetnja nepredvidivih posljedica za čovječanstvo, ako bi se riječi Kristova Namjesnika na zemlji prezrele. Sankcija se prenosi iz ovoga svijeta na drugi, iz vremena u vječnost. Zašto? »Tko vas prima, mene prima; a tko mene prima, prima onoga koji me je poslao« (Mt 10,40).

---

36) Ist ist. mj. art. 2 ad 3.

37) Mnogi sociolozi na riječ zastupaju ideju »čiste« sociologije, tj. sociologije bez normativnog karaktera. Teško je naći sociologa koji ne bi odražavao koju ideologiju ili ne bi predlagao norme za uređenje ljudskog društva. To je činjenica. Uzmimo npr. Armand Cuvillier *Uvod u sociologiju* prevedeno u Sarajevu 1959. On argumentira da treba odbaciti normativno stanovište jer da su društvene činjenice stvarnost koju treba nastojati saznati i shvatiti prije nego što joj se propišu zakoni (str. 11). To je napisano u duhu pozitivističke flozofije. Potrebno je lučiti pozitivnu od teoretske sociologije. Katolička je sociologija normativna, jer je katolička, primjena moralke na društveni život i djelovanje. Pozitivna pak sociologija mora biti »čista«, ali ta je zajednička svima, iako njenu čistoću mnogi ne poštuju. Vidi naš članak *Sociologiae cath, ad moralem relatio* u DT (Piacenza, 1959, str. 183—197.

38) Te je riječi Ivan XIII izgovorio prigodom potpisa ove Enciklike.

# Sv. PISMO O STVARANJU ČOVJEKA I ENCIKLIKA PAPE PIJA XII »HUMANI GENERIS«

Dr Janko Oberški

## I. TEORIJA EVOLUCIJE

SUMMARIUM: Post varias modificationes theoriae evolutionismi ipsi propugnatores eiusdem theoriae in varias abeunt partes ita, ut nullum solidum argumentum pro certitudine huius theoriae afferre possint. Eodem modo etiam in applicatione theoriae evolutionis ad orginem hominis omnes conatus, ad aliquam certitudinem perveniendi frustrati sunt, quia, exploratis inventionibus vetustisimorum fossilium hominis primogenii, agnoscendum est nullum existere exemplum intermedium transitionis ex animalibus irrationabilibus ad genus hominis rationalis.

Altera ex parte omnes conatus, qui pericopam S. Scripturae de origine primi hominis per directam creationem divinam non in sensu litterari historico, sed in sensu allegorico intelligi posse putant, non effugiunt difficultates, quomodo haec pericopa explicari posset, cum mox de formatione divina primae mulieris de costa Adami loquatur. Ideo recte Commissio biblica ad quaestionem aliquorum theologorum, num sensus litteraris historicum huius relationis in dubium vocari posset, responsum n e g a t i v u m declit. Ceterum centiendum, doctrinam negantem sensum litteralem huius passus de creatione primi hominis et mulieris non posse conciliari com doctrina dogmatica de peccato originali neque cum doctrina dogmatica de necessitate redemptionis per Christi passionem in Cruce. Ideo recte in Encyclicis Pontificiis: *Providentissimus, Deus* (L e o XIII), *Spiritus Paraclitus* (B e n e d i c t u s XV), et *Humanis generis Redemptorem* (P i u s XII), illae sententiae theologorum, quae alio aliquo sensu doctrinam de origine hominis intelligi posse contendunt, tamquam doctrinae periculosae damnantur.

Item magistri doctrinae sacrae in athenaeis catholicis serie monentur, ne falso irenismo indulgentes, quocumque modo doctrinae catholicae adversanti assensum praebeant.

### 1. *Prikaz glavnih načela teorije o evoluciji*

Prije nekih 50 godina mnogo se među predstavnicima prirodnih nauka raspravljalo o podrijetlu čovjeka. Povod je tomu dala Darwinova teorija o apsolutnoj evoluciji živih bića od najprimitivnijih stanica do sve savršenijih stepena, prema kojoj bi teoriji neposredni predak čovjeka imao biti majmun. No ova teorija o apsolutnoj evoluciji naišla je tijekom točnije analize odnosa između v r s t a živih bića na veoma ozbiljne teškoće, uslijed kojih je počelo ohlađivati prvotno oduševljenje pristalica apsolutne evolucije, jer se utvrdilo, da bi se moglo govoriti samo o ograničenoj evoluciji pojedinih vrsta živih bića, a nipošto o apsolutnoj evoluciji, jer nije pronađeno slučajeva intermedijalnih prelaza iz jedne vrste bića u drugu, tako da bi se moglo govoriti o zajedničkom genealoškom stablu, od koga bi se razvile kao grane različite vrste. Tako npr. Caullery kaže: »Svaka skupina, red ili porodica pojavljuje se neočekivano, a da nikad ne nalazimo forme, koja bi je povezivala s kojim zajedničkim korjenom. Svaka vrsta pojavljuje se neposredno kao sasvim diferencirana. Stoga dolazimo do uvjerenja, da ne nalazimo prelaznih forma ne samo između raznih rodova, nego ni između starijih i novijih rodova. Primjeri, koji se dosele navode u potvrdu evolucije, kao npr. srodnost kopitara (Eohippos, Mesohippos, Miohippos, Merihippos, Equus), ne prelaze konvencionalnih granica roda, vrste ili familije[1]. Čak i uvjereni evolucionista

1) B e a A g o s t i n o S. J., *Questioni Bibliche alla luce dell'Enciclica »Divino afflante Spiritu«*, Roma (1950) p. 9—10.

G. Heberer prisiljen je da prizna, da paleontolizi stoje na načelu, da su »tipovi« u filogenetskom pogledu jasno lučeni jedan od drugoga, jer između tipova nema paleontoloških ostatka o prelaznim stadijima, nego samo unutar granica pojedinih tipova[2].

Dalje se pokušavalo objasniti razvitak novih tipova hereditarnom transmisijom, kako je nastojao utvrditi Darwin, a kasnije Lamarck u postavljenom sistemu neolamarkizma, ali do sada nije uspjelo dokazati, da postoji slučaj hereditarnog prenošenja takovih akvizita. O. Kuhn u svom djelu: Die Deszendenztheorie, eine kritische Übersicht[3] izražava se drastično o tim pokusima ovako: »Moglo se učiniti u najmanju ruku pokus, da se miševima odrezuje rep kroz mnoge generacije, da se konačno postigne uspjeh rađanja miševa bez repova, ali takav pokus još nije urodio uspjehom, kao što se vidi i po tom, da se ni jedan Hebrejin nije do sada rodio »circumcisus«. To isto potvrđuje inače uvjereni njemački evolucionista K. Beurlen[4], govoreći: »Do sada nije uspjelo dokazati eksperimentalno nasljednu prelaznost stečenih osebina.«

Od g. 1901. pokušalo se, da li je moguća promjena *vrste* u životinjskom carstvu pomoću utjecaja promjene vanjskog ambijenta, ali ni tu nije uspjelo, da se dođe do promjene *tipa* ili *vrste* životinje, nego tek unutar iste vrste, kao npr. miješanjem raznih rasa pasa, ali još do sada nije uspjelo od vrste pasa proizvesti novu vrstu životinja, različite od roda pasa.

Postavljale su se dalje teorije od unatrag 30 godina o mogućnosti embrionalne promjene (Ungerer, Keimmutation) raznim fizičkim ili biološkim utjecajem na fetalizaciju, ali bez pozitivnih uspjeha, da se postigne novi tip živog bića.

Već sami ovi bezuspješni napori potvrđuju, da se nova biologija daleko udaljila od darwinizma, te se sve više dolazilo do zaključka, da bi za promjenu vrste bila potrebna već od početka neka evolutivna potencija u samom sjemenu, a takva potencija može da bude usađena samo od onoga, komu pripada stvaralačka moć. Tako se napokon došlo do toga, da bi se eventualno mogla braniti teorija teističko-finalističkog evolucionizma.

Ne samo, dakle, teorija apsolutnog evolucionizma, kakav je zastupao Darwin, doživjela je potpun slom, nego i razne teorije umjerenog evolucionizma ostale su tek hipoteze bez ikakvog sigurno utvrđenog temelja.

### 2. *Primjena teorije evolucionizma na postanak čovjeka*

Razlozi, radi kojih evolucionizam hoće da primijeni svoju teoriju na postanak čovjeka, jesu ovi:

a) Biologija i morfologija zapažaju, da kod čovjeka postoje neki zakržljali ostaci rudimentalnih organa, koji mu nisu potrebni u današnjem stanju, a ti da su preostali od čovječjih predaka, kao npr. rudimentarnost dojki kod muškarca, jer da ne bi bilo razloga, da se nađu kod čovjeka izravno stvorenoga od Boga, budući da nemaju opravdane svrhe. Međutim taj argumenat nema nikakve vrijednosti, jer rudimentarnost organa dojki kod muškarca nema svoj razlog u hereditarnosti od predaka, nego od potencijalnog svojstva embrionalnog razvitka, dok nije u svom razvitku došao do stadija, da se opredijeli za jedan spol. U daljem razvitku, ako se embrio opredijelio za muški

2) Isti n. dj. str 10.
3) *Zeitschrift für Katholische Theologie*, 67 (1943) str. 45—74).
4) *Die stammesgeschichtlichen Grundlagen der Abstammungslehre*, 1937., str. 237.

spol, njegova potencija za razvitak dojki ne će doći do punog razvoja, nego će ostati samo u rudimentarnoj formi, dok će kod opredjeljenja za ženski spol doći do potpunog razvitka.

b) Nakon sloma biološko-morfoloških argumenata počeli su evolucionisti osnivati svoje argumente za evoluciju čovjeka na paleontropologiji i prehistoriji. Poslije prvog otkrića ostataka predhistorijskog čovjeka u Neanderthalu kod Düsseldorfa (1856), kojeg antropolozi smještaju u doba srednjeg pleistocena, uslijedilo je tijekom čitavog stoljeća do nedvna preko 80 nalaza, što ih svrstavaju u isto razdoblje, kao npr. krapinski čovjek, pronađen 1895., zatim Šipka (1880), musteriensis (1908), Ez-Zuitije, Suchul-Athlit i Kafze u Palestini (1925—30) i Sacco Pastore kraj Rima (1929—35). Karakteristika je ovog tipa: niski stas, masivni skelet, spološtena lubanja, koso prema natrag nagnuto čelo, jaki očni lukovi, kratka brada, jako zubalo, kojim se obilježjima taj tip čovjeka znatno razlikovao od sadašnjeg čovjeka.

G. 1890. pronašao je *Dubois* na otoku Javi više tragova skeleta takozvanog Pithecanthroposa erectus-a, za kojega nije sigurno, da li pripada u rod čovjeka. Između g. 1936—39. nađene su na otoku Javi još 3 lubanje, jedna donja čeljust (donja vilica). Ovaj se nalaz smatrao kao prelazni oblik (missing link) između majmuna i čovjeka (homo sapiens).

Dalje pronađen je u Steinheimu (kod Stuttgarta) g. 1933. skelet, koji odaje obilježja i neandertalskog i homo sapiens, a takva obilježja nose također nalazi palestinskog čovjeka (1934) u El-Kafze kod Nazareta, Ez-Zuitije (Galileja), Suchult-Athlit i Tabun na gori Karmelu (1930—35).

Osim toga značajno je, da nalazi u Piltdown-u (1913) u Engleskoj, Kanam-u i Kanjeri (ist. Afrika) iz starijeg pleistocena imaju obilježje homo sapiens. Tako i nalazi u Denis-u i Fontécheoad-u (u Francuskoj), koji su savremenici Pithecanthroposa, spadaju u vrstu homo sapiens, a potječu iz pleistocena.

Uoči li se raznolikost mjesta, gdje su nađeni fosili homo sapiens-a, utvrđeno je, da homo sapiens postoji od vremena interglacijara Mindel-Riss do kraja interglacijara Riss-Wurm na raznim teritorijima: istočna Afrika, Italija, Francuska, Engleska i Njemačka, dok u gotovo isto vrijeme, ili malo kasnije nalazimo u tim krajevima također tip neandertalca, kojega antropolozi hoće da stave u prelazni tip između majmuna i homo sapiens.

Uočujući ovu činjenicu, zaključuje uvaženi antropolog Ashley Montagu, da su sve dosadašnje teorije o evoluciji čovjeka suviše simplicističke, pa zato očito bez temelja[5]. A antropolog N. Lahovary[6], analizirajući današnje evolucionističke teorije, zaključuje, da otkrića 20. stoljeća pokazuju, da te teorije zapadaju u kontradiktorna rješenja, koja praktički vode do zaključka, da su to nerješivi problemi[7]. Antropolog pak Marcellino Boule, nakon analize svih dosadašnjih nalaza antropoloških tipova zaključuje: »Nijedan od tih do sada nabrojenih tipova ne donosi materijalnih dokaza za podrijetlo čovjeka od majmunske forme«[8]

Talijanski pak biolog *P. Leonardi*[9] zaključuje, da zamišljanje teorije evolucije prolazi tešku krizu, osobito u biologiji, tako da je pretjerani entuzijazam pod kraj prošloga stoljeća zapao u depresivni skepticizam. Imajući pred

5) A. Bea S. J.: *Questioni Biblici*, str. 20—21).
6) *Anthropos* 41—44, (str. 88 i sl.).
7) A. Bea S. J. nav. dj. (str. 21).
8) *Les fossiles, Eléments de Paléontologie*, Paris str. 802; cf. Bea o. c. 22.
9. *L'evoluzione biologica e l'origine dell' uomo*, Brescia 1945. cf. Bea, ibid. 25.

očima takovo stanje teorije o evoluciji, papa Pijo XII rekao je u svom inauguralnom govoru prigodom 6-godišnjice otvorenja *Accademia Pontificia delle Scienze* (30. XI 1941.) ovo: »Mnogostruka istraživanja, bilo paleontološka, bilo biološka i morfološka o problemima, što se odnose na čovjeka, nisu do sada donijela ništa jasno ni sigurno«.[10]

Nakon ovakvog stanja stvari jasno je, da katolički egzegete nisu pozvani da brane, a pogotovo ne da favoriziraju, ili dapače šire teoriju evolucije, jer bi se moglo dogoditi, da bi nakon potpunih neuspjeha tobožnjih dokaza ove teorije morali potpuno revidirati svoje stanovište, a na štetu ugleda katoličke teološke znanosti.

## II. NAUKA SV. PISMA O POSTANJU ČOVJEKA

U opreci prema evolucionističkim teorijama o postanju čovjeka pisana Božja objava uči nas jasno, da je Bog neposredno stvorio prvog čovjeka i njegovu drugaricu ženu, Evu. Evo, što o tom čitamo u I. knjizi Mojsijevoj, Genezi (1,26—30; 2,7—8; 19—25).

### *1. Čovjek kao završno djelo Božjeg stvaranja.*

Nakon što je nadahnuti pisac izvijestio o postanku svijeta i postepenom stvaranju biljnog i životinjskog carstva, priredivši tako sve za opstanak onog bića, koje će biti gospodar svemu biljnom i životinjskom carstvu, prelazi na opisivanje stvaranja prvoga čovjeka:

1,26. Načinimo čovjeka na svoju sliku i priliku, da bude gospodar nad morskim ribama i nebeskim pticama, i životinjama i čitavoj zemlji i svemu, što gmiže na zemlji.

27. I stvori Bog čovjeka na svoju sliku; na svoju sliku stvori ga, muško i žensko stvori ih.

Iz ovih redaka valja uočiti slijedeće:

a) Očevidno je, da nam ovdje nadahnuti pisac hoće istaknuti, da postoji velika razlika između životinjskog carstva, koje do stvaranja čovjeka nije imalo gospodara, i čovjeka, kojega Bog posebno stvara, da bude gospodar svoj neživoj i živoj prirodi. Svakako da je već time postavio nepremostivu razliku između nerazumne prirode i razumnog čovjeka, koji će se tom prirodom služiti onako, kako njegov razum uvidi i prosudi, da je njemu na korist. Bog, stvarajući čovjeka, postavlja ga kraljem prirode, koji svojim prirodnim položajem, a pogotovo svojim umnim sposobnostima, kojima rasuđuje stvorove u prirodi, daleko nadvisuje nerazumne stvorove; pa makar mnoge životinje svojom fizičkom snagom nadvisuju čovjeka, ipak čovjek može svojim umom iznaći sredstva, kojima će njihovu snagu ukrotiti i podvrći svojoj vlasti.

b) U opreci prema nerazumnim živim stvorovima Bog kod stvaranja čovjeka daje čovjeku posebnu odliku, da bude stvoren na Božju sliku i priliku, a to se obistinjuje time, što prigodom stvaranja udahnjuje u čovječje tijelo besmrtnu dušu, koja je po svojoj neumrlosti, kao i po svojim sposobnostima djelovanja uma i volje slična svome stvoritelju, Bogu, dok se to nikako ne može reći o životinjama.

---

10) Bea, o. c. str. 26.

c) I sama hebrejska riječ »vajjibra Elohim eth Haadam« znači, da se tu radi o posebnom djelu kreacije, različitom od onoga, kako je Bog stvorio živonje, jer ako bi čovječje podrijetlo bilo uključeno u stvaranju životinja, onda ne bi bilo razloga, zašto bi nadahnuti pisac smatrao potrebnim napose opisivati stvaranje čovjeka.

## 2. *Opis načina stvaranja čovjeka*

U gl. 2, r. 7. Geneze kaže dalje nadahnuti pisac ovako:

»I Gospod Bog je oblikovao čovjeka iz zemaljskog praha i udahnuo mu u njegova usta dah života, i postao je čovjek živa duša (osoba). Hebr.: Vajjiser Elohim eth Haadam afar min-haadamah, vajjippah beappav nišmath hajjim, vajjehi Haadam lenefeš hajjáh«

Odatle slijedi, da je Bog posebno oblikovao čovječje tijelo od zemaljskih elemenata, tj. od materije, koja se sastoji od zemaljskih sastavina, a to je uglavnom zemlja s raznim anorganskim i organskim spojevima. Građa (materia) čovječjeg tijela uzeta je od postojećih elemenata zemlje, a nipošto već iz živih bića. Zemaljska dakle materija bila je sredstvo, iz kojega je Bog sastavio oblik čovječjeg tijela. Dakako, da taj akt Božji ne treba zamišljati kao djelo lončara, kad iz ilovače oblikuje lonce, nego je to Bog učinio stvaralačkom snagom svoje svemogućnosti. Najnaravniji i najbliži smisao ovoga mjesta sv. teksta je taj, da materija, od koje je Bog načinio čovječje tijelo, nije u prvi čas bila živa, nego je postala živa udahnućem duše. Oblik toga tijela bio je odmah oblik odrasla čovjeka, jer bi bilo nemoguće zamisliti, da je čovjek stvoren kao maleno dijete, budući da ga ne bi imao tko odgajati, a ne bi bio ni u mogućnosti, da kao dijete bude postavljen za gospodara svekolike prirode.

Da je Bog neposredno stvorio čovjeka, logički slijedi također iz izvještaja o stvaranju prve žene, kao njegove drugarice i pomoćnice. To slijedi iz daljeg izvještaja nadahnutog pisca u Gen. 2,18—24, koji glasi:

18. »Nije dobro, da čovjek bude sam; načinimo mu pomoć sličnu njemu.«

19. I oblikovavši Gospod Bog iz zemlje sve životinje na zemlji i sve nebeske ptice, dovede ih pred Adama, da ih imenuje; i kakogod je Adam nazvao živa bića, tako im je bilo ime.

20. .... Ali Adamu se ne nađe pomoć, koja bi bila njemu slična.«

Iz ovog se odlomka jasno vidi, da je prvi čovjek dobro i točno spoznavao veliku razliku između životinja i sebe, pa i onih, koje su njemu po vanjskom obličju bile najsličnije. U protivnom slučaju, kad bi sam Adam bio potomak koje životinje, npr. majmuna, sigurno ne bi oklijevao sebi izabrati koju majmunicu za ženu. Zato je sam Bog odlučio, da čovjeku stvori pomoć sličnu njemu, a ta pomoć bit će u prvom redu, da s njom rađa pokoljenja iste vrsti, tj. ljude, koji imadu razumnu dušu, po kojoj se bitno razlikuju od nerazumnih stvorova. Inače bi jedini čovjek bio lišen onoga svojstva, što ga imadu nerazumne životinje, tj. da se može umnožavati, a s druge strane ne bi imao nikoga, s kim bi se mogao sporazumijevati i psihički se povjeravati.

## 3. *Opis stvaranja prve žene*

Još je očevidnije, da je prvi čovjek postao izravnim Božjim djelom stvaranja, kad nadahnuti pisac posebno izvješćuje o stvaranju prve žene. O tome nam govori u Gen. 2,21—24 ovako:

21—22. Gospod Bog pustio je na Adama tvrd san; i kad je on zaspao, uzme jedno od njegovih rebara, i napuni njegovo mjesto mesom. I Gospod Bog načini iz rebra, što ga je uzeo od Adama, ženu, i dovede je pred Adama.

23. A Adam reče: Ovo je sada kost od mojih kostiju i meso od mog mesa; zato će se ona zvati muževa (haiššak), jer je od muža stvorena.

24. Zato će muž ostavljati svoga oca i svoju majku, i prionuti uza svoju ženu; i bit će dvoje u jednom tijelu.«

Formiranje ženina tijela iz Adamova tijela zahtijevala je potreba, da žena bude iste fizičke naravi, kao i prvi čovjek, a ujedno da bude prvom čovjeku naravna pomoć u rađanju iste vrste, tj. čovječjeg pokoljenja. Ako je dakle bilo potrebno posebno djelo Božjeg stvaranja kod stvaranja prve žene, onda se ne može zamišljati postanak prvog čovjeka Adama kao nešto niže od stvaranja prve žene, jer bi žena bila odličnijeg podrijetla, kojoj čovjek ne bi bio po svojoj naravi ravan.

Da se ovo mjesto Sv. Pisma ima shvatiti u literarno-historijskom smislu, a nikako ne u kakvom alegorijskom, vidi se iz odgovora Papinske Biblijske Komisije od 30. VI. 1909. na upit:

»Da li se napose može posumnjati o literarno-historijskom smislu, kad se radi o činjenicama, o kojima nam govori u istim poglavljima, a dotiču se temelja kršćanske vjere... kao što su među ostalim posebno stvaranje čovjeka, oblikovanje prve žene od prvog čovjeka, jedinstvo ljudskog roda, prvotna sreća praroditelja u stanju pravednosti, neporočnosti i besmrtnosti, Božja zapovijed data čovjeku da se iskuša njegova poslušnost, prestupak Božje zapovijedi na nagovor đavla pod likom zmije, odbačenje prvih ljudi od prvotnog stanja nevinosti i napokon obećanje budućeg Spasitelja?«

Odgovor na to pitanje: NEGATIVE[11].

Iz ovog odgovora Papinske Biblijske Komisije vidi se ne samo to, da se evolucionistička teorija o decendenciji čovjeka od nerazumne životinje ne može dovesti u sklad (suglasje) s dogmatskim naučavanjem katoličke Crkve o izravnom stvaranju prvih ljudi od Boga, nego je ona u suprotnosti i s temeljnom naukom o jedinstvu ljudskoga roda, zatim s naukom o istočnom grijehu, komu je podvrgnut sav ljudski rod poradi zajedničkog podrijetla od prvih ljudi. Napokon zabluda evolucionizma indirektno ugrožava nauku o potrebi spasenja, a i nauku o spasenju čovječanstva po utjelovljenju Sina Božjega i njegova djela otkupljenja po muci i smrti na križu.

### . *Upozorenja Enciklike »Humani generis« od 12. VIII 1950.*

Vrhovno učiteljstvo Kristove katoličke Crkve, imajući sve to na umu i upirući se na nepokolebljivu i neprekinutu predaju sv. otaca i odluke općih crkvenih sabora, smatralo je potrebnim, da preko blage uspomene Sv. Oca Pape Pija XII, radi posebnih prilika modernih zabluda evolucionizma, upozori ne samo vjernike katoličke Crkve, nego i predstavnike katoličke nauke, teologe, naročito one, koji su zbog nekog prividnog irenizma nastojali načiniti kompromis između evolucionističkih zabluda i naučavanja katoličke Crkve, da je takav nazovi-irenizam osobito, ako bi se radilo o ustupcima katoličke

11) Enchiridion Biblicum, *Documenta Ecclesiastica S. Scripturam spectantia*. Romae 1927, pag. 99, III.

dogmatske nauke, ne samo veoma poguban, nego bi značio i izdajstvo katoličkog dogmatskog naučavanja.

U početku te enciklike Sv. Otac Pijo XII kaže ovo:

»Nesloga i zabluda ljudskog roda od istine u stvarima vjere i ćudoređa jest svima nama, a u prvom redu vjernim i iskrenim sinovima Crkve vazda izvor i uzrok najteže boli, osobito danas, kad vidimo, da se sa svih strana vrijeđaju sama načela kršćanske kulture...«

»Ima ih naime, koji tvrde, da sustav evolucije, makar još nije neoborivo dokazan na području prirodnih nauka, nerazborito i bez diskrecije, treba pripuštati za postanak sviju stvari, i tako popuštaju monističkom i panteističkom predmnijevanju, da je čitav svijet podvrgnut stalnoj evoluciji. A ovom se predmnjevom rado služe pristaše materijalizma u svrhu, da što uspješnije brane i provode dialektički materializam, iščupavši iz duša svako teističko poimanje. Ovakvim evolucionističkim zasadama, kojima se zabacuje sve, što je apsolutno, stalno i nepromjenljivo, utiru put novoj nastranoj filozofiji, koja upirući se na idealizam, imanentizam i pragmatizam, a u najnovije doba zadobiva ime egzistencializma. K tomu pridolazi lažni »historicizam«, koji oslanjajući se samo na događaje ljudskog života, izvraća temelje svake apsolutne istine i zakona, bilo da se odnose na filizofske stvari, bilo da se tiču također kršćanskih dogmata. U tolikom metežu mišljenja donosi nam nešto utjehe, kad gledamo one, koji su nekoć pristajali uz mnijenja racionalista, da se danas nerijetko žele povratiti k crpljenju iz izvora istine božanskim načinom očitovane, te da upoznaju i priznaju, da je u Sv. Pismu sačuvana Božja riječ, kao temelj svete nauke.«

Ova činjenica dovoljan je razlog, da katolički predstavnici znanosti treba da budu veoma oprezni, kada prate istraživanja svjetovnih predstavnika prirodnih nauka. Dobro je da budno prate rezultate istraživanja prirodnih nauka, ali pri tom treba da paze, da se nikad ne udaljuju od svetog učiteljstva Crkve, pa da se, bilo svjesno bilo nesvjesno, nađu u pogibli, da se udalje od same istine, koja je od Boga objavljena, i da druge povuku za sobom u zabludu. Postoji naime pogibao, i to tim opasnija, što neki pod plaštem revnovanja i žaljenja nad smetenošću duhova, silom nastoje porušiti ograde, što postoje između dobronamjernih duhova s jedne i druge strane, da utru put irenizmu, ali s druge strane ne nastoje zajedničkim silama suzbijati navalu ateizma; što više, neki idu i tako daleko, da bi htjeli izmiriti s dogmatičkim učenjem sasvim oprečna mišljenja. Oni, koji bi pod takovu cijenu htjeli postići učinak izmirenja između predstavnika prirodnih nauka i Kristove nauke, što je data Crkvi, da ta nauka bude okrnjena i podkopana, ne čine ni najmanje usluge katoličkoj Crkvi. Na ovakav način postignuto prividno jedinstvo bilo bi na račun rušenja ugleda Kristove Crkve.

Kao što je do nedavno bilo takovih, koji su pitali, nije li predajom zajamčena apologetika Crkve većma zaprekom, negoli pomagalom predobivanju duša za Krista, tako ih ima danas, koji se usuđuju ići tako daleko, da ozbiljno pokreću pitanje, da li teologiju i njezin metod, kako se predaje u crkvenim školama pod nadzorom crkvenog auktoriteta, treba ne samo usavršiti, nego sasvim reformirati, da bi se Kristovo kraljevstvo uspješnije proširilo po svoj zemlji i među narode kojega mu drago kulta i vjerskog mišljenja. No kada ovakovi ne bi ništa drugo namjeravali, nego samo to, da se crkvena nauka i njezin metod prilagodi današnjim prilikama i potrebama, ne bi bilo razloga bojazni. Ali kada neki uslijed nerazboritog žara »irenizma« smatraju zapre-

kom obnove bratskog jedinstva one stvari, koje se osnivaju na načelima od samoga Krista ustanovljenima, te spadaju na temeljno uporište cjelovitosti vjere, pa ako se to obori, sve će se doduše ujediniti, ali samo na rušenje[12].

Papa Pijo XII napomenuo je također u istoj enciklici zablude modernizma, idealizma i egzistencijalizma, kojih se nauka uglavnom svodi na to, da se tajne vjere nikad ne mogu izraziti adekvatnim pojmovima, nego samo aproksimativnima, koji su uvijek podvrgnuti promjenama. Zato da bi trebalo tradicionalne pojmove zamjenjivati novijima, koji bi prema potrebama vremena i napretka nauke iste božanske istine izražavali na nove načine.

Kolikogod ovakvo stajalište na prvi pogled izgleda bezazleno, ipak je ono opasno i pogubno za držanje čistoće katoličke nauke, što se najočevidnije pokazalo u zabludama modernizma i relativizma, jer po njihovim načelima dolazi se logički do toga, da ne postoji objektivna istina, nego samo subjektivno gledanje i shvaćanje pojedinih vjerskih pojmova. Razumljivo je stoga, da je ovakva zabluda bila od Crkve osuđena kao veoma pogubna[13], jer potkopava ugled ne samo svekolike crkvene tradicije, nego i čitavog crkvenog učiteljstva, kojemu pripada neprevarljiv ugled u čuvanju poklada Kristove nauke.

Naročito je Papa Pijo XII naglasio opasnost zablude, koja ugrožava ispravno shvaćanje i tumačenje Sv. Pisma, a to je tendencija nekih modernijih egzegeta, da se u tumačenju Sv. Pisma mjesto literarnog i historijskog smisla ima dati prednost simboličkom i spiritualnom smislu. Ta je zabluda osuđena već od Pape Leona XIII u Enciklici *Providentissimus Deus,* zatim od Pape Benedikta XV u enciklici *Spiritus Paraclitus* i Pija XII u enciklici *Divino afflante Spiritu.* Budući da se u novije vrijeme još uvijek pojavljuju takove nastrane tendencije tumačenja Sv. Pisma, Papa Pijo XII ponovno ih osuđuje u enciklici *Humani generis* kao zavodljive za neoprezne duhove pod plaštem lažnog imena znanosti.

Među takvim spisima spominje papa Pijo XII kao žalosnu pojavu začetnike novog suviše liberalnog smjera tumačenja historijskih knjiga Sv. Pisma, što su ga pismeno dne 16. I 1948. upravili preko pariškoga kardinala nadbiskupa Papinskoj Biblijskoj Komisiji, u kom se traži neko liberalnije tumačenje prvih 11 glava Geneze. Papa Pije XII u odgovoru na to pismo kaže, da prvih 11 glava Geneze, iako se ne podudara s historijskom metodom grčkih i latinskih pisaca ipak pripadaju u pravom smislu neke vrste historiji, koju treba da egzegeti još točnije istraže i odrede, jer ova poglavlja, govoreći priprostim i metaforičkim načinom, priudešenim za veoma malo obrazovani puk, izvješćuju, bilo o glavnim i temeljnim istinama našega spasenja, bilo da opisuju na pučki način postanak ljudskog roda i odabranog naroda.

Papa Pijo XII daje priznanje katoličkim učiteljima, zaslužnim za promicanje nauke u ateneima i u sjemeništima, koji su daleko od zabluda, što se danas bilo otvoreno, bilo tajno šire, bilo zbog požude za novostima, bilo zbog nekog neumjesnog apostolata. Ali ujedno papa Pijo XII kaže: »Znamo i to, da ovakva nova mišljenja mogu da privlače neoprezne; pa zato hoćemo, da se suprotstavimo zlu, za koje bi bilo prekasno pružati lijek, kad postane zastarjelom bolešću. Radi toga zrelo razmotrivši stvar pred Gospodom, da ne pomanjkamo u našoj službi, nalažemo biskupima i upraviteljima religioznih za-

---

12) Encyclica *Humani generis,* Roma 1950, str. 5.

13) Enciklika Pape Pija X o modernizmu: *Pascendi Dominici Gregis* 7 IX 1903 (DB *Enchiridion symbolorum,* Nri 2071—2109)

jednica pod najtežom obvezom njihove savjesti, da najbrižnije nastoje, kako se ne bi u školama, zajednicama i pismenim sastavcima iznašala ovakva mišljenja, niti da se na ikoji način priopćuje klericima ili vjernicima.

### 5. *Apel Pija XII na nastavnike*

Papa Pijo XII budno prateći sva ta moderna strujanja, koja dovode u pogibao ispravno shvaćanje katoličkog naziranja, osobito na crkvenim učilištima i bogoslovskim fakultetima, upravlja na kraju svoje enciklike *Humani generis* ozbiljan apel na nastavnike katoličkih škola i bogoslovnih učilišta, da se čuvaju od zaraze tih zabluda.

»Neka znadu oni, koji poučavaju na crkvenim zavodima, da ne mogu mirnom savješću vršiti sebi povjerenu službu poučavanja, ako se ne drže norma, koje smo izrekli, te da ih vjerno prime i točno ih se pridržavaju kod poučavanja učenika. Ono dužno poštovanje i pokornost, što treba da ih ispovijedaju pred Crkvenim učiteljstvom, treba da također ucjepljuju u umove i duše učenika. Neka dakako nastoje svim silama i naporima unapređivati discipline, što ih predaju; ali neka se čuvaju, da ne prekoračuju granica, što smo ih postavili za obranu vjere i katoličke nauke. Neka nastoje svoje marljivo istraživanje ispoređivati s novim pitanjima, što ih donosi današnja obrazovanost i napredak vremena, ali to neka bude s potrebnom razboritošću i oprezom. Neka napokon ne misle, da bi se moglo srećno privesti u krilo Crkve one, koji su odijeljeni i koji su u zabludama, popuštajući lažnom irenizmu, a da se svima iskreno ne predaje cjelovita istina, što živi u Crkvi, bez ikakova kvarenja i osakačivanja.«

Napokon Papa Pijo XII zaključuje ovu svoju encikliku riječima:

»Upirući se u tu nadu, koju neka poveća vaša pastirska brižljivost, pod vodstvom nebeskih darova i uz svjedočanstvo naše očinske naklonosti podjeljujemo najljubežljivije, kako vama svima, časna braćo, tako i vašem kleru i puku, apostolski blagoslov.«

## UPOTRIJEBLJENA LITERATURA


Bea Agostino S. J.: *Il problema antropologico in Gen. 1—2. Il trasformism*. Roma 1950.

Bea A., E. J.: *De Pentateucho*. Inst. Biblicae II, Romae 1933.

Encyclica *Humani generis* Papae Pii XII. dd. 12. VIII. Romae 1950.

Ceuppens P. F., O. P.: *De historia primaeva* (Gen. c. 1—11), Romae 1934.

Enchiridion Biblicum Romae 1927.

Denziger — Bannwart, *Enchiridion Symbolorum*, Frib. (Br.) 1913.

Enrico Galbiati e Alessandro Piazza: *Pour mieux compendre la Bible* Traduit del'italien par Henriette de Ganay, ed. MAME 1956.

## I. PROSTITUCIJA SE NE MOŽE NAZVATI POTREBNOM NI KORISNOM

Čitao sam u nekoj reviji[1] da su mnogi crkveni umovi smatrali meretricij ili prostituciju korisnom i nužnom. Pisac članka u toj reviji naziva svaki pokušaj i svako nastojanje da se prostitucija dokine (abolicionizam) naivnom utopijom. Je li i Sv. Toma mislio da se prostitucija može dopustiti[2] ili barem slobodno trpjeti[3]? Može li se sa socijalnog gledišta prostitucija smatrati korisnom i nužnom? Smijemo li legalizaciju prostitucije ubrajati u pozitivne, dosljedno nedozvoljene načine sudjelovanja u zlu? Smije li se barem iznimno, tolerirati?

### ODGOVOR

Temeljno je pitanje ovo: morali se prostitucija kvalificirati kao čin koji je po svom sadržaju, po materiji ili po objektu (u odnosu prema razumnoj ljudskoj naravi i prema volji Božjoj), kao vrijedan osude od razuma i od vjere? Zanima nas pitanje s moralnog gledišta. Ključ rješenja fenomena prostitucije nije prvotno u higijenskim mjerama predostrožnosti već u snazi čovječje slobodne volje, moralnog odgoja i moralne svijesti.

Prostitucija uključuje zloupotrebu roditeljsko-stvaralačke spolne čovječje sposobnosti. Bilo da se spolni odnos vrši u vidu zadovoljenja požude, bilo da ga ženska osoba smatra kao sredstvo zarade— nered je isti. Spolni nagon u prostituciji ne služi svojoj prirodnoj svrsi prema nakani Stvoriteljevoj: rađanju djece u zakonitu braku. Još više: prostitucija je pojava javne prirode pa otvara vrata sablazni i zavođenju. Prostitukkinja je žrtva zle navike te ne napušta lako svoj način življenja. Da i ne govorimo o tome kako se u prostituciji degradira dostojanstvo ženske osobe, koja se pretvara u »sredstvo«, kako se duševno iscrpljuje, duhovno upropašćuje, lišava uzvišenih osjećaja materinstva, izlaže životnoj nesigurnosti, bolestima, osamljenosti itd.

Nije, dakle, prostitucija zla navika, zao čin prvotno zbog toga što se protivi Šestoj zapovijedi već prije svega zbog toga što je zla u sebi. Bludni čin nije dozvoljen nikada, nikomu, nigdje. Red objektivnog morala traži da prostituiranje nitko ne smije htjeti. Tko bi ga prethodno usmjerio prema nekom tobožnjem dobru ili bi ga pozitivnim aktom dopustio ogriješio bi se o prirodni i Božji moralni zakon. Razumljivo da stojimo na stanovištu da je prirodni moralni zakon iznad pozitivnih zakona. Tko bi prostituciju naredio, savjetovao, hvalio, zaštićivao, pomagao i sl. postao bi suuzročnikom u njenoj zloći. Dopustiti prostituciju značilo bi uzurpirati vlast koju nitko nema niti je itko može imati. Nikakve socijalne, higijenske, psihološke indikacije ne mogu učiniti dopuštenim pozitivno sudjelovanje u prostituciji, jer cilj ne posvećuje sredstvo. Dosljedno »legalizirati« prostituciju (ovlastiti, izdavati iskaznice, ceduljice liječničke sigurnosti itd.) značilo bi pozitivno sudjelovanje u zlu[4], što nikada nije dopušteno.

(1) Vidi u reviji *Perfice munus*, br. 12 (1957) str. 711.
(2) Aertnys Jos., *Theol. Mor.* sv. I, br. 603.
(3) Živković A., *Mor. bogoslovlje*, sv. III, str. 318.
(4) Fanfani L., *Man. Theol. moralis*, III, str. 304, br. 209; Noldin *De sexto* br. 18.

To ne znači da se moraju upotrebljavati prisilna sredstva proti prostituciji. Krist predviđa i peć i privremenu toleranciju (Mt 13,30). Može se, kako moralka uči, negativno držati prema zlu činu drugoga a da se ne postane njegovim sukrivcem. »Tolerirati« znači ne spriječavati silom već privremeno trpjeti da se spriječe veća zla. Danas je pitanje tolerancije i na području moralne prakse od velike važnosti osobito radi miješanja raznih naroda.[5]

Aristotel je zastupao mišljenje da je bolje tolerirati prostituciju nego dati povoda perverzijama kao što su sodomija, bestijalni grijeh itd.[6] Na bazi slične nauke kod Sv. Augustina i Sv. Tome tolerancija je prostitucije bila ušla u praksu u Srednjem vijeku a i danas je na snazi kod nekih naroda. Ne zaboravimo, međutim, da okolnosti igraju veliku ulogu u kvalifikaciji moralnosti nekog čina. Razlikuj pogansku od kršćanske ere. Ne prosuđuj jednakim mjerilom »privremeno« i »trajno«.

Ne nazivaj prostituciju korisnom kad je u sebi zla i kad postaje izvorom tolikih zala i zlih plodova. Niti je nazivaj nužnom već radije reci da se mora nužno izbjegavati, jer ovisi o slobodnoj ljudskoj volji. Normalna ženska osoba može odoljeti seksualnom nagonu kao i normalna muška osoba. Oboje su i dužni odolijevati porivima požude i to uime razuma i uime vjere.

Ako prostituciju gledamo kao činjenično pitanje (»quaestio facti«) stvar je teža. Upravna razboritost zakonodavca mora odrediti kada se verificiraju uvjeti da se prostitucija tolerira u izvjesnim povijesnim, narodnim ili vremenskim prilikama. Dva su načela u pitanju legalne prostitucije od osobite važnosti. »Niti se moraju niti se mogu sva zla silom spriječiti,« i »U nekim je slučajevima uputno tolerirati zlo ako je to uvjet da se spriječe veća zla«. Pozitivno nije dozvoljeno u njemu sudjelovati.

Zaključak: Prostitucija je s moralnog gledišta zla praksa, neuredno upotrebljavanje spolnog nagona. Nitko ne smije pozitivnim sudioništvom postati sukrivcem u njenoj zloći. U iznimnim slučajevima civilna vlast može tu pojavu tolerirati tj. ne boriti se proti nje prisilnim sredstvima zabrane. S moralnog gledišta niti je nazivamo korisnom ni nužnom već štetnom i zabranjenom. Niti jednostavno govorimo da se može slobodno trpjeti već moraju opstojati vrlo važni, teški razlozi radi kojih se prostitucija može iznimno tolerirati. Pri tome treba imati pred očima pameti sve okolnosti. Za rješenje problema prostitucije najvažnije je ljudska volja. Ispravan moralni odgoj, vjerska i moralna svijest najuspješnije će riješiti to pitanje. J. Kuničić

## II. *ŠTO TEOLOGIJA NAUČAVA O EVENTUALNIM ASTRALNIM BIĆIMA*

Napredak astronautike nekako čovjeka upućuje na to da svojim razumom odgoneta astralnu stvarnost. Jedno od zanimljivih pitanja jest npr. pitanje o eventualnim stanovnicima planeta. Je li moguće da se u crkvenoj literaturi ne nalazi to pitanje? Ako ne posoje ljudi strukturirani kao mi — da li je isključeno da na planetima opstoje nama slična razumna bića? Ako je isključena činjenica, da li je isključena mogućnost? Kako teologija gleda na to pitanje?

---

(5) Pijo XII u govoru 6. XI 1953; J. Kuničić, *La Prudenza del governo e il problema della Tolleranza*, u rev. »Sapienza« br. 2(1959).

(6) Sv. Toma, II—II, q. 64, a. 2 ad 1; opšírnije u djelu *De Regimine Principum* knj. IV, pogl. 14. Ovo poglavlje pripisuje se Ptolomeju de Luca, ali smisao se potpuno podudara s tekstom u SUMI.

koliko služi za precizaciju nauke o istočnom grijehu. Doktrinarno su, međutim, stvari jasne, tj. ako postoje ta bića onda za njih vrijedi posebni od Boga izabrani prirodni ili nadprirodni red.

Zaključujući, možemo reći da odlučujućih podataka o tim stvarima nemamo, a sam nam razum ovdje vrlo malo pomaže. Prema tome svakomu je slobodno da, unutar slabih podataka koje posjedujemo, uz dobru upotrebu vlastite mašte i suda, misli o tim stvarima kako mu je drago.

V. Bajsić

## III. *KVALIFIKACIJA ČINA ZAHVALE POSLIJE SV. PRIČESTI*

Pred sobom imam jedan molitvenik. U njemu se nalaze i upute za ispitivanje savjesti. U kontekstu, gdje se nalaze upiti što se odnose na objektivno teške grijehe, nalazi se i upit: »Jesi li poslije Pričesti dostojno zahvalio?« Obično se pod »dostojno« razumijeva sabrano, toplo zahvaljivanje na primljenom Daru i to provedeno kroz određeno vrijeme. Koliko bi vremena morao trajati taj čin zahvaljivanja? Znamo da osjećaj, duh, krepost zahvalnosti ne mogu i ne smiju biti vremenski skučeni već moraju trajati uvijek. Je li spomenuti upit samo primjer nejasnog izražavanja, pogreška ispovjedne metodike, ili još teže: jedan od načina zaplitanja savjesti, stvaranja preduvjeta da se kratkotrajni čin zahvalnosti ubroji u objektivno i formalno teške grijehe?

### ODGOVOR

Očito je da je čovjek dužan poslije Pričesti pobuditi iskreni čin zahvale i trajno čuvati osjećaj zahvalnosti. To naređuje neka vrst pravednosti; to je zahtjev religioznosti; na to ga potiče ljubav. Činom zahvale velebno se djelo euharistijskog sjedinjenja nekako ponovno svodi na svoje Počelo, na Boga. Bog-darovatelj postaje na taj način proslavljeni-Bog. Ne zaboravimo da svi Božji darovi konačno svršavaju u Bogu.

Osjećaj zahvalnosti (kao što ni drugi osjećaji) ne može biti vezan uz vrijeme. Taj je osjećaj beskrajan, jer izvire iz ljubavi, koja se daje a da se ne troši[1], ne ograničuje. U tu svrhu molimo s Crkvom poslije Pričesti, da nam Bog udijeli pomoć, da »in gratiarum semper actione maneamus« — uvijek ostanemo u zahvaljivanju«[2]. Bog, uostalom, zaslužuje beskrajno zahvaljivanje u srcu.

Pitanje je o izvanjskom, vremenski određenom činu zahvaljivanja, koji je vidljiv kao i ostali čini religioznosti. Postoji li zakon o trajanju i o drugim izvanjskim okolnostima toga čina? Sastavljači molitvenika to pretpostavljaju pa radi toga i traže ispitivanje savjesti o ispunjenju te dužnosti.

Odgovor na postavljeni upit usko je povezan s pitanjem o trajanju svetih čestica u pričesniku. Koliko svete čestice ostaju neraspadnute? Teolozi općenito i najsigurnije odgovaraju da se ne zna. U praksi treba postupati više-manje prema mišljenju da kroz manje od četvrt sata nestaje euharistijske Kristove prisutnosti u pričesniku.[3] Izgleda da je taj neodređeni odgovor maksimum što se može reći, jer čestice vrlo brzo izgube oznake kruha

1) Sv. Toma, II—II P q. 106, a. 6 ad 2.
2) Postcommunio Dom. post Ascensionem.
3) P. M. Zalba, *Theol. mor. summa*, vol. III, br. 375.

i vina (kolikoću, boju, miris itd.). Pitanje se ne rješava hemijski već po općem, zdravom shvaćanju. Izvjesno je, dakle, da je vrijeme trajanja čestica relativno kratko, ali se ne može odrediti na minute.

Dužnost izvanjskog čina zahvaljivanja ipak ostaje. Rimski Ritual u Nasl. IV. pogl. 1, br. 5. poziva da se pričesnici upozore neka »aliquantisper in oratione permaneant« tj. da pričesnici ostanu u molitvi nešto malo vremena poslije Pričesti. Malo je teologa koji slijede sv. Alfonsa te traže barem pola sata, ali većina se slaže u tome da preporučuju, savjetuju barem četvrt sata pobožnog i revnog zahvaljivanja odndosno molitvene sabranosti.

Sjetimo se da se nalazimo na području kreposti. Zanos srca ne može reći glavnu riječ, jer on mora biti u skladu s razumom. U protivnom slučaju, tj. ako nije u granicama razuma, gubi značajku kreposti.[4] Prvotno treba gledati na dovoljan razlog i na dobru nakanu pričesnika.

Ako postoji opravdan razlog pričesnik može čin zahvaljivanja protegnuti samo do svršetka Mise. — Čin se zahvaljivanja može protegnuti i izvan crkve, na putu, u poslu. — Budući da ne postoji zakon koji određuje vrijeme koliko mora trajati taj izvanjski čin zahvaljivanja, slijedi: »Izvan svake je rasprave, da isključujući prijezir, propustiti (pa i bez dovoljna razloga) čin zahvaljivanja ne prelazi granice lakog grijeha: zbog toga skratiti ga do svršetka Mise ne predstavlja nikakav grijeh, pa ni laki«[5].

Za praksu: treba preporučivati, savjetovati i poticati pričesnike na čin zahvaljivanja poslije Pričesti. — Nikako se ne smije oštrim, još manje pogrdnim riječima osuđivati kao teški grijeh postupak onih koji ne obavljaju izvanjski čin zahvaljivanja. Unutarnji čin može biti vrlo kratak, jer se osjećaj ne mjeri vremenom. — Niti se smije okrivljivati s laka grijeha one koji odmah poslije Mise, na kojoj su se pričestili, izlaze van Crkve, osobito ako su poslije Mise izmoljene one uobičajene molitve. Znači da se čin zahvaljivanja poslije Pričesti može završiti sa svršetkom Mise.

Ovo je prevažno znati. Rigorističko prosuđivanje pitanja, tj. smatrati i tražiti pod grijeh više toga, može otvoriti vrata subjektivnom, formalnom grijehu, ondje gdje, objektivno, grijeh ne postoji. Nije samo taj upit u ispitivanju savjesti u našim molitvenicima nejasan i neispravan. Ima ih više. Tko snosi odgovornost ako se savjesti radi takva postavljanja upita krivo formiraju?

J. Kuničić

## IV. *DIJELJENJE SV. PRIČESTI POSLIJE PODNE*

Prema odredbi kan. 867 § 4 CZ vrijeme za dijeljenje sv. Pričesti vjernicima je vrijeme, u koje je dopušteno služenje sv. Mise. Međutim se u ovoj kanonskoj odredbi nalazi i zaporka »*nisi aliud rationabilis causa suadeat.*« Ova naime zaporka dopušta, da se sv. Pričest može iznimno dijeliti također izvan navedenog vremena, samo ako za to postoji razboriti razlog. Budući da je Sveta Stolica u posljednjih deset godina u nekoliko navrata izdala nove propise o dijeljenju sv. Pričesti, to je potrebno, da se na ovo pitanje posebno osvrne.

---

4) Sv. Toma, II—II P g. 106, a. 5 ad 4.

5) Vidi u reviji *Perfice munus*, 1963 str. 294. Odgovor je na upit dao G. Rinaldi posve objektivno.

# RELIGIJA PIGMEJACA BAMBUTI

Dr Stjepan Doppelhammer

*Inhalt:* Diese Darstellung der Religion von Bambuti-Pygmäen stützt sich auf das Buch P. Schebesta's (Bruxelles 1950) und weist hin, dass der prmitive Hochgottglaube von P. W. Schmidt und seiner Schule nicht überschätzt wurde. Nämlich von der Religion her lassen sich vier Schichten bei den Bambuti feststellen, aus denen die heutige Bambutireligion geworden ist: eine allgemeine negrige Urschicht mit dem Glauben an ein Höchstes Wesen und mit einem dynamischen Gottes- und Weltbild; die Schicht mit Buschgottglauben; die mondmythologische Schicht, die Afrika weitgehendst überlagert; die negerische manistische Schicht, die die Bambuti nur oberflächlich berührt.

P. Wilhelmu Schmidt i njegovoj bečkoj etnološkoj školi prigovaraju, da su precijenili ideju Najvišeg Bića kod primitivnih naroda, da su je previše idealizirali i poistovjetovali s kršćanskim shvaćanjem Boga. To čini i poznati katolički povjesničar religija Anton Anwander (Monotheismus, u časopisu »Theologije und Glaube«, Paderborn 1963, sv. 1, str. 52). No knjiga o. Paula Schebeste o religiji Pigmejaca Bambuti na Ituri, pritoku Konga (Die Bambuti-Pygmaen vom Ituri, sv. II, dio III, Bruxelles 1950, str. 253) baca sasvim drugo svijetlo na to pitanje. To je Schebestino djelo rezultat dvaju njegovih putovanja među centralno-afričkim Pigmejcima (1929/30 i 1934/35).

Evo najprije Schebestinih podataka o bambutskoj religiji:

Najviše Biće označuje se najrazličitijim imenima: Nekunzi, Mungu (Mugu, Muku), Mugasa, Borumbi, Kalisia kod Basua; Muri-muri, Tore, Mbali, Pucho-pucho, Ba'atsi, Arebati, Geregese kod Efé; u naselju Oruendu, gdje se susreću Efé i Basua, Epilipili*

Ta su bića ponajprije stvoritelji. Kod Efé na Nduye na pitanje o. Schebeste zašto jedan dio termitskog plijena, ugrabitog meda i sakupljenih plodova polažu na stranu u šumu, skočio je jedan starac i povikao: »Ta to sve pripada Tore-u, jer je Tore načinio drveće, on je načinio Pucho-pucho, Tore je sve načinio«. — »Tore nas vidi«. — »Vidi nas sve, koji ovdje sjedimo i također čuje sve, što govorimo. On također vidi zlikovca, ako počinja zlodjela i za kaznu ga zato ubija munjom ili čaranjem (bulozi). Također i bulozi potječe od Tore« (30). Epilipili, u naselju Oruendu, je prvi, uvijek je bio i nikad ne će umrijeti. On je gospodar svih, od Bambuti, Negera i Bijelaca. Sve je stvorio, također mjesec i sunce. Sve vidi i sve čuje, danju i noću. Zato stari opominju mladež s upozorenjem na Epilipili-a (58).

Nekunzi, Borumbi, Tore i Mbali stanuju gore i prvu dvojicu nitko nije vidio, zato za Nekunzi-a i Tore-a ne znaju kako izgledaju (14, 26). K Nekunzi-u dolaze svi Basua i on ih pobliže pregleda, dobri ostaju kod njega, zle (kradljivce, ubojice) baca u vatru (15). — Mungu je ljubazan, od njega sve imaju (23) i Muri-muri je dobar, zato ga nazivaju »afa«, Otac (32).

* Opaska: brojevi u zagradama označuju stranicu u knjizi o. P. Schebeste.

Tore je gospodar života i smrti. Smrt je došla na svijet ludošću žabe krastače, koja je dopustila, da joj lonac sa smrću skine druga, obična žaba, koja ga je onda razbila (25).

U jednom se mitu kaže: »Ispočetka je bio samo Mugasa, on je bio sam. Nije imao ni žene ni braće« (19). I Borumbi je sam (23). Spomenuti mit kaže, da je ispočetka Mugasa živio među ljudima, govorio je s njima kao sa svojom djecom, no nije im se pokazivao. Na svom odlasku ostavio im je oružje, oruđe i naučio ih kovačko umijeće (19). Navodi se više razloga zašto je Epilipili napustio zemlju, no uvijek se radi o prekršaju neke njegove zapovijedi. U jednom mitu, kad majka nije htjela nikome ništa dati od dvaju divljih svinja, koje je ubio njezin sin, to je dovelo do neprijateljskog razračunavanja s drugim ljudima, jer se prema Epilipijevoj zapovijedi lovina morala dijeliti između svih. Ljudi su se zbog toga ubijali. To je oneraspoložilo Epilipija tako jako, da se povukao od ljudi (58).

Mnoga su ta božanstva povezana s raznim pojavama na nebeskom svodu. Pokaže li se duga, Basua među Negerima Bakango, udaraju o lisnati krov kolibe i vape: »Odlazi, Mungu! Mungu, odlazi! Ti, odlazi!« (16). Borumbi prouzrokuje grom tapkajući po nebeskom svodu (23). Tore munjom ubija zločince. Ako netko lakoumno razbacuje živežne namirnice i siluje ženu, tad munja udara njega ili nekog njegova rođaka (27). Epilipili zapovijeda, oluji jednako kao i kiši (58). I duga je i ovisna od njega. Ona se može pokazati na nebu samo s pristankom Epilipilijevim, jer on ne će da se ljudi plaše i ne usude se izaći iz svojih koliba (59).

Nadalje su bambutska božanstva posebni pokrovitelji džungle. Kalisia je u prvom redu Bog lovaca. On im napominje, kada će i gdje će uloviti divljač, što više on im dogoni divljač. On napinje luk i cilja za njih te vodi strijelu da pogodi (22). Tore i Mbali putuju šumom, čuje ih se, jer udaraju o drveće (26, 31). Muri-muri obitava samo u gustim šumama, u krošnji drveća, noću zavija. Njegov zov znači ili nečiju smrt ili uspjeh u lovu. Zalutale u šumi on ubija (24). Božanstvu džungle je upravljen gotovo i čitav kult. Kod drveta s divljim medom Pigmejac Alianga lupa nožem o drvo, priklanja mu sasvim blizu svoje lice i povikuje: »Oče, daj da nađem! (med)« (68). Lovac Musua stavlja preko noći svoje lovačko koplje u rašlje žrtvenog stupa i zaziva Kalisiju za lovnu sreću. Tad ujutro polazi s tim kopljem u lov (68). I kod traženja biljevne hrane prigodice se mole: »Tore, daj mi te stvari!« (68). Za uspješan lov Pigmejac Aliangina je rekao: »Tako je bila Mbalijeva volja« (34). Osim ovih zaziva božanstvu džungle se prinosi primicijska i pomirna žrtva. Jedan stari Musua je rekao: »Stavljamo komad srca ulovljene divljači u šupljinu drveta s riječima: ‚To je za Muema!', kako Babira zovu Mungu-a. Na isti se način ostavljaju komadići saća i nešto od sakupljenih plodova za Muema, koji nam je sve to dao, za Muema, koji živi u šumi« (75). Kod jedne takve lovačke žrtve moli se: »Mbali, to je tvoje, daj nam divljači, da je ubijemo!« (78). Ako im je božanstvo »zatvorilo šumu«, jer dugo nemaju sretne lovine, i to zbog nekog njihova prestupka, onda prinose pomirnu žrtvu. U naselju Rodjo morali su je prinijeti, jer diobu ulovljene antilope nije obavio najstariji Efé. Ona se odvija ovako: Na zemlju polože sve oružje a svi lovci stanu unaokolo. Žrtva je kokot. Najprije njim mašu nad oružjem i lovcima, zatim mu odsijeku glavu a krvlju poškrope oružje i lovcima ruke, trup bace na zemlju, koji poigrava i ako se smiri s krvavim vratom okrenutim prema šumi, to je sretni znak. Mrtvog kokota ne smiju jesti lovci, nego ga poklone ženi udanoj u stranom klanu. Njezin

sin stavi kokotovo srce i jetra u majušnu žrtvenu kolibu saka. Kod tog izlaganja najstariji Efé je molio: »Za Mbalija to tu stavljam, Mbali, daj mi divljači, da je ubijem. Za mbefe (šumski vraščić) to stavljamo!« (82). Žrtva kokota i žrtveno prolijevanje krvi doduše nije vlastito Pigmejcima, no o. Schebesta kaže: »Vjerojatno je neka vrst pomirne žrtve u svrhu otvaranja šume bila Bambutima vlastita od starine, jer je zbog propuštanja primicijske žrtve obično kao kazna prijetilo zatvaranje šume« (84).

Posebno se ističe povezanost navedenih božanstava s mjesecom. U naselju Koukou Mjesec je gospodar svih ljudi i svih mungu (pokojnici). Mitskom Mjesecu Arebati pripisuje se stvaranje svijeta i ljudi, koje neprestano stvara mjesečnom periodnošću žene. Iz menstruacijske krvi tvori ljudsko tijelo i daje mu boruci (životna sila). Tako oblikuje mjesec dijete u utrobi majčinoj. Odmah mu odmjerava i duljinu života, tako da u dan, kad dođe konac vremena, Mjesec opoziva boruci i čovjek mora umrijeti (50 s). Effé ga nazivaju očinskim imenom »afa«, kad ga na pr. mole, da bi tako uredio šumu, da dade dovoljno divljači i živežnih namirnica (54). U naselju Oruendu kažu, da najniže stanuje munja, nad njom Epilipili a nad njim Mjesec. No Epilipili zapovijeda mjesecu, kad smije izaći, kad ne. Doduše mjesec uzrokuje menstruacijsku krv, ali Epilipili određuje, da li će dijete biti dječak ili djevojčica (57). U naselju Maseda Mjesec je stvorio prvog čovjeka Ba'atsi. I kad je jedan muž ukrao svojoj trudnoj ženi zabranjeni plod s drveta tahu, Mjesec ga je odmah otkrio i javio Mugu-u: »Ljudi, koje si stvorio, prekršili su tvoju zapovijed i jeli plod od drveta tahu« (49). Ovdje su igrale ulogu i geografske prilike. Bambuti na Ituri kao šumski stanovnici imaju malo mogućnosti promatrati nebo i zvijezde. Samo mjesec čini iznimku, koji u tihim noćima prosjajuje svoju srebrnastu svijetlost kroz krošnje drveća (115). Osim toga od većeg su utjecaja nego zvjezdano nebo za šumske Bambute oluja, munja i grom (117).

Još jedno značajno obilježje pokazuju bambutska božanstva. Od Tore i Muri-muri u mitima Efé kradu prvu vatru i prve banane. No istom treći puta uspio je Doru, koji ima naročito mnogo megbe (životna sila), ukrasti vatru. Muri-muri za bržim Doru viče: »Ovdje je nasuprot meni jedan ravan! Doru, mi obojica potječemo od iste majke!« (29). To znači njih obojica su ravnopravni u magičnoj sili. U naselju Oruendu duvanje u pištaljke segbe kod približavanja oluje istoznačno je sa zazivanjem božanstva Epilipilija (107). Zato o .Schebesta kaže: »Vjera u jednu životnu silu, koja je vrlo raširena u Africi, pripada već tom najstarijem pigmejskom sloju« (96). S tim u vezi evo što kaže o. Schebesta na pitanje: »Kakvu osjetilnu predodžbu imaju Bambuti o božanstvu?« »Po sebi je ono nevidljivo i zato se ne može opisati, kažu oni. Mit se na to ne obazire i crta šaljivo, Bog čas kao dijete, ili starac, čas kao čimpanza ili kameleon, zatim opet kao biće, koje se sastoji samo od glave, koja izrasta u trn itd. Sve je to manje važno; važnije je, da Boga uvijek predstavljaju kao osobu pa ma u kakvom god se liku pojavljivao. Ne može se dokazati, da sebi Boga predstavljaju kao duha, kao što je uopće prijeporno, da li Bambuti (a također i šumski Negeri) imaju pojam duha. Ja mislim, da mjesto našeg pojma duha zauzima pojam sile. Božanstvo je osoba, u kojem je moć i sila usredotočena u najvećoj mogućnosti. Sva stvorenja učestvuju u toj sili, svako stvorenje na svoj način« (163).

Još se jedna crta odrazuje u tim božanstvima. Efé u naselju Ebaeba misle, da danas ima mnogo tore-a, da je Toreovo naselje puno njih. Tore voli lodi (pokojnički duhovi) a ne ljude, zato ljudima šalje bolest i ubija

ih (42 s). Ba'ats je gospodar i od kraljevstva lodi (46). U jednom se molitvenom zazivu kaže: »Mbali, reci mom ocu, da mi dade divljač' (koju) ubijam« (69). Efé u naselju Ebaeba lovačku žrtvu ne prinose Tore-u, nego lodima. Komadić se srca stavlja na lišće. Tore vidi što biva i sve čuje; on o tom obavješćuje lodi što im njihova djeca pripravljaju i što su kod toga rekli, oni trebaju ići i jesti. To se i događa. Lodi žrtvovatelje zagovaraju kod Tore-a moleći ga: »Ta sve je tvoje, ta ti im možeš dati za što te mole« (78 s). No taj manizam nije vlastit Bambutima. Oni nikad na grobove ne stavljaju hranu (94).

Jednako Bambuti ne poznaju niti animizam, nego neki demonizam. »Bića, koja ovdje dolaze u pitanje nipošto nisu animističkog porijekla, kaže o. Schebesta. Budući da su lodi (pokojnički dusi) negerskog porijekla, dakle za Bambuti su isključeni, dolaze u pitanje samo ona bića, koja pripadaju krugu šumskog božanstva. No ti ‚demoni' nisu dusi, nego personifikacije nadljudskih moći, koje se pojavljuju u različitim likovima kao vraščići, ljudi i životinje, što više i kao prirodne pojave, mjesec, munja, duga itd. i očituju svoju moć« (95 s).

Na koncu svega, evo što kaže o bambutskoj religiji Pigmejac Alingina iz klana Bandingbou: »No bilo bi krivo pomisliti, da je prema shvaćanju Bandingbou Muri-muri njihovo najviše božanstvo. Izgleda da je samo gospodar šume i divljači. Prije njega (vremenski) i iznad njega (prema punini moći) je jedan, koji stanuje u nebu. To je Starina s dugom bradom, koju amo tamo njiše, čime nastaju vjetrovi, oluje i kiša. On je prvi, jedini, koji je stvorio svijet. Ne govori se, da je on otac od Muri-muri, jer se otac Muri-murijev zove bou (prije već spomenut kao ou-ororo), dok se to božanstvo zove Geregese. Efé ga ukratko zovu odu — djed. Također ga zazivaju. Geregese je nadalje gospodar munje i duge. Kad Geregese opazi, da ljudi govore ili čine zlo, tad dovlači oluju i nalaže munji, da zlikovcima rasvijetli kuću. Načini li netko na pr. preljub, tad munja udara preljubnika i ubija ga. U početku je Geregese živio zajedno s ljudima i dao im zapovijedi. Geregese ne će nikad umrijeti, jer kad bi on umro, tad bi s njim propao cijeli svijet« (33). U jednom se mitu kaže: »U doba, kad je Geregese držao ljude zavezane u svežnju od modi-utu (jedna vrst žbuna kernu)...« (33). Ovaj Alingonov izvještaj potvrdio je stari Kabondo iz klana Bata'a, da je iznad Tore Pucho-pucho netko, koji je veći od njih, naime Stvoritelj, Starina s dugom bradom. No ne zna mu za ime (34). Efé Usuate ovako je počeo mit o postanku smrti: »Starina, koji je sve, također i čovjeka, stvorio, sjedio je na užarenom suncu...« (44). To je Stvoritelj, čije ime Usuate nije znao. Tako je on čuo od svoga oca, koji također nije znao ime. No taj Starina nije Tore (45).

U čitavom ovom kompleksu bambutske religije nije se lagano snaći. Tako je to bilo i o. Schebesti. On piše: »U potrazi za Božjim imenom Pigmejaca na Ituri nailazio sam neprestano na ime mugu (mungu)... Budući da me naziv mungu za pojam Boga nije mogao zadovoljiti, tragao sam dakle grčevito za drugim imenima. Neko sam vrijeme mislio, da sam takav naziv našao u tore... Tad je opet stupio na pročelje mbali (bali), ali jednako skeptički promatran. Ukratko, nisam našao nijedan odgovarajući izraz za pojam Boga a ipak je bilo jasno, da je pojam Boga, pojam Najvišeg bića bio Bambutima udomaćen. To je nedvojbeno proizlazilo iz njihova govora. Rješenje zagonetke dopalo mi je istom nakon više godina, kad sam počeo shvaćati smisao pigmejske mitike i opazio, da božanstvo nastupa u mnogostrukim

pojavnim oblicima i zato također pod različitim imenima. Mit rascjepljuje božanstvo u mnogostruke personifikacije različitog vrednosnog stupnja, koje čak mogu međusobno doći u protivurječje, od kojih se jedne izdvajaju kao dobre, druge kao zle. Pripovjedači mita danas u većini slučajeva ne znaju protumačiti mite... Urođenički pripovjedač shvaća mitske junake kao međusobno različite osobe, no oni su prema etimologiji imena ipak jedna te ista osoba i predočuju samo različite funkcije božanstva. Što vrijedi o mitima, vrijedi jednako o prirodnim silama, koje su simboli božanstva ili o životinjama, koje su Božji zastupnici. Najzanimljivije je u čitavoj stvari, da su Bambuti, kraj sve rascjepkanosti božanstva u mnoge likove, sebi još često svjesni jednog Bića, koje stoji iznad svih tih mitskih likova. To je samo božanstvo, osobno Najviše Biće, koje tako reći stoji u pozadini svega religioznog vjerovanja i kulta. Njegovo ime nije poznato, to je ‚Otac'- ‚Djed' ili ‚Praotac'. A ako se urgira za njegovim imenom, tad se iznosi sad ovo, sad ono, no ono je vlastito nosiocima mitskih božanskih likova, čime se otkriva prelaz poimanja Najvišeg Bića u mitske likove« (154 s).

Dakle, drugi temelj Schebestinih zaključaka u sistematizaciji bambutske religije jest etimologija imena. »U bambutskoj se mistici, kaže o. Schebesta, pojavljuju imena, kojih su rječni korijeni rašireni po čitavoj Africi... Upravo začuđuje, da se rječni korijeni triju u Africi najviše raširenih Božjih imena susreću baš kod Bambuti na Ituri, gdje oni nipošto nisu skorašnji umetak, nego izgleda, da su mitska prabaština. Tri Božja imena jesu: jambi, tore-mbali i mungu (mulungu), da navedemo najpoznatije nazive.

1. Od rječnog korijena amba (aba) (= svijetliti, gorjeti) izvode se: amba, mba, jambi, dzakomba, kyumbe i dr.

2. Od rječnog korijena ara (= biti bijel, rasvijetliti): mbali, tore, muri-muri, kulu, nguluvi i dr.

3. Od rječnog korijena anga (angwe), aga (agwe) (= moćan, snažan, jak): mu(n)gu, mugwe, mulungu, kalunga, suku i dr.

Ništa manje začudno je, da su ta božanstva poistovjetovana s mjesecom, budući da se izraz za mjesec jednako tvori od istog rječnog korijena« (124). Četvrti rječni korijen ada upotrebljava se za tvorbu magičnih pojmova (145).

Na temelju tih rječnih korijena i njihova prvotnog značenja o. Schebesta daje ovakvo tumačenje Božjih imena kod Bambuti:

Mungu, mugu, muku... = Punosnažan, Svemogući, koji sadrži ili daje svu životnu silu, odnosno upotrebljava je stvarateljski, dakle Stvoritelj (169).

Mugasa i ba'atsi = Snažni, Svemogući, Svijetleći (170 s).

Bali = oganj, ostvjetljivač = mjesec

Epilipili = rasvjetljivač = mjesec

Tore i Muri-muri = Goreći = mjesec i vatra

Doru = oganj

Geregere = zabljeŝtavajući (173)

Arebati = Gospodin Mjesec

Borumbi = mjesečev oganj (175).

Dakle, bezimeno prastaro Najviše Biće živi danas među Pigmejcima Bambuti u tri pojavna lika, u tri hipostaze, kako to navodi o. Schebesta:

1. Neprijeporno u pročelju bambutskog religioznog i mitskog mišljenja stoji jedno osobno, nadmoćno Biće, čije je sjedište na nebu. O nekoj personifikaciji nebeskog svoda tako se malo može govoriti kao što i kod

šumskih Negera (156 s). To božanstvo na nebu nosi mnoge lunarne crte, tako da ga o. Schebesta naziva lunarni Bog.

2. Božanstvo na zemlji, koje vlada svakidašnjim životom Pigmejaca i o. Schebesta ga naziva šumski Bog.

3. Bog u carstvu pokojnika.

Evo kako o. Schebesta crta ova božanstva:

»Bezimeni Bog neba, ‚Otac' ili ‚Djed' sam je i bez žene, bez obitelji. Ljudi, njegova djeca, osjećaju se u potpunoj ovisnosti o njemu, i to tako, da bi bilo besmisleno i beskorisno buniti se protiv njega. Bogu nije nitko jednak i kad bi on jednom umro, tad bi propao i svemir. On je vječno opstojeći uzdržavatelj svijeta. Jednako se ističe njegova dobrota kao i njegova kaznena pravednost. Time se rješava svaka tvrdnja o dokonosti toga božanstva. Ono se služi munjom, olujom, koja lomi drveće u naselju zlikovaca, kao što se služi i leopardima, bolestima a čak i magijom, da ukroti nepokorne ljude. Svaka nesreća, ali i svaka radost svodi se na Božje određenje. O tom se božanstvu govori sa strahopočitanjem, prigodice upravljaju mu se zazivi. No nije dionik žrtvenog kulta. To je tim upadnije, jer imaju dobro zasvjedočen žrtveni kult šumskog božanstva. Teškoća, koja iz toga proizlazi, uistinu se može samo tako riješiti, da je šumski i lovački Bog, koji zauzimaju svakodnevni interes Pigmejaca, upravo najrealniji pojavni lik Najvišeg Bića. To je jedno te isto biće. Zato se i šumski Bog naziva ‚Otac' i ‚Djed' poput Najvišeg Bića, kao što ovo sebi mora nekad dopustiti naziv poput ‚mugu', ‚tore', geregese', ‚epilipili' ‚mbali', koji po sebi (prema etimologiji) pridaju samo lunarnom, odnosno šumskom božanstvu. No nedvosmisleno je jasan izraz bambutskog teologa Aliginsa o Najvišem Biću, da je taj ‚Prastari', ‚Djed' prvi i jedini, koji je stvorio svijet, koji je gospodar svemira i koji nikad ne će umrijeti. On je veći i moćniji od tore i njegova oca pucho-pucho, kako je nadopunio jedan drugi Pigmejac. On je dao, da ljudi proizađu iz žbuna modi-utu« (167).

»No u tom se ne iscrpljuje pigmejsko vjerovanje u Boga. Bog ne stoji samo u praiskonskim mitima kao svijetli, svemogući, dobri, odnosno pravedno kažnjavajući očinski lik, koji se poslije grješnog pada povukao u duboke svemirske daljine, o kom poslije još čuvaju sjećanje, ne, Bambuti imaju i jednog Boga sive svakidašnjice. Oni imaju još uvijek, također još i danas, doživljaj Boga, dan za danom. Oni osjećaju Božju prisutnost njegovim tajanstvenim zahvatanjem u događaje svakidašnjice. To božansko biće je upravo zemaljski Bog, Bog šume i lovaca, Bog koji upravlja i vodi sudbine ljudi. Bambutske misli više ne uznemiruje pitanje, odakle svijet, odakle ljudi, odakle smrt; na sve to daju im miti odgovor, koji Boga crtaju kao stvaralačkog praoca, praroditelja, spasitelja i kulturnog heroja. Miti također daju odgovor i na pitanje odakle nebo, mjesec, sunce, zvijezde. Svakidašnjicu prevladava briga za svakidašnji kruh, za biljevnu hranu koju žena skuplja i za divljač koju muž lovi. Borba za život, za svakidašnji kruh, dala je Bogu lik životne sredine... Taj Bog je stvoritelj i gospodar šume, životinja, ljudi... Šumski Bog je ćudoredno-obvezna moć, koja kažnjava prestup svojih zapovijedi. Čovjek mora prema Bogu pokazivati strahopoštovanje, podaničko držanje, koje se očituje u molitvi, zahvali i kajanju. Svakako ne mogu se bogoštovna očitovanja isporediti s očitovanjima zapadnjačke religioznosti, ona su u pravilu više neposredna i spontana te im manjka naše običajno pobožno držanje kao i većinom svaki ceremonijal. Mombuti ustraje neprestano u očekivanju božanskog djelovanja na svoj život, često traži i da ga

izazove, na pr. da sebi kod spavanja stavi pod glavu strijelicu, da mu Bog u snu dade upute. Nesreće, obolenja svode se na Boga i njegovo određenje, kao i smrt« (222 s).

Daljnji razvoj u bambutskoj religiji smjestio je Najviše Biće u carstvo mrtvih: »Pigmejski šumski Bog, koji obitava u zemljišnim i drvetovim dupljima, približuje se pokojnicima, koji prema negerskom vjerovanju jednako borave u zemlji i spiljama. Odavle se probija negerijski manizam u pigmejsku religiju i čini, da Bog šume postaje Bog i gospodar carstva pokojnika a zatim dapače čak carstvo pokojnika (213)... Prilagođivanje manizmu je ipak danas u toku, i to tako, da Bog šume postaje gospodar carstva pokojnika. Ta preobrazba ideja opaža se također i u negerskom području, gdje je prastari zemaljski Bog šume postao podzemni Bog ili ga se čak poistovjetovalo sa carstvom pokojnika. Kod toga mi lebde pred očima, nastavlja o. Schebesta, različita mišljenja istraživača o pojmu Boga mnogih naroda Bantu, koji iza jednog imena vide sad božnastvo, sad samo plemenske pređe ili pokojnike i carstvo pokojnika, kako je to na pr. slučaj kod Yao, gdje Mulungu označuje djelomice Boga, djelomice pokojnike. Slično se također nalazi i na Ituri, gdje na pr. Tore može označivati kako božanstvo tako i Boga u carstvu pokojnika, carstvo pokojnika i pojedine pokojnike (233).

Velikoj nivelaciji bambutskih božanstava najviše je pridonijela lunarna mitika (152), koja po mišljenju o. Schebeste dolazi iz vana: »Prvotno se pod mungu (s izvodima) ima razumjeti Bog Stvoritelj bez ikakve veze prema mitici. Po mom mišljenju mitski moment unesen je u to ime iz vana (dakle također i k njemu pripadni kulturni sloj). Također i danas još mungu je najmanje od mitike zahvaćeno biće. Sklon sam mišljenju, da je to ime bilo prvotno vlastito jednom amitskom Najvišem Biću« (160).

Već je na to ukazano, da je najglavniji nosilac afričkih mita rječni korijen are(ere), što će reći, da su mitska bića u velikom srazmjeru stvarana od toga korijena. To možemo sebi ovako zamisliti, da je jedan mitski jako izgrađeni sloj u prehistorijsko doba preplavio velika područja Afrike, koji je zahvatio i Pigmejce. Taj je sloj izgleda donio sa sobom naziv za mjesec i lunarno božanstvo (korijen ,ere'), od kojeg su se tad prema afričkim jezičnim zakonima svi daljnji termini oblikovali u okviru lunarnog mita. Sa strane tome sloju stoji jedan drugi, koji ja nazivam sloj amba, koji je jednako jako mitski obojen, da li je nastao prvotno ili istom ispresijecanjem sa slojem ara, stvar je daljnjih istraživanja. Sloj amba je prije svega povezan s inicijacijama, odnosno s obrezanjem, što više možda nosilac obrezanja« (179). »O nosiocima obih lunarno-mitskih slojeva ne može se ništa reći. Ipak izgleda, da su oni imali bitnog udjela u oblikovanju naroda Bantu« (217). »Mjesec sjedinjuje u sebi dva bića, jedno dobro, uslužno i jedno neprijateljsko, podmuklo... Otuda potiče dvojnost bambutske i negerske religije. Što se naime govori o mjesecu, to analogno vrijedi o samom Bogu, da je on istodobno dobar i zao, jer stvara i donosi smrt, pomaže i stavlja zapreke, sad prijatelj, sad opet neprijatelj, sad otac, a sad i rušilac« (183).

Kao konačni rezultat o. Schebesta kaže, da se kod Bambutija dadu ustanoviti četiri sloja, iz kojih je nastala današnja bambutska religija:

a) jedan opći negridski prasloj s vjerom u jedno Najviše Biće i dinamičkom slikom Boga i svijeta;

b) sloj s vjerom u Boga šume;

c) lunarno-mitski sloj, koji je najdalje raširen po Africi;

d) negerski manistički sloj, koji je Bambuti samo površno dodirnuo (235).

»Postanak pigmejske vjere u Boga, kaže o. Schebesta, može se po prilici ovako prikazati: Pračovječanstvo je najprije imalo jedno iskustvo o Bogu, jedan doživljaj o Bogu, koje je proizlazilo iz životne zajednice s njim, jer je Bog živio na svoj način među ljudima. Iz tog doba potječe predaja o stvaranju, o dobrom ,Bogu Ocu', o raju. Iz tog doba potječe također predaja o prvom grijehu i njegovim zlim posljedicama, o bolesti, smrti, gubitku Boga. Ali prekid s Bogom nije bio potpun. Bog se još brinuo za svoju djecu organiziravši njihov gospodarski i društveni život. No budući da čovječanstvo nije moglo preboliti gubitak Boga, počelo je njihovo traganje za Bogom. Posljedica tog traganja bila je, ukoliko se radi o Pigmejcima, povoljna. Oni su sebi sačuvali prvotnu sliku Boga u simbolima. Dakako ideja o iznadsvjetskom Bogu je izblijedila i ustupila mjesto ideji o Bogu neba (kao lunarni Bog) i njegovom pojavnom liku kao Bogu šume. Manje se ocrtavaju obrisi božanstva u carstvu pokojnika« (168).

# »SLUČAJ« TEILHARD DE CHARDIN

Mijo Škvorc D. I.

Prošle godine, 30. lipnja, Sveti oficij uputio je katoličkom svijetu »monitum — opomenu« što se tiče djela Isusovca Petra Teilhard de Chardina. Glasi ovako: »Quaedam vulgantur opera, etiam post auctoris obitum edita, Patris Petri Teilhard de Chardin, quae non parvum fervorem consequuntur. Praetermisso iudicio de his quae ad scientias positivas pertinent, in materia philosophica ac theologica satis patet praefata opera talibus scatere ambiguiatibus, immo etian gravibus erroribus, ut catholicam doctrinam offendant. Quapropter Eminentissimi ac Reverendissimi Patres Supremae Sacrae Congregationis Sancti Officii Ordinarios necnom Superiores Institutorum religiosorum, Rectores Seminariorum atque Universitatum Praesides, exhortantur ut animos, praesertim iuvenum, contra operum Patris Teilhard de Chardin eiusque asseclarum pericula tutentur.

Datum Romae, ex Aedibus Sancti Officii, die 30. iunii 1962.«

To već drugi puta Rim službeno upozorava na djela patra Theilharda i na njihovu prikrivenu opasnost. Prije šest godina pretekla je u tome sveti Oficij Kongregacija za Sjemeništa i Sveučilišta. Znači, da je u katoličkom svijetu Pater Teilhard postao — što se veli — »slučaj«. O njemu se sve više govori, raspravlja i sudi. Ljudi umni i utjecajni uza nj pristaju ili protiv njega ustaju. Svakako, kao neki novi signum contradictionis u ovo izbezumljeno vrijeme Teilhard nešto znači. Ako se potsjetimo, da je u svijet bačena vijest iz Moskve o izdanju patrovih djela na ruskom jeziku, onda je to dvostruko zanimljivo. Potrebno je stoga, da i mi upozorimo na nj.

Napomena o životu i djelima. — Teilhard je napustio naš planet prije osam godina, točno na Uskrs 1955., a da nije po svoj prilici dorekao svoje završene misli. Za nas je i ovo, što nam je ostavio u nekoliko

# † DR STJEPAN BAKŠIĆ

SUMMARIUM: Dr. Stephanus Bakšić, Protonotarius apostolicus ad instar participantium, Vicarius generalis Archidioecesis Zagrebiensis, Canonicus incliti Capituli metropolitani, Professor ordnarius Universitatis Zagrebiensis etc. natus est 15. XII 1889. in Cvetkovići prope Jastrebarsko. Studia gymnasialia et theologica ordinaria perfecit Zagrebiae, altiora in Universitate Gregoriana Romae (1913—15) et Oeniponte (1915—18). Fuit unus e potioribus viris qui in Croatia pro regno Christi adlaboraverunt. Per 18 annos fuit redactor folii ecclesiatico-theologici Katolički list (1919—1937) per quod maxime ad conscientiam ideologicam cleri pastoralis efformandam influxit. Per 15 annos redactor fuit ephemeridis theologicae Bogoslovska smotra (1923—1937). Per 89 semestria (ab 1919 ad mortem) cathedram dogmaticae summa cum competentia tenuit in Facultate theologica Zagrebiensi. Fuit unus e maximis nostris, si non maximus orator sacer. Scriptor fertilis, circa270 articulos, maioris etiam molis, post se reliquit. Scientiam theologicam apud Croatas valde auxit suis peramplis voluminibus e theologia systematica, nempe Presveto Trojstvo (De Trinitate) et Bog Stvoritelj (De Deo Creante et elevante). In manuscripto reliquit nobis Christologiam et praeparationes pro tractatu de gratia. Tamquam Vicarius generalis per 10 ultimos annos, a scholis non pausans, aestivis mensibus ut Visitator canonicus et sacramenti Confirmationis fidelissimus Minister amplissimam Archidoecesim fere totam perlustravit, nec annis nec laboribus parcens. Quo in labore apostolico supremum etiam diem obiit in Budrovec die 7. augusti ab omnibus tamquam pater optimus et magister deploratus.

U srijedu 7. kolovoza o. g. svidjelo se Gospodinu da uzme u svoje stanove svoga vjernog slugu Stjepana Bakšića — u 74. godini života, nakon 50 godina svećeništva, dok je dijelio sv. Potvrdu u župi Budrovac kraj Đurđevca. Gospodin nam ga je dao — Gospodin ga je sebi uzeo! Bilo Ime Gospodnje blagoslovljeno! Umro je na radnom mjestu — in medio agone — kako dolikuje starom borcu za kraljevstvo Kristovo u Hrvatskom narodu. Umro je na apostolskom poslu kako pristaje svećeniku koji ni u poodmaklim godinama nije tražio počinka nego je — uvijek mlad za svoga Gospodina — premda je pobolijevao, neumorno ustrajao u radu za Boga i svoj narod.

Smrću Dra Stjepana Bakšića osjetljivo je osiromašen naš Bogoslovski fakultet, Zagrebačka nadbiskupija i čitava naša katolička javnost. Bogoslovski fakultet gubi u njemu ne samo najstarijeg i najumnijeg profesora nego čovjeka koji je bio duša svakog dobrog pothvata. Zagrebačka nadbiskupija gubi u njemu jednog od najčasnijih svojih svećenika i osobu najkompetentniju u svim crkvenim pitanjima. Jest, svi smo mi osjetljivo osiromašeni jer je između nas nestao čovjek koji je istinito ljubio blagoslovljenu grudu naše zemlje i sav svoj bogat talent, svu svoju izvanrednu energiju, sve bogatstvo svoje duše i srca trošio da ona bude Božja i Kristova.

Dr Stjepan Bakšić se rodio 15. XII 1889. u Cvetkovićima kraj Jastrebarskog kao najmlađe, sedmo dijete boguodanih i marljivih zemljoradnika. Bio je benjamin svoje obitelji i cijelog sela. Niknuo je u zdravom hrvatskom kraju koji je Bogu i narodu odnjihao čitav niz odličnih svećenika.

Pučku školu je završio u svom rodnom mjestu. U jesen 1901. upisao se u hrvatsku gimnaziju na Rijeci. Ostale je razrede — kao pitomac Nadbiskupskog orfanotrofija — svršio na gornjogradskoj gimnaziji u Zagrebu gdje je s odlikom položio ispit zrelosti u lipnju 1909. Iste godine stupa u Veliko sjemenište u Zagrebu i upisuje se na Bogoslovski fakultet. Zanosnom mladenačkom dušom, koja je sva oduševljena svećeničkim idealima, Bakšić najintenzivnije sudjeluje u Zboru duhovne mladeži zagrebačke. Tu se oblikuje, kako je iz zapisnika Zbora očito, budući Bakšić — književnik, pjesnik, stilista, apologeta, govornik, domoljub.

Svećenikom je zaređen na Petrovo 1913, a 6. srpnja iste godine svetkuje svoju prvu sv. Misu u svom rodnom mjestu. Ove godine se spremala svečana proslava njegove zlatne mise prigodom blagdana sv. Nikole, zaštitnika njegove župe Jatrebarsko.

U jesen 1913. mladi Bakšić — »spreman na svako dobro djelo« — stupa u duhovnu pastvu kao kapelan i vjeroučitelj župe Oriovac. No, već od 1. XII 1913. nalazi se u Rimu među prvim pitomcima ponovno nama vraćenog Zavoda sv. Jeronima. Nakon dvogodišnjeg doktorskog tečaja filozofije na Gregorijani ovjenčan je 1915. laureom filozofa. Zatim nastavlja kao slušač Gregorijane — ali, zbog rata, u Innsbrucku — trogodišnji doktorski tečaj teologije koji završava u lipnju 1918. drugim doktoratom.

Upravo pred kraj I rata vraća se mladi dvostruki doktor Bakšić u domovinu da ubrzo zauzme najodgovornija i najutjecajnija mjesta u dijecezi. Najprije djeluje kao kapelan i kateheta u župi sv. Blaža. Od 1. II 1919. do kraja 1922. bio je prefekt gimnazijalaca u Nadbiskupskom sjemeništu. A već u veljači 1919. postaje pomoćnim i brzo iza toga glavnim urednikom »*Katoličkog lista*« i u isto vrijeme suplentom prof. Barca na katedri apologetike na Bogoslovskom fakultetu u Zagrebu. Urednikom »*Katoličkog lista*« bit će punih 18 godina, a na Fakultetu će djelovati do smrti kroz 89 semestara. K tome, otkad je 4. XI 1930. imenovan kanonikom Prvostolnog kaptola zagrebačkog, on je najaktivniji suradnik svojih ordinarija u upravi Nadbiskupije, osobito od 1947. kao predsjednik Ženidbenog suda i posebno od 13. svibnja 1953. kao generalni vikar Nadbiskupije zagrebačke. Za svoje zasluge imenovan je već 1925. tajnim komornikom Sv. Oca, a 1955. ga je Pijo XII imenovao Apostolskim protonotarom »ad instar participantium«.

Na svim područjima svog svestranog djelovanja Bakšić je ostavio duboko uzorane brazde najplodnije svećeničke, govorničke, književne, znanstvene, upravničke djelatnosti. Njegovi su mu učenici i suradnici (Šagi, Vidaković, Duda) prigodom 70-godišnjice života priredili spomen-spis koji će, kad bude objelodanjen, iako u najkraćim potezima, pokazati kako je mnogostruk i utjecajan bio Bakšić u cjelokupnom našem narodno-vjerskom životu.

Njegova polazna stanica bila je *Katolički list* kojemu je bio urednikom od 1939-37. Pod njegovim je uredništvom ovaj naš crkveno-bogoslovni časopis- koji »uz Narodne novine . . . pred svim današnjim listovima i revijama najdublje zasiže u našu narodnu prošlost«, sačuvao i umnožio svoju misiju, a ta je »sub specie aeternitatis promatrati sav naš vjerski, kulturni i socijalni život, a kraj toga biti kleru praktični Vademecum u svim pitanjima pastoralnog života« — kako piše sam Bakšić o 75-godišnjici Kat. lista (br. 1.). Kao sa stražarnice Bakšić je kao urednik pratio sva zbivanja koja zacijecahu bilo izravno bilo neizravno u vjersko područje. Brzo je uočavao pravac pojedinih struja i potrebe svakog časa. Reagirao je uvijek na vrijeme i s kompetentnom spremom. Kroz više od tri lustra svog urednikovanja Bakšić je bio prisiljen ući u teške, gdjekad i sudbene polemike da se raščiste posve načelna stajališta i neoboriva načela katoličke nauke i discipline, pogotovo u odnosu na tzv. reformni pokret. Ipak, njegova je glavna urednička aktivnost bila usmjerena pretežno pozitivnom ideološkom izgrađivanju stava katoličkog klera u smislu kršćanskog katoličkog nazora na svijet i život. U tom pravcu ostat će uvijek vrijedni njegovi povremeni uvodnici koji se mogu svesti na dvije osnovične teme: Krist i njegovo neosporivo i sudbinsko mjesto u suvremenom svijetu — Crkva i njezina spasiteljska i posvetiteljska uloga u čovječanstvu — a oboje u najužem odnosu na hrvatsku grudu i po-

vijesni čas u koji nas je Providnost stavila. Od 270-tak njegovih publikacija, što ih je registrirao prof. A. Vidaković, većina je ispunila najsadržajnije i najmjerodavnije stranice Katoličkog lista.

Mons. Bakšić je ipak svoje najbolje sile posvetio Bogoslovskom fakultetu u Zagrebu, i to kao predavač, kao urednik »Bogoslovske smotre« i kao znanstveni pisac. On je, prije svega, kroz dugi niz godina bio najugledniji član profesorskog zbora našeg Fakulteta. Malo koji profesor, sve tamo od osnutka Fakulteta u sklopu Sveučilišta u Zagrebu, ima za sobom tolike godine neprekinuta rada na Fakultetu. Prof. Bakšić nije samo svojom kompetencijom upravljao i održavao na potrebnoj visini svoju katedru — koja je sama po sebi najvažnija u organizaciji svakog teološkog fakulteta — nego je mnogostranim zalaganjem sudjelovao u podizanju, konsolidaciji i preoblikovanju cjelokupne znanstvene fizionomije i reputacije našeg Fakulteta. Dvaput je obnašao čast dekana (1935-36. i 1940-41.), a mnogo puta čast prodekana.

Od osnutka Hrv. bogoslovske akademije god. 1922. Dr Bakšić je njezin najaktivniji član i odbornik. S pokojnim prof. A. Živkovićem preuzima i kroz 15 godina vodi uredništvo obnovljene »Bogoslovske smotre« s ciljem — kako čitamo u njegovu uvodniku god. 1923. — da pred vanjskim svijetom bude svijetlo ogledalo našeg naučnog rada uopće, a napose da bude izvorom gdje će trudbenici stranog svijeta naći u svome istraživanju sigurna vrela u onim teološkim i crkvenim pitanjima koja su u vezi s historijom i crkvenim životom slavenskih naroda na Balkanskom poluotoku«. Uz ostalo, Bakšić je u »Bogoslovskoj smotri« objavio svoje dvije značajne rasprave: o vrijednosti deontološkog dokaza (Bog. smotra 11, 1923, 426—442) i o Mariji, našoj posrednici (kroz tri godišta — 1927/29).

Kao predavač prof. Bakšić je kroz 89 semestara svog rada na Fakultetu odgojio pretežnu većinu pastoralnog klera Zagrebačke nadbiskupije i velik broj redovničkog i ostalog klera koji je primio svoju bogoslovsku naobrazbu na našem Fakultetu. Kao kasnije kod pisanja velikih djela i kod predavanja bilo mu je najviše stalo do toga da se — kako sam piše u uvodu u svojem djelu Presveto Trojstvo — u njegovim slušačima »probudi što življa čežnja za pronicanjem otajstvene dubine božanskoga života, a po tom gorljivi zanos da neiskazani božanski život unose u svoje duše i u duše hrvatskoga naroda kojemu će biti učitelji i svećenici«.

Mons. Bakšić je osobito plodan kao znanstveni pisac. Ostavio nam je u baštinu oko 270 manjih, opširnijih i vrlo opširnih rasprava o najrazličitijim teološkim pitanjima. Posebno je obogatio našu bogoslovsku literaturu velikim djelima iz sistematske teologije, a to su: Presveto Trojstvo, Zagreb 1941. (str. XVI + 503) i Bog Stvoritelj, Svezak I: Stvaranje tvarnog i duhovnog svijeta, Zagreb 1946 (str. XVII + 608). U njegovoj ostavštini nalaze se i prvi otisci trećeg djela: Bog Stvoritelj, Svezak II: Stvaranje, uzdignuće i pad čovjeka (659 tiskanih stranica). U rukopisu je ostala njegova kristologija i pripravni radovi za traktat o milosti. Bakšić kao znanstvenjak, kako opaža prof. Đ. Gračanin, nije samo »spekulativan duh, već i teolog koji pitanja produbljuje do dna — jusqu'au bout« (v. Dictionnaire de la Théologie Catholique, Tables générales, Paris 1955, 868). A njegov učenik i suradnik Dr T. Šagi u spomenutom članku (Misao i djelo, str. 93) piše da bi se »temeljne opće karakteristike Bakšićeva znanstvenog rada dale najprikladnije sažeti u ovo nekoliko riječi: spekulativnost, dubina, temeljitost, jasnoća, metodičnost, sustavnost, didaktičnost . . . On je izrazito logičko-spekulativan duh koji je usto dubok, željan zadnjih uvida u problematiku i nemiran dok lo-

gičku raščlambu ne dovede do posljednjih nijansi, i u tom smislu ima u u sebi nešto od odličnih svojstava velikih skolastika i upravo bi se moglo reći da je rođen za spekulativnog teologa.« Uistinu, svojim je djelom Bakšić ušao, kao prvak, u red onih »koji su — završava Šagi svoj članak (str. 100) — uložili svoje energije u to da postave solidne temelje za razvoj samostalne hrvatske katoličke znanosti«.

Bakšić govornik, Bakšić propovjednik — to je sasvim posebno poglavlje u njegovom javnom radu. On je, kako piše Mons. Dr J. Oberški u *Hrvatskoj enciklopediji* (Sv. II, Zagreb 1941, str. 117/II), »jedan od najuglednijih crkvenih govornika u Zagrebačkoj nadbiskupiji«, a možemo mirne duše reći i u Hrvatskoj. Propovjedaonica je, vjerujemo, posljednji razmah njegove fizionomije javnog radnika. Na njoj je ujedno na najintimniji način on sam doživljavao svoju providnosnu misiju svećenika i znanstvenog radnika u hrvatskom narodu. On je bio propovjednik već po svom naravnom talentu, koji je izvrsno uočen već u prvim njegovim bogoslovskim nastupima. On je bio propovjednik po najprocućenijem svom svećeničkom poslanju. Jednako rado ga je slušala najviša katolička inteligencija kao i priprosti kršćanski puk kojemu se tako uvijek majstorski umio prilagoditi. Za svoje propovijedi Bakšić bira redovito najvažnije i najaktuelnije teme. A onda zadivljuje širinom kojom ih zahvata, dubinom kojom sve do u sitnice obrađuje, visinom svojih ideoloških perspektiva kada, u primjeni, otvara slušateljstvu vidike što se pružaju s vrhunaca dobro spoznatih istina Božje objave. A sve je to kod njega obučeno u umjetnički izraz, stil, govorničku finoću i eleganciju. Tako Bakšić spada u red najboljih propovjednika našeg stoljeća i ulazi u povijest ponajboljih propovjednika što su kroz 250 godina pred zagrebačkim vjernicima nastupali s umjetničke Znikine propovjedaonice.

Konačno, zar bismo mogli mimoići jednu od najizrazitijih i posljednju veliku djelatnost Mons. Bakšića, a to je njegova visoka služba generalnog vikara Zagrebačke nadbiskupije. Upravo je tu do kraja istrošio svu izdržljivu snagu svog tijela i svu požrtvovnu ljubav svoje revne i gorljive duše ugrađujući kroz 10 punih godina svoje fizičke i duhovne napore, i to često terenskim radom, za izgradnju Crkve u Hrvatskoj. On je od 13. svibnja 1953., kad je imenovan gen. vikarom, samo izbližega i još intenzivnije nastavio svoju raniju najodaniju službu i suradnju sa svojim Ordinarijem. U punoj svojoj životnoj zrelosti on nastupa kao Nadbiskupov najbliži savjetnik i suradnik u upravi jedne od najvećih dijeceza u Crkvi, a u povijesti hrvatskog naroda jedne od najčasnijih. U svim, vrlo često teškim i zapletenim momentima, Bakšić je kao najpozvaniji znao i umio reći svoju dobro utemeljenu riječ — diskretno, ali jasno, promišljeno, ali ne prezajući pred odlukama. Hodao je Kaptolom kao dobar duh naše Nadbiskupije.

Osobit teret njegove službe predstavljali su ljetni mjeseci kad je, nakon naporne školske godine, kroz 10 godina obilazio užom Hrvatskom i Slavonijom te gotovo nije bilo kraja ni dekanata, župe ni filijale kamo nije stupio u kanonskom pohodu i dijeleći sv. Potvrdu. Na tim pohodima Bakšić je bio uzor crkvenog poglavara koji je nadasve dušobrižnik. Pristupačan i bliz narodu, pun zanimanja i saživljavanja s poteškoćama pastoralnog klera — Bakšić nije nikada zbog stvarnih problema pregledao teškoće osobe niti je zbog osobe žrtvovao Božju stvar. Njegovi su pohodi bili prave male misije. U tim je, naime, zgodama narodu uvijek održao nekoliko propovijedi: glavnu o značenju vjere u životu hrvatskog naroda: katehetsku, kumovima i djeci, o značenju sv. Potvrde; roditeljima o vjerskom životu u obitelji, o njihovoj

vjerskoj i narodnoj odgovornosti za brojno i dobro odgojeno potomstvo, o brizi za uzgoj svećeničkih zvanja; pri pohodu groblja o pietetu prema dušama u čistilištu, o pripravi na dobru smrt, o snazi bolesničkog pomazanja; oproštajnu o spasiteljskoj pobožnosti prema Srcu Isusovu i Srcu Marijinu.

Upravo na tom poslu Božjem našla ga je, kao Božja poslanica, smrt da prekine ovaj naporan, Bogu odan život i da pozove vjernog slugu Božjeg da otpočine od svojih djela i primi plaću od Gospodina. Svi njegovi slušači sjetit će se da malogdje kao nad njegovim grobom pristaju riječi koje je tako često upravo karizmatički umio tumačiti: »Slugo dobri! Uđi u veselje Gospodara svojega!«

Dr Bonaventura Duda OFM

# † Dr JURAJ PAVIĆ

SUMMARIUM. Die 12 Augusti 1963 pie in Domino obiit professor ordinarius Facultatis theologicae zagrebiensis Dr. Georgius Pavić, cathedrae theologiae orientalis locum tenens. Hoc obitu Facultas theologica magno dolore affecta est. Decessit enim vir, qui in studiis suis valde ingeniosus eruditionem clarissimam adeptus est. Studiis theologicis persolutis ab anno 1915 per 25 annos in cura animarum applicatus non obstantibus difficultatibus magna cum diligentia studia sua continuavit donec circumstantiis feliciter contingentibus ad locum suae praedestinationis pervenerat ac plenam suam activitatem scientificam demonstrare poterat, anno 1944 ad munus professoris theologiae orientalis in Facultate theologica zagrebiensi evectus.

Erat vir in scientia theologiae orientalis optime versatus tum quoad extensionem quam quoad profunditatem, peritiaque linguarum praeditus. Quoad ingenium personae vir decore ac dignitate gravis, in collegio professorum aeque ac a studentibus magno honore aestimatus. De prosperitate Facultatis maximam curam habuit, quod optime ex facto quia sex vicibus ad dignitatem Decani facultatis electus creat, constat. Memoria illius pia erit.

Rkt. Bogoslovni fakultet u Zagrebu pretrpio je tijekom posljednje školske godine pored smrti Dra Aleksandra Gahsa i Dra Stjepana Bakšića još treći gubitak najodličnijih predstavnika svoga profesorskoga zbora smrću redovitog sveučilišnog profesora Dra Jurja Pavića († 12. VIII 1963.), nosioca katedre istočnog bogoslovlja. Značajno je, da je upravo ova katedra bila osnovana na njegov poticaj, i bilo mu je ponuđeno da bude prvi njezin predstavnik. Ali budući da je bio u ono vrijeme suviše zaposlen svojim pastoralnim dužnostima, nije imao vremena da se propisno habilitira. Stoga je prvim predstavnikom te katedre bio izabran kao redovni profesor sada već pokojni Dr Fran Grivec. Ali kad je on izabran za redovnog profesora osnovnog bogoslovlja na Bogoslovskom fakultetu u Ljubljani, naslijedio ga je Dr Janko Šimrak, koji je bio predstavnik te katedre preko 20 godina, sve do smrti križevačkog biskupa Dra Dionizija Njaradi, poslije kojega je postao križevačkim biskupom. On je za svoje vrijeme objelodanio mnogo znanstvenih studija osvjetljujući najznatnije događaje iz povijesti katolika istočnoslavenskog obreda u hrvatskim krajevima. Dra Šimraka naslijedio je na toj katedri Dr Juraj Pavić, sin pobožne žumberačke grkokatoličke porodice, rođen 19. IV. 1890. u Dragoševcima.

Nakon ispita zrelosti, položena 2. VII. 1909. na zagrebačkoj klasičnoj gimnaziji započeo je svoje bogoslovske studije na bogoslovskom fakultetu u Lavovu kroz prva dva semestra (1909—1910), a nastavio ih kroz daljih 8 semestara (1910—1914) u Friburgu u Švicarskoj, te postigao akademske

*Pontificale Romanum*. Pars secunda. Editio typica emendata. Typis Polyglottis Vaticanae, 1961.

Dekretom SRC od 13. travnja 1961. ostvarena je bar djelomično želja biskupâ, jer su sređena bitna pitanja u vezi s drugim dijelom Rimskog pontifikala, kad se već nije moglo smjesta riješiti i sve ostalo u njemu. Mnoge su naime i krupne poteškoće upravo u drugom dijelu Rimskoga pontifikala iziskivale njegovu preradbu. Ponajprije zbog duljine trajanja i mjestimičnih nejasnoća obreda. Stoga je Pijo XII odlučio da se pristupi rješavanju tih pitanja, a Ivan je XXIII odobrio neka se započeti rad nastavi.

Drugi je dio Rimskog pontifikala svojom vanjskom opremom monumentalan, pregledan i reprezentativan... Njegov kvart-format s dvostupačnim liturgijskim tekstovima i njima pripadnim rubrikama, a jednostupačnim notalnim interpretacijama pjevnog teksta, može se ubrojiti među najuspjelija grafička izdanja liturgijskih knjiga.

Dubljim pogledima u drugi dio Rimskog pontifikala možemo razabrati, da su promjene izvedene sustavno, arhitektonski, s izričitim nastojanjima oko zornosti obreda i aktivnog sudjelovanja vjernika u liturgiji.

Počevši od veličanstvenih obreda posvete crkve, oltara, zvona..., koji su pridržani biskupu, pa do blagoslova, koje može obavljati i svećenik, Rimski je pontifikal pomno prestiliziran, pojednostavljen i dotjeran. Promijenjeni su i na novo raspoređeni naslovi, unesen po koji novi blagoslov (n.pr. benedictio antimensii), a neki su ispušteni (De benedictione et impositione Crucis proficientibus in subsidium Fidei christianae, seu recuperatione Terrae sanctae; De benedictione Armorum; De benedictione Ensis; De benedictone et traditione Vexilli bellici).

Kada se usporedi raspored susljednih dijelova pojedinih obrazaca različitih posveta i blagoslova dosadašnjeg drugog dijela Rimskog pontifikala s novo izašlim, popravljenim izdanjem, tada se lako razabere, da je nova redakcija odstranila one pojedinosti, koje su priječile jasnoću, preglednost i ascendentnost liturgijskog izražaja. Bilo je potrebno zbog obilja ukrasa. Koliko je tih ukrasa znalo biti kod pojedinog liturgijskog čina posvete ili blagoslova najlakše uočujemo kod posvete zvona. U novom obredu posvete zvona otpale su unctiones cum oleo infirmorum i jedanaest psalama (50, 53, 56, 66, 69, 76, 85, 145, 146, 148, 149). Tako su preostala još tri psalma (28, 147, 150), ali se i oni upotrebljavaju funkcionalno: dok traje lustracija zvona, njegovo mazanje uljem odnosno kađenje. Očitih, ali ne i potrebnih ukrasa, bilo je i u molitvama, pa su i oni iz njih maknuti. Sada je obred posvete zvona postao kratak, jasan, pregledan, pun radnje i elegantan. To vrijedi u velikoj mjeri, dakako prema naravi posvete ili blagoslova, gotovo za svaki naslov, jer se svagdje, na temelju unaprijed postavljenih načela, nastojalo postići jedinstvo liturgijskog izričaja i radnje.

Kad bismo izbrojili najvažnija načela, koja posredno izlaze iz učinjenih preinaka, dobivamo slijedeće:

1. Riječ »consecratio« upotrebljava se u drugom dijelu popravljenog Rimskog pontifikala samo za one liturgijske objekte, gdje se upotrebljava oleum chrismae. Posve je jasno, da će prema potrebi u novim izdanjima kod preinaka ostalih dijelova Rimskog pontifikala biti provedeno to načelo.

2. Gdje se u molitvama nalazi riječ »sanctificare«, »consecrare«, a ne radi se o posveti, ona se ima izbrisati, što je već naređeno na primjer za blagoslov vode u Rimskom obredniku.

3. Kod upotrebe krizme ne vrši se više pouljivanje čitavih ploha, već se to zamjenjuje »linijskim« u znaku križa na određenim mjestima, kako se to od sada provodi na menzi oltara; na pateni u dva okomita dijametra, a nekom analogijom s patenom i na kaležu unutar kupe, itd.

4. Kod posvete kaleža i patene prestaje obveza rubrike: »Demum aspergit Calicem et Patenam cum aqua benedicta, quod fieri debet in omnibus quarumlibet benedictionibus rerum«, jer je u drugom dijelu popravljenog Rimskog pontifikala izostavljena (p. 110).

5. U molitvama je broj znakova križa rukom smanjen, a gdje ima doći ne prelazi brojku jedan. U koliko je u nekim molitvama bilo više takvih oznaka, ostao je znak križa na mjestu, koje ima odlučno značenje u vezi sa samim obredom.

6. Što vrijedi za iteracije križeva u molitvama, to je provedeno dosljedno i na svako drugo ponavljanje, kao na primjer: lustrativna škropljenja kod posvete crkve (bila su trokratna), mazanja uljem.

7. Izbjegava gomilanje superlativa. Tako na primjer kod krunjenja kipa ili slike BDM u molitvi prije »Tebe Boga hvalimo« izostavljeni su superlativi: sacratissima, gratiosissima (p. 124), dok je zadržan superlativ beatissima u molitvama na početku blagoslova (p. 121, 122).

8. U molitvama se redovito upotrebljava kratki završetak.

9. U popravljenom drugom dijelu Rimskog pontifikala psalmi su ostali u staroj verziji, dok izdanje Rimskog pontifikala iz g. 1958 (Mechliniae) donosi stari i novi prijevod psalama paralelno (stari na lijevoj ,a novi iz g. 1945 na desnoj polovini stranice). Razlog vraćanju na staro uslijedio je zbog antifona, koje su doslovno uzete iz nekih psalama i tako komponirane (na primjer: psalam 28, str. 86; ps. 42, str. 20 i 55; ps. 44, str. 36, 63, 78; ps. 50, str. 91, 106; ps. 67, str. 99; ps. 142, str. 93; ps. 147, str. 87; ps. 150, str. 89).

10. Jače je izražen pjevni dio obreda u vezi s prefacijama. Do sada su završeci prefacija bili submissa voce i bez notnih oznaka, a sada su prefacije do kraja providene notnim oznakama.

11. Vjernicima se daje veća mogućnost sudjelovanja u svetim obredima, napose pjevanjem. Rubrike određuju svagdje, gdje je to potrebno, aktivno sudjelovanje vjernika. Tako na primjer na Dominus vobiscum prije molitve kod blagoslova temeljnog kamena određuje »Cui omnes respondent: Et cum spiritu tuo.« Na kraju molitve: Et omnes respondent: Amen. Slično je određeno prije prefacije i kod Benedicamus Domino. Usto rubrike na nekoliko mjesta dopuštaju pučko pjevanje (p. 27, n. 27; p. 6, n. 11; p. 58, n. 15; p. 61, n. 18; p. 121).

12. U vezi s novim rubrikama Misala n. 424 f ispuštaju se Iudica me cum sua antiplona, confessio cum absolutione, sve do uključivo Oramus te, Domine, kad poslije posvetâ ili nekih blagoslova slijedi sveta misa. Te su mise predviđene u vezi s posvetom odnosno blagoslovom crkve (p. 44, 51), posvetom (nepomičnog) odnosno pomičnog (portatile) oltara (p. 72, 84), blagoslovom groblja (p. 97) pomirenjem oskvrnute crkve odnosno groblja (p. 104, 107) i krunjenja slike ili kipa BDM (p. 125). Popravljeni drugi dio Rimskog pontifikala ne spominje svetu misu poslije blagoslova i postavljanja temeljnog kamena.

13. U navedenim slučajevima ispada posljednje evanđelje, kako to i predviđaju rubrike Misala (n. 510 f).

14. Neki blagoslovi, koji su usko povezani s posvetom crkve odnosno oltara, ostavljeni su konsekratorovoj odluci, hoće li ih on osobno obaviti unutar ili prije spomenutih posveta ili će to povjeriti kojem svećeniku, da to izvede prije obreda. To su: blagoslov »obične«, »gregorijanske« vode (130, 132), blagoslov paramenata itd. (p. 136, 137), incenza kod posvete oltara (p. 135).

15. U popravljenom drugom dijelu Rimskog pontifikala nalazimo i posve nove rubrike, koje urgiraju pravodobnu i sustavnu pouku vjernika u vezi s obredima i njihovim značenjem (p. 3, n. 5; p. 11, n. 8; p. 45, n. 4; 53, n. 6; p. 90, n. 4), a i napomene da dušobrižnici potiču vjernike neka uzdržavaju bogoštovne objekte.

Do ovih i drugih rješenja, koja nalazimo u popravljenom drugom dijelu Rimskog pontifikala, došlo je na temelju mnogostrukih pojedinačnih i skupnih radova u prvom redu stručnjaka Povjesne sekcije. Njihov delikatan posao olakšali su znanstveni predradovi, a napose djelo: Andrieu, Le Pontifical au moyen âge.

Kao što je p. H. Schmidt u vezi s predradovima na reformi Svete sedmice izdao dokumentaciju (Hebdomada sancta, Volumen secundum, Romae MCMLVI (Herder), tako bi bilo potrebno, da se nakon sveukupne reforme Rimskog pontifikala, a možda već i ovog drugog dijela, učini nešto slično. Time bi se dao uvid i opravdanje za pojedina rješenja, koja neke stručnjake ne zadovoljavaju

U popravljenom drugom dijelu Rimskog ponfifikala napornim je radom mnogo učinjeno za liturgiju, a napose za vjernike. Za njih je od najveće važnosti,, da od sada, mogu i u tim zenitnim slučajevima liturgijskog slavlja, zorom i aktivnim sudjelovanjem pospješivati svoju vjersku spoznaju i proširiti svoje doživljaje svetog.

I. Škreblin

**Dr Đuro Gračanin**, *Crkva Kristova*, II izd., Zagreb 1962, str. 398 (ciklostilom).

U jeku današnjih napora za sjedinjenjem kršćana ova knjiga prof. Gračanina predstavlja dragocjeni prilog. Dr Gračanin pristupa Crkvi sasvim apologetskim načinom, on historijsko-filozofskim putem ispituje evanđelje, apostolske oce, kako bi na taj način došao do izvornog, autentičnog lika Kristove Crkve, kakvu je on sam ustanovio, i kakva se orisava kod onih, s kojima ju je on formirao. Došavši tako do izvornog izgleda Crkve, dobiva se kriteriologija prave Crkve: samo se ona Crkva može smatrati pravom, koja odgovara tom izvornom liku. Kad se ustanovilo, koja je Crkva doista prava Kristova Crkva, onda dolazi ispitivanje samog nutarnjeg njezina uređenja. Eto, to su tri dijela knjige prof. Gračanina: Problem izvorne Crkve, Problem prave Crkve, Problem unutarnjeg ustrojstva Crkve. Ovaj način obradbe traktata o Crkvi u katoličkoj teologiji predstavlja nešto novoga, tako da ova knjiga prof. Gračanina pobuđuje interes teoloških krugova i izvan naše zemlje.

U prvom dijelu pisac u stopu prati Isusa u osnivanju Crkve, određivanju njezine naravi i isticanju njezinih oznaka. U drugom je dijelu najprije određen Petrov primat. Osobito su lijepo prikazani najnoviji arheološki nalazi ispod Petrove bazilike u Rimu. Za naše prilike uzbudljivo djeluju svjedočanstva sv. Ćirila i Metoda i njihovih učenika o prvenstvu rimskoga biskupa. Na str. 210 donesena je reprodukcija jednog važnog domaćeg nalaza: slika otkrivena 1951. u ohridskoj crkvi sv. Klimenta. Evo njezina opisa: »Ta slika potječe iz 1295., a djelo je dvojice majstora, Eutihija i Mihaela. Ona prikazuje sv. Petra kako s obim rukama podržava crkvu oslonjenu na njegova leđa, a nogama stoji na pobijeđenom đavlu — simbolu pakla. S desne strane stoji Krist, predaje Petru crkvu i blagoslivlja ga, a na gornjem dijelu slike ispisan je grčki tekst Mt 16, 18. Slikar je tako na jedinstven način prikazao Petra kao stijenu, na kojoj je sagrađena crkva. Budući da je Petar također ključar nebeskoga kraljevstva (Mt 16, 19), a ruke su mu na slici zaposlene držanjem crkve, slikareva mašta pronašla je i tom momentu rješenje: objesio je Petru ključeve oko vrata. Na taj način slikar je jedinstvenom izražajnošću prikazao svu simboliku sadržanu u Mt 16, 18...« (str. 210s). Sa svom je historijskom ozbiljnošću obrađen postanak carigradske i protestantske crkvene zajednice. Sva ljepota Katoličke Crkve izbija iz poglavlja, koje pokazuje kako su u njoj ostvarene sve oznake prave Kristove Crkve. Osobito je lijepo prikazana slika mučeništva kroz cijelu povijest Crkve, a ne samo u Rimskom Carstvu. Na čelu trećega dijela stoji rasprava o Crkvi kao mističnom dijelu Kristovu, koja imade i divno poglavlje: Položaj i uloga Marije u mističnom tijelu.

Da se iscrpi sav sadržaj ovog vrlo vrijednog djela prof. Gračanina, treba ga uzeti u ruke i pročitati. Poznati piščev lijepi stil i jasna razdioba pružaju posebni užitak kod čitanja. Posebnu vrijednost imadu »Prigovori i odgovori« na koncu svake teze. Ovo je djelo prava kerigma o Crkvi, ona mora prožeti i oduševiti za što življi i intenzivniji život u njoj. Čestitamo prof. dru Gračaninu na ovom njegovom velikom uspjehu.

S. Doppelhammer

O. B. Duda, *Evanđelje — Život i nauka I. Krista Spasitelja svijeta riječima četvorice evanđelista*, Zagreb 1962.

Mi smo Hrvati imali na našem jeziku već prevedena sva četiri evanđelja. U novije doba preveli su ih: Stadler, Zagoda, Šarić, Rupčić. Imali smo također tri potpuna Života Isusova: od Radoslava Glavaša, hercegovačkog franjevca (Mostar 1908.; od dr. Dominika Gudeka (pučko izdanje u Društvu sv. Jeronima 1915. i dalje) te od sveučilišnog profesora u Zagrebu dr. Rudolfa Vimera (Zagreb 1925 i dagje u izdanju Svetojeronimske knjige.

Ovaj posljednji, Vimerov Život Isusov pravo je remek djelo, koje se može staviti uz bok najljepših u tom predmetu napisanih u svjetskoj književnosti. No sva tri spomenuta »Života Isusova« napisana su nešto slobodnije, svojim riječima, iako na temelju pojedinih evanđelja, a spomenuti prijevodi evanđelja učinjeni su pojedinačno, t. j. svako evanđelje napose. Naprotiv, u ovom Dudinom izdanju imamo život Isusov prikazan, skroz na skroz od prvog do zadnjeg slova, samo riječima svetih evanđelista. I to tako da su sva četiri evanđelista povezana među sobom u jedinstven izvještaj kronološkim redom kako je tekao život božanskog Spasitelja. Za os-

novu prikazivanja pojedinog događaja iz života Isusova uzeto je ono evanđelje u kojemu je taj događaj najopširnije prikazan, a popunjuje ga se riječima drugih evanđelista, koji o istom događaju pišu. Umeci djeluju kao mali mozaični komadići, umetnuti u sliku da je učine potpunijom, savršenijom, ljepšom tako te čitajući pred pameću čitaoca odskače u sve ljepšem svijetlu uzvišena osoba Gospodina i Spasitelja našega Isusa Krista.

Već u prvo doba kršćanstva kušalo se povezati sva četiri evanđelja u jedno, da se tako preglednije prikaže život Isusov. Glasovit je u tom pogledu Tacijanov *Diatessaron*. Kasnije je bilo i drugih harmoniziranih evanđelja na različitim evropskim jezicima. U najnovije vrijeme osobito je uspjela harmonija, koju je uz suradnju više bibl. stručnjaka priredio talijanski isusovac PIETRO VANETTI, koja je evo od 1957. doživjela već 9 izdanja. Prema Vanettijevu djelu I l V a n g e l o priredio je o. Duda naše hrvatsko E v a n đ e l j e. Cjelokupni raspored sv. teksta s bilješkama i dodatkom preuzet je iz talijanskog. Izvoran je Dudin prijevod sv. teksta s grčkog. Hrv. izdanje je počastio i preporučio svojim predgovorom zagrebački nadbiskup dr. Franjo Šeper.

Vanjska oprema djela veoma je lijepa: format džepni poput ovećeg molitvenika da se može udobno nositi u crkvu ili na put; korice ukusne, uvez čvrst, ali takav da ne smeta listanju stranica; papir boljeg kvaliteta, slova jasna, čitljiva — u tekstu veća, u tumačenju manja. Gradivo je podijeljeno u četiri velika djelt: I Isusovo djetinjstvo; II Isusovo javno djelovanje; III Muka; IV Uskrsnuće i uzašašće. Sam život božanskog Spasitelja iznijet je kronološkim redom, kako ga pomnim studijem utvrđuje suvremena biblijska znanost. Čitanje potpomaže oko četrdesetak geografskih karata i slika onih mjesta, u kojima su se zbili pojedini evanđeoski događaji o kojima je govor u tekstu. Na kraju nalazimo Dodatak, koji djelu P. Vanettija u prijevodu o. Dude daje posebnu vrijednost. Tu se nalaze najprije povijesni podaci o Isusu izvan Sv. Pisma, zatim pregled, političke prilike, vjersko stanje službene isprave, kronološki i geografski i međunarodni položaj Hebreja u Isusovo vrijeme. Sav ovaj Dodatak može slobodno poslužiti kao školski udžbenik za topografiju i arheologiju Palestine u Kristovo doba. Brojna kazala na kraju knjige omogućuju da se čitatelj njome što lakše i obilnije posluži.

Glede Dudina prijevoda sv. teksta moglo bi se ponoviti Njegošev stih: Dudin prijeod »nije lijep, nego prelijep«! Upozorit ću samo na neke pojedinosti.

Kako je samo lijepo i vjerno preveo na str. 43 kod Mt 3, 17: »Ovo je Sin moj ljubljeni! U njemu mi sva milina!« Kako se ugodno čita, kako samo teče Izaijino proročanstvo kod Mt 12, 17—21 (str. 72). Isto tako ono Jeremijino kod 2, 18 (str. 35). Posebnu je pažnju prevodilac posvetio prijevodu Isusovih prispodaba, tog biserja svjetske književnosti, a uzvišeni Isusov govor po Večeri u Dudinu prijevodu nekako jače dira srce (str. 264—276). Posebno k tome treba istaknuti da se Duda čuva nepotrebnih novotarija, nego zadržava lijepe naše tradicionalne riječi, kad se ne protive sv. tekstu ni čistoći jezika. Tako je zadržao u anđeoskoj božićnoj pjesmi ono »i mir ljudima dobre volje« kao i izraze: otkupljenje (a ne otkup ili oslobođenje, kako neki novi hoće), Jaganjac Božji, evanđelje itd.

Ne samo lijep jezik nego i točnost prijevoda zaslužuje svaku pohvalu. Istaknimo samo koji taj primjer. Odmah na početku (str. 11) kod Iv 1, 1 čitamo ulomak »i Riječ bijaše Bog«. I kad Duda na str. 22. kod Lk 1, 69 prevodi, u Zaharijinu hvalospjevu, da nam je Bog u Kristu podigao »silu spasenja«, mora se priznati da je to lakše i izrazitije nego »jako« ili »silno spasenje« kod ostalih prevodilaca. Istina, to je hebraizam, ali izbjegavajući ga oslabljuje se sama biblijska izražajnost i č sto se vino — rekao bih — Božjeg izraza razvodnjuje. Zato bih uvijek dugo mislio da li treba izraze »Bog utjehe«, »Bog mira«, itd. zamijeniti nekim opisnim izrazima. Uvijek ću se radije služiti s Dudinim prijevodom Lk 2, 49 (str. 36), nego s jasnijim, ali zato od teksta udaljenijim, prijevodom Žuvićevim i Rupčićevim.

Na kraju bih upozorio i na neka manje uspjela mjesta Dudina prijevoda. Ne bih se složio s prijevodom Lk 1, 72 na str. 24, gdje piše »iskazao je milosrđe«, a trebalo bi prema grčkom biti »da će iskazati milosrđe«. Ne znam da li je tiskarska pogreška ili pomutnja prevodiočeva, što veli na str. 28, da Matej u svom rodoslovlju donosi samo tri skupine po sedam imena. Toj se opasci protivi sam sveti tekst, koji na kraju ističe triput po četrnaest koljena. Zanimljivo je da su se oba naša najnovija prevodioca — i Rupčić i Duda — svaki na svoj način

ovdje zabunili: Rupčić u pogledu brojčane vrijednosti hebrejskih suglasnika u imenu David, a **Duda u brojenju koljena**. Obojica dobri egzegete, a loši — kako izgleda — matematičari! Ne slažem se također s tumačenjem na str. 33, bilj. 3 glede redosljeda događaja. Točnije će biti ono, što piše Vimer u svome *Život Isusov* I, 40. Smije li se nadalje reći da je zvijezda vodilja triju mudraca bila »čudesni m e t e o r«?! Prigovorio bih uz to što pored tolikih lijepih slika svetih mjesta nema slike mjesta Isusova rođenja, a ono je svakako pored sv. Groba najčasnije u Palestini. Ne bi li na str. 148 u bilješci trebalo vrijednost statera odrediti u našim vrijednostima? Malo mi je čudno, što na geografskoj karti na str. 28 put Djevice k Elizabeti ne vodi kroz Jeruzalem, gdje je bilo čvorište palestinskih puteva.

Možda bi se našla još koja ta manjkavost, ali ni ove ni ostale ne umanjuju vrijednost ovog jedinstvenog djela u našoj bogoslovskoj književnosti. Vrijednost mu je istaknuo sam preuzv. Nadbiskup zagrebački: »Tu će osobito katehete i propovjednici naći prikladan priručnik za sustavno izlaganje života i nauke Isusove. Ova će knjiga postati nerazdruživ pratilac dušama, koje žele da razmatranjem djela i riječi Isusovih svakodnevno hrane svoj nutarnji život«.

O. Petar V l a š i ć O. F. M.

ALOISIUS BAJSIĆ, *Begriff einer »christlichen« Philosophie bei Edith Stein*, Bozen 1961, str. 39.

Ovo je izvadak iz doktorske disertacije asistenta našeg bogoslovskog fakulteta Slavka Bajsić, koja je posvećena filozofskom radu velike obraćenice i karmelićanke židovke Edith Stein (1891—1942). Osim općeg uvoda i bibliografije ovaj izvadak sadrži četiri najvažnija odlomka iz trećega dijela: Pojam »kršćanske filozofije«. Prva dva dijela u rukopisu nose naslov: Fenomenologija kao pretpostavka i kao filozofija.

Edith Stein kao rođeni filozof bila je vjerni učenik fenomenologa Edmunda Husserl. Obrativši se (1922.) čitajući život sv. Terezije Avilske nastojala je upoznati misaone temelje katoličke vjere. Svu je svoju pažnju posvetila sv. Tomi. 1929. napisala je raspravu: Husserlova fenomenologija i filozofija sv. Tome Akvinskog. 1931. izlazi njezin prijevod Tominih Quaestiones de veritate »Istraživanja o istini«. Kao karmelićanka završava svoje glavno filozofsko djelo »Akt und Potenz« u preradbi pod naslovom »Endliches und Ewiges Sein«.

Dr Bajsić ističe: »I ako se njezino obraćenje u biti ukazuje neovisno od filozofskih razmatranja, ona je ipak sama kao filozofkinja bila prisiljena ispitati i odrediti svoje shvaćanje o filozofiji s obzirom na svoju vjeru. Po tom je filozofija E. Stein za nas od naročite, u izvjesnom smislu može se reći od jedinstvene vrijednosti, jer u njoj pronalazimo problematiku vjera-razum u rijetkoj čistoći« (str. 3).

Filozofija E. Stein je teocentrična: »Prva istina, princip i kriterij sve istine, jest sam Bog — to je, ako ćemo tako nazvati, za Tomu prvi filozofski aksion« (str. 17). Razlog je tome: »Naše je vrijeme, koje se više ne zadovoljava s metodičkim razmatranjima. Ljudi su bez podrške i traže jednu podršku. Oni žele dohvatljivu, sadržajnu istinu, koja se obistinjuje u životu, oni žele jednu ,životnu filozofiju'« (str. 25). Naravni razum nije prikladna osnovica za jednu golemu filozofsku građevinu s apsolutnom valjanošću. Ne preostaje ništa drugo, nego pristupiti cjelokupnosti problema na jedan posve drugi način. To znači: apsolutnu sigurnost ne staviti na koncu filozofije, nego na njezin početak. A zašto je potrebno, da prava filozofija obuhvaća i vjerske istine? E. Stein odgovara: »Filozofija želi istinu u što širem opsegu i što veće sigurnosti. Ako vjera razotkriva istine, koje se na drugi način ne mogu postići, onda se filozofija tih vjerskih istina ne može odreći, a da prije svega ne napusti svoju težnju za univerzalnom istinom, a onda da se ne izloži opasnosti, da se i u spoznajnom sastavu, koji joj preostaje, ne uvuče neistina, jer kod organske povezanosti sve istine svaki sastavni dio može dospjeti u krivo svijetlo, kad je odsječena veza sa cjelinom. Tako proizlazi materijalna ovisnost filozofije od njere« (str. 32). No kako je moguće filozofiju temeljiti na vjeri? E. Stein razlikuje naravni i nadnaravni razum. Dr Bajsić to ovako lijepo sažima: »,Racionalno' baš ne znači samo racionalno u naravnom smislu, kako se to većinom misli pri upotrebi te riječi. Postoji također jedna racionalnost vjere — doduše ne onakva, kakva se očituje u očevidnosti, jer je to jedna osobina i sigurnost vjere, dakle o sasvim racionalnoj strukturi. Time je također utemeljenje filozo-

Mnogo puta se brka pojam psovke s pojmom proklinjanja, s ispadima srdžbe itd. To nije ispravno. Pogrdno govoriti, psovati stvorenje Božje ulazi u radius psovke toliko, koliko se stvorenje shvaća povezano s Bogom tako da se time u pogrdnu nakanu uključuje i sam Bog. Apstrahirati ili isključiti od stvorenja relaciju prema Bogu prekida prijenos pogrde na Boga, ne ostvaruje se psovka u pravom smislu.

A što o materijalnim psovkama? O »dražesnim« psovkama djece, o psovkama iz navike? Svaki materijalni grijeh predstavlja neki nered, a za »dražesne« psovke odgovorni su stariji, koliko se ostvaruju uvjeti grijeha. Psovač iz navike, bilo da naviku opoziva ili ne opoziva, odgovoran je za psovku koliko je pri svakom činu psovanja svjestan zloće svoga postupka. Koliko pak je psovku opozvao i nastoji se popraviti a ipak nesvjesno opsuje ne snosi odgovornost (osim, možda, za sablazan), dok u slučaju da psovač ne opoziva nered psovke te nesvjesno psuje krivac je za stečenu naviku psovanja (jedan grijeh).

Među razne krive teorije o psovci danas moramo ubrojiti i teoriju prema kojoj psovka spada isključivo pod naziv koprolalije, a koprolalija predstavlja neku vrst prisilnih radnja. Neki jednostavno ubrajaju psovku u »tikove«, patološke kretnje, automatske reakcije kao što je eholalija, oponašanje životinjskih glasova i sl. — Kada bi to bilo tako, tj. ako bismo psovku nazvali motoričnom reakcijom, neurotičnom smetnjom, sredstvom ili jekom nagona samoobrane ne bi bilo logično da tražimo pedagoški zahvat. Zašto pozivati na odgovornost onoga koji slijedi nužnu strukturu jednog, barem, dijela svoga »ja«? Smatrati pak odgoj dresurom znači degradirati čovjeka.

Borba proti psovke je poziv religioznog moralnog, općečovječanskog, kulturnog osvješćenja. Glavni borac proti psovke jest isti psovač. Odgojna su sredstva i ona naravna i ona nadnaravna. Svako unilateralno posizanje za preodgajanjem psovača doživjeti će neuspjeh. Potrebit je svestran i radikalan zahvat u tako raširenu i ukorijenjenu pojavu psovanja.

Knjiga je znatan doprinos znanosti. Studija je izrađena stručnom spremom, velikom koncentracijom. Jezično-povjesni dio ističe se iznad psihološkog, još više iznad religioznog i moralnog djela studije. Pisac je mnogo zadužio našu javnost. Djelu treba priznati i odgojnu vrijednost.

J. Kuničić O. P.

ALOYSIUS KRCHNAK, *Di vita et operibus Joannis de Ragusio*, Roma 1960.

U posljednje vrijeme napisane su o našem najglasovitijem bogoslovcu prošlosti Ivanu Stojkoviću dvije, gotovo istovremene studije. Prvu je izdao u Rimu god. 1958. naš franjevac B. BUDA pod naslovom *Joannis Stojković de Ragusio O. P. († 1443) doctrina de cognoscibilitate Ecclesiae*, a drugu dugujemo češkom teologu u Rimu A. Krchnaku pod gornjim naslovom. O Dudinoj knjizi dali su meritoran sud vani G. THILS i J. RATZINGER, a kod nas naš o. T. ŠAGI-BUNIĆ u svom malom zborniku *Misao i djelo*, Zagreb 1961, 148—160.

Krchnak je ovdje zapravo publicirao samo prvi dio svoje oveće teze *Introductio ad Tractatum de Ecclesia Joannis de Ragusio*, koju je obranio god. 1958. na Pap. sveučilištu *Lateranum*. U ovom djelu su izdane prve dvije glave uvoda: *De vita Joannis de Ragusio* i *Opera Joannis de Ragusio*. U kratkom dodatku na kraju knjige pisac ponovno pretresa pitanje bogate biblioteke Stojkovićeve.

Istražujući pomnim poniranjem u izvore Stojkovićev život, K. upozorava kako je relativno malen broj onih koji su o znamenitom Dubrovčaninu pisali. Zapravo je istom glasoviti češki historiograf Fr. PALACKY (1798—1876) na temelju izvora napisao prvi znanstveni prikaz o Stojkoviću.

Stojkovića izvori različito nazivaju: Johannes Stoyci de Ragusio, Johannes Sclavus, Johannes Epidaurensis, a jedan ga suvremeni češki izvor zove Johannes *de Carvatia*. Rodio se u Dubrovniku krajem XIV. st. U ranoj mladosti stupa među Dominikance, koji ga negdje godine 1414. potporom Republike šalju u inozemstvo na više bogosl. nauke, i to, kako se čini, najprije u Italiju, odakle ga general Dominikanaca Leonardus de Florentia šalje na sveučilište u Pariz, gdje je 8. studenog 1420. postigao stepen magistra i doktora teologije. Stojković je ubrzo zauzeo vidno mjesto među pariškim profesorima, o čemu, uz ostalo, svjedoči pismo rektora sveučilišta Dubrovčanima od 13. svibnja 1422: »... magistrum Johannem Stoyci... vestrum civem post ingentes et acerrimos studii la-

bores estis accepturi reducem non humanis et caducis diviciiis honustum,... sed sacre fidei doctoratu clarum et illustrem.«

Od god. 1422—1424. boravi kao legat Pariškog sveučilišta u Rimu i na saboru u Paviji i Sieni, a iza tog se na kratko vrijeme svraća u rodni grad, odakle polazi za profesora u Bolognu. God. 1429. imenuje ga general Dominikanaca prokuratorom, t. j. zastupnikom Reda u Rimskoj kuriji. U Rimu Stojković svom dušom radi na sazivanju novog sabora u Bazelu. Kad je sabor god. 1431. otvoren, Stojkoviću su susljedno povjereni vrlo delikatni saborski poslovi. Najprije vodi glavne rasprave s Husitima o pričesti pod obje prilike i o Crkvi, a zatim je god. 1435. poslan u Carigrad, gdje kroz dvije godine radi oko sjedinjenja crkava. Tu se dao na sabiranje i proučavanje starih patrističkih grčkih rukopisa koje je kasnije kao dragocjenu ostavštinu predao dominikanskom samostanu u Bazelu, odakle su prešli u glasovitu bazelsku sveučilišnu biblioteku.

Nakon povratka iz Carigrada god. 1438. Stojković, u posljednjem burnom razdoblju bazelskog sabora, u različitim misijama putuje Austrijom, Njemačkom i Češkom. Sabor ga je 10. listopada 1438. imenovao biskupom grada Ardjiš u Vlaškoj. U buni sabora protiv Eugena IV. kao i u monstruoznom izboru posljednjeg protunapada Feliksa V. igrao je Stojković znatnu ulogu. Za uzvrat ga je Feliks imenovao svojim kardinalom, čime zapravo prestaje njegova vanjska aktivnost. Umro je — izgleda u Lausanni ili u okolici — 20. listopada 1443., ali se ne zna gdje je sahranjen.

Stojković je vrlo plodan pisac. Iako je u nekim djelima veliki pristalica tzv. koncilske teorije o nadmoći sabora nad Papom, njegova su djela vrlo značajna kako za povijest Crkve tako nadasve za povijest same nauke o Crkvi. Nažalost, do danas se nitko nije temeljitije posvetio proučavanju sveukupne njegove ostavštine, iako se već Fr. PALACKY bavio mišlju izdavanja njegovih djela. Prvi sistematski prikaz, iako vrlo kratak, dao je naš o. Duda. Krchnak ga upotpunjuje dodajući k tome sjajnu dokumentaciju, iz koje saznajemo gdje se sve po evropskim bibliotekama nalaze rukopisi ili prijepisi Stojkovićevih djela. Krchnak ih dijeli na: biblijska, povijesna, o Crkvi i koncilu, o sv. pričesti, govori, pisma, dokumenti, a na kraju se osvrće na djela, koja mu se sa sumnjom ili krivo pripisuju. Svih djela Stojkovićevih ima 116, i 7 dvojbenih.

Krchnak je u svom djelu izvršio uistinu velik i stručan posao. Njegova je studija znatan doprinos proučavanju našeg velikog ekleziologa Ivana Stojkovića de Ragusio. Zadužit će nas još više, ako — kako je obećao — izda njegov znamenit i teološki značajan **Tractatus de Ecclesia**, koji se čuva u Sveučilišnoj biblioteci u Bazelu, Cod. A I 29.

Josip Antolović D. I.

*POZDRAV NAŠEM VREMENU*, izdaju đakovački bogoslovi. — U knjizi se nalazi podnaslov: *Bog — Čovjek — Sotona* danas i sutra. Plan knjige predstavlja novost i po zamisli i po načinu obradbe. To je razgovor trojice đakovačkih bogoslova s nekim našim eminentnim svećeničkm ličnostima. Ti su svećenici odgovorili na postavljena pitanja i to doktrinalno i životno. Može se reći da su upiti zasjekli u područje osobnog života tih svećenika te pružili prigodu da u svojim odgovorima pruže kao neku vrst ispovijedi. Razumije se da takvi odgovori nijesu samo suhe deje već i topli prikazi unutarnjeg stanja duše. Pitanja se grupiraju oko tri osnovne skupine pitanja: 1) Svećenik i svećeništvo: 2) Crkva i kršćanstvo; 3) Čovjek i čovječanstvo. Po tim naslovima može se zaključiti da će građa knjige biti od koristi svim vrstama čitalaca. I sama imena auktora donekle svjedoče o bogatstvu sadržaja. U knjizi su zastupljeni sa svojim radovima: Dr. J. Bakotin, Dr. Čedomil Čekada, Dr. Bonaventura Duda, Dr. V. Fajdiga, Dr. Ivan Kozelj, Dr. Jordan Kuničić, J. B. Marušić, Dr. Rufin Šilić, O. Mijo Škvorc, Dr. Anton Trstenjak. Ispred članaka, koji su poredani po abecednom redu auktora, nalaze se biografski podatci pisaca. — Tko želi knjigu nabaviti neka se unaprijed javi, jer je naklada ograničena. Knjiga u običnom uvezu stoji 900 din., a u platnenom uvezu 1200 din. Narudžbe slati na adresu: Avan Cavar, Vis. Bogosl. Škola, ĐAKOVO, Štrosmajerov trg. 5.

»BOGOSLOVSKA SMOTRA«
Izdaje: Rimokatolički bogoslovski fakultet, Zagreb, Kaptol 29.
Odgovorni urednik: Dr Ivan Škreblin, Zagreb, Frankopanska 17.
Tisak: »Epoha«, Zagreb, Radićeva 26.
Cijena ovom broju 800 Din; za bogoslove 500 Din;
za inozemstvo 1000 Din.

S A D R Ž A J